

ספר הלקוטים

קובץ מדרשים ישנים ומאמרים שונים

חלק שלישי

מכיל :

(א) מדרש עשר גליות; (ב) מאמר ע"ד זמנו של שמעון הצדיק; (ג) פרקי רבינו הקדוש עפ"י כתב יד תימן ישן.
עם מבוא, הערות ומראה מקומות והוספות. ועוד הערות מאת החכם המהולל והמפורסם מוהר"ר שלמה ז"ח האלבערשטאם נ"י בעיר ביעליטץ יצ"ו.

יצא לאור

ע"י

אלעזר הלוי דר' גרינהוט

בעה"ק ירושלים חובבי

בשנת לחדש אדר לפ"ק

נמצא להמכר אצל האדון י" קויפמאן בק"ק ספר"ט.

מחיר הספר כ' פראנק וחצי

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 386 III

SEITE 111

Sammlung

der Hebräischen und Aramäischen

Handschriften

Dritter Theil

ספר הלויים

mit Einleitung und Glossar
von Dr. J. S. Rabinowitz

Verlag

DR. J. S. RABINOWITZ

JERUSALEM

1928

Preis 1.50

Verlag

SEFER AH-LIKKUTIM

Sammlung

älterer Midraschim und wissenschaftlicher

Abhandlungen.

Dritter Theil

enthält :

a) Midrasch Eser golijoth ; b) Einiges über die Zeit Schimeon des Gerechten; c) Pirke Rabenu ha—kadosch. Nach Handschriften und ältern Druckwerken edirt, mit Einleitung und Quellenachweis nebst Anmerkungen von J. S. Halberstam

Herausgegeben
von

DR. L. CRÜNHUT

in

JERUSALEM.

Zubeziehen durch Herrn J. Kauffmann
Frankfurt a. M.

Preis frcs. 2. 50.
Nachdruck verboten.

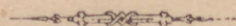
ספר הלקוטים

קובץ מדרשים ישנים ומאמרים שונים

חלק שלישי

מכיל :

(א) מדרש עשר גליות; (ב) מאמר ע"ד זמנו של שמעון הצדיק; (ג) פרקי רבינו הקדוש עפ"י כתב יד תימן ישן.
עם מבוא, הערות ומראה מקומות והוספות.
ועוד הערות מאת החכם המהולל והמפורסם מוהר"ר שלמה ז"ח האלבערשטאם נ"י בעיר ביעליטץ יצ"ו.

יצא לאור

ע"

אלעזר הלוי דר' גרינהוט

בעה"ק ירושלם תוכ"ב

בשנת לחדש אדר. לפ"ק

במצא להמכר אצל האדון י" קויסמאן בק"ק ספר"מ.

מחיר הספר בי פראנק וחצי

מגש

לכבוד הרב החכם המפורסם עושה צדקה
וחסד כל הימים כש"ת מו"ה א' סאלפֶּענדי
נ"י רב בעיר דירקהיים והגליל יצ"ו.

ברגשי כבוד

מאת

המו"ל.

הקדמה

הא לך, קורא נעים, את החלק השלישי מספרי הלכות, אשר דברתי אודותיו בהקדמה לחלק השני. כה יעורני השם להוציא לאור עולם את יתר חבורי אשר ישנם תחת ידי. הן אותם שכם חנני החונן לאדם דעתי, והן אותם אשר נכתובים הם עמדי מגדולי קדמוננו ז"ל. אך אם יגזור השם בחיים אתן משפט קדימה לפירושי על עזרא ונחמיה, כי ראיתי שהרכה מן הדברים שנספרים האלה עדין לא נתבארו כל צרכם. הן אמת שרכינו סעדיה גאון בפירושו (יצא לאור ע"י חכרת מקיצי נרדמים ובטעות נתיחס לר' בנימין מרומי עיין לקמן) פתח שעריהם לפנינו; אמנם לפעמים גם דבריו צריכין ביאור; כמו שיראה הקורא ממה שכתבתי להלן במבוא. ע"כ אעביר איה שבת בקורת גם על דבריו.

והנני להעיר פה כי על פירושו הנ"ל כבר רמו האבן עזרא ז"ל לדניאל א' ז' אשר ז"ל שם: ורב סעדיה אמר כי כל וכו' וככה נכונדנצרי בלשצר ששכצר... ע"כ. והנה ביאור השם ששכצר לא מצינו לגאון ז"ל זולת בפירושו לעזרא א' ח' בזה הלשון: לששכצר, ששב באצר ע"כ. ודרך אנב אעורר כי מ"ש הגאון רש"ל ראפאפארט ז"ל בבכורי העתים לשנת תקפ"ט צד ל"ד: "עיין ראב"ע א' ז' בלשאצר רב סעדיה אמר וכו' במח"כ טעה בזה, כי במקרא א' ז' בלשאצר" כתיב, ומה שכתב הגאון על בלשאצר הוא לקמן ה' א'. עוד כתב שם: "הוא מ"ש ז' ח' כי מדינות מלכי רומי הרכה והם וכו' ומלך רומיא ומלך שבירושלים" ע"כ פה הישמיט הגאון רש"ל ז"ל את מלת "ישמעאל" וכצ"ל: "ומלך ישמעאל שבירושלים" [בלא יו"ד אחר הלי] וכן נמצא במקראות גדולות דפוס ויניציאה, מעתה נפלה לה ראית הגאון כבירה. ויש לי חבילות ראיות שהפירוש לדניאל

הקדמה

הוא באמת לרבינו סעדיה גאון, אפס שלא הועתק כראוי וגם נשטמו איזה דברים מפירושו, אך אין העת להאסוף פה. ועיין אמונות ודעות מאמר ח'.

ועוד זאת להעיר, כי דברי רבינו ז"ל להניאל י"א י"ט דה"ט פ"א. מתאימים עם פירושו לעזרא ד' ו' (צד 12) ועיין לקמן במבוא.

ואפריון נמטייה לגדולי חכמי זמננו הע"י אשר תמכוני בהערותיהם הכהירות, ואסיר תודה אני גם לאלה אשר הודיעוני במכתביהם, כי מלאכתי ת"ל מצאה חן בעיניהם. ותהי זאת משכורתי חלף עבודתי, שלא נשיתי ח"ו מדרך האמת, והיודע מחשבות ינחני גם להלאה בדרך האמת ויאיר עיני בתורתו ויסמכני בימין צדקו לכצע את אשר החילותי כי אותו קויתי כל היום.

ירושלם חוב"ב כ"ה לחדש אדר שנת תרנ"ט לס"ק.

אלעזר הלוי דר"י גרינהוש.

מבוא

במרום חתי לפניך קורא נעים את הקובץ הזה מספרי
הלקוטים, אמרתי להעיר אזנך על איזה פרטים היותר נחוצים
לשום עין עליהם, במרום בא תבא עמי החדרה פנימה. והיה
מפתח שפתי בטיב

המדרש עשר גליות והיחס שבינו לבין סדר עולם רבה.

א.

המדרש הזה כבר נדפס זה פעמים, באחרונה ע"י יעללינעק
בבית המדרש שלו, חדר רביעי משנת תר"ז. עם מבוא קצר
ע"ד הכ"י שלו שממנו הועתק. ודברים אחדים אודות הדפוס
הראשון תכונתו ושם מקומו. זולת זה לא העיר החכם ז"ל
במאומה. בכמו ט' שנים אחר זה כתב החכם ברילל ז"ל מאמר
אחד אודות החלק שלקחו היהודים שבארץ ישראל במלחמת
אחיהם שבארץ מצרים וקירענע נגד אדריאנוס [קיסר]. וכתוך
דבריו מביא גם את המדרש עשר גליות וכותב עליו שהוא יקר
ערך ומקור נאמן לתולדות היהודים שבימי בית שני [בן חנניה
לשנת תרכ"ו נוסמער ח' צד קכ"ה]. וכן האמת. ומזמנו לא דבר
החכם, יען כי לא שם את המדרש ליסוד מאמרו.

בשנת תרנ"א הוציא החכם מהר"א אפשטיין נ"י את ספר
אלדר הדני לאור עולם ומתוך הערותיו (צד י"ז) למדנו שרבינו
צמח גאון יחי בסוף מאה התשיעית למספרם מהר"א אפשטיין שם
צד ט', כבר השתמש במדרש עשר גליות וכותב עליו ישנו
רבתינו" (שם צד ז' ועוד). אמנם כמו ברילל כן לא דבר
אפשטיין נ"י ממדרש זה רק בדרך העברה, ולכן אין לנו תלונה

מבוא

עליהם שלא באו עד תכונתו.

ומזה זמן לא כביר כתב החכם ראמנער נ"י מבוא ארוך
לסדר עולם רבה אשר מפיץ אור גם על המדרש שלפנינו. הספר
הזה תעיד על עושהו; ראמנער צלל במים אדירים והעלה
מרגניתא בירו. המדרש עשר גלויות שי"ך, לפי דעתו, לסדר
ע"ד ובין פרקיו קנה בעצם ובראשונה מקומו. על הדברים האלה
אף שנאמרו בהשכל ודעת, יש לבעל דין לחלוק. בתחלה ישאל
גשאל למה השמיטו הסופרים את הפרק הזה? וכיצד נשמט?
ועוד הלא הסע"ד הוא בהרבה מקומות מהיפך להיפך משימת
המדרש שאנו בו, עיין לקמן צד ב' הערה ב' וה' ועוד להלאה.
אפשר איפוא שהמסדר הסע"ד הוציא שמר ושוברו עמו מתחת
ידו?

הנראה לי כזה הוא שהמדרש שלפנינו הוא הוא הסתם
סדר עולם דר' יוסי; או כולו או מקצתו, ועליו נוסד הסע"ד
הנמצא כהיום אצלנו כדפוס, אפס שמסדרו לא תפס רק במקצת
בשיטתו, ובמקצת נאד מקבלתו, יען כי בלתי ספק היו לפניו
גם מקורות אחרים המתנגדים לשטת ר"י. ואביא לי עדים על
זה שאמנם כן הוא. במסכת ברכות דף ז' סוף ע"א איתא:
ואמר ר"י משום ר' יוסי כל דבור ודבור שיצא מפי חקביה לטובה
אפי' על תנאי לא חזר בו. מנא לן? ממשח רבינו וכו' אע"ג
דבעא משה רחמי עלה דמלתא ובטלה א"ה אוקמה בזרעיה ע"כ
הוא לפנינו צד י"ד: שכשעשו ישראל את העגל כעם עליהם
הקביה ובקש לאבדם ואמר למשה וכו' ונתקיים הדבר ע"ש, עוד
שם בגמרא שני וכו' ובני החבי' רבו למעלה וגו' ותני ר' יוסף
למעלה מששים רבוא ע"כ כן הגירסא בגמרא שלפנינו, אמנם
בילקוט דה"י רמז אלף פ' הגירסא יותר נכונה. והנה זה לשון
הילקוט שם: תאנא משמיה דר' יוסי למעלה מששים רבוא וכן
הוא לפנינו (שם י"ג וי"ד) ובני אליעזר וגו' ובני רחביה רבו
למעלה, למעלה מששים ריבוא ע"כ.

מבוא

ובסע"ר פרק ל': ר' יוסי אומר מלכות פרס כפני הבית
 ל"ד שנה מלכות יון מאה ושמונים (י"ב וקס"ח) מלכות בית
 חשמונאי מאה ושלוש מלכות הורדוס מאה ושלוש ע"כ ולפנינו
 צד י"ח: והיו ישראל משועבדים לכורש ל"ד (1) שנה וכו' ומלך
 י"ב ועמדו וכו' קס"ח שנים בני חשמונאי ק"ג ועמד הורדוס
 וכו' ק"ג. הרי שהמדרש שלפנינו הוא הסתם סדר עולם דר' יוסי.
 ובסע"ר שם איתא עוד: היה ר' יוסי אומר וכו' שנמצאת
 אומר כשחרב הבית בראשונה אותו היום מוצאי וכו' ומוצאי
 שביעית היתה וכו' וכן בשנייה וכו' הלוי עומדים על דוכנן
 אומרים שירה ומה שירה אומרים? וישב עליהם את אונם ע"כ
 ולפנינו (צד י"ג): מוצאי שביעית היתה והיו הלוי עומדים על
 דוכנם ואומרים שירה ומה שירה וכו' וישב עליהם את אונם.
 ועיין צד כ"א הערה י"א וכמ"ש שם ועתה נראה שהגירסא בזה
 נכונה כי גם שם צריך לגרוס ומוצאי שביעית היתה וכו' וזהו
 מ"ש בסע"ר וכן ב"שניה".

ועתה הנה ראה שכל דברי הסע"ר מפרק כ"ב ולהלאה
 נוסדו על המדרש שלפנינו. שם: "בשנת עשרים לפקח בא
 תגלת וכו' נטל עגל הזהב שבדן והלך לו" הוא לפנינו צד ג'
 יונטל עגל הזהב שעשה ירבעם בן נבט בדן. עוד שם: "בשנת 2)

(1) הן חמת שלפנינו הגירסא עס "ל"ג", אך כראה ע"ס
 כפל צדצרי הראצ"ד ז"ל, כי הנה בהולחת יעללינעק הגירסא ל"ד
 ולפי הכראה היתה כן הגירסא גם צדפוס הראשון, ע"כ אין לזוז ונגי'
 זאת, וכן כתבתי עס בהערותי. חונס הגי' ת"ס צה"י הוא ע"ס
 והדרכא זי ונו"ט צזא צנו"א. וצפירוטי לעזרא יצואר עזר. (2) ונו"ט
 עס קודם לזה: כולל אחז וכו' וסועבדים לעולך אשור שמונה שנים
 וכו' הוא לפנינו ל"ד ג': ונעשה וכו' ז' שנה — ר"ל ז' שנים שלמות
 וצנחט ח' עלה עליו סכחריב. ועיין לקוץ ענווד ה' הערה י"ח,
 ול' ז' הערה נ"ו.

מבוא

שתים עשרה לאחזו וגוי נטל עגל הזהב שבבית אל והלך לו לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור וכלי, הוא לפנינו צד ד' וה'. וכן שם סוף פ' כ"ד: בשנת ארבע ליהויקים נחתם גזר דינן של ישראל וכו' הוא לפנינו צד ט': בשנת ד' וכו'. עוד שם בפרק כ"ה: והגלה וגוי עשרת אלפים... יהודים נפש שלשת אלפים וגוי ומבנימין ושאר שבטים ז' אלפים הכל גבורים... ומה נבורה וכו' ע"כ הוא לפנינו (בקצת שינוים) צד י' ע"ש. עוד שם חרש שאחד מדבר וכו' הוא לפנינו צד י"ב. עוד שם פ' כ"ו: בשנת כ"ב לנבוכדנצר נתנה צור בידו ושטף את כל היהודים שהיו בעמון ומואב וכסכיכות א"י וכו' הוא לפנינו צד ט"ז ע"ש בהערות). עוד שם פ' כ"ט: ובשנת אחת לכוריש מלך פרס... ע"ש הוא לפנינו צד י"ח. הנך רואה כי את הסדר של המדרש שלפנינו שמר גם המסדר הסע"ר ולפעמים משתמש גם בלשונו ממש, נמצא שעליו הוסד נוסד הסע"ר. ועיין אנדת התנאים להחכם כאכער נ"י ח"ב צד קנ"ד.

לפיז מן הראוי היה להקרא את המדרש עשר נליות בשם ס"ע, וכן מכנהו באמת רבינו הלל (עיין לקמן), אך יען כי בדפוסים הראשונים קראו אותו בשם מדרש ע"ג, ורבינו צמח גאון יכנהו בשם מדרש סתם, לא מלאני לבי להסב את שמו אשר קראו לו, על כיוצא בזה נאמר, השמות אין מעלין ואין מורדין.

ב.

מי ומי אשר השתמשו במדרש עשר נליות.

(א) במדרש שלפנינו השתמש המסדר הספרי והוא בפ' עקב י"א, י"ב. כי הנה ז"ל שם: ד"א ואבדתם טהרה גולה אחר גולה, וכן אחת מוצא בעשרת השבטים גולה אחר גולה (לפנינו מצד ב' עד צד ז'), וכן אתה מוצא בשבט [יהודה] (כן גרס גם הילקוט שם ברמז תתס"ט) ובנימין גולה אחר גולה. גלו בשנת ז' לנבוכדנצר בשנת י"ח בשנת כ' ע"כ. חגי' זו משובשת

מבוא

(ע"ן בסמוך), כי בשנת ז' לנבוכדנצר לא גלו. לכן נראה שכצ"ל: גלו בשנת ז' [רצונו בזה כשנת ז' ליהויקים כמבואר לפנינו בצד י' וגלו בשנת שמונה] לנבוכדנצר בשנת י"ח [צ"ל י"ש] בשנת כ"ג כן־הגירסא בכ"י, מובא מהרר מאיר א"ש] וכל זה נמצא לפנינו מצד י"א עד צד מ"ז.

ב) המדרש עשר גליות היה לעינים גם לרכי אלעזר המוכא בפתיחתא דאיכה רכתי כמבואר לפנינו צד ב' הערה ה'. ועיין מבוא הירושלמי להחכם פראנקעל ז"ל ערך ר' לעזר דף ק"א ע"ב ועוד אנדת האמוראים להחכם באכער צד ו' ובהערות שם. אמנם בירושלמי ברכות דף ד' ע"ב נמצא כתוב: כ"ע יודעין דריא תלמידו דר' יוחנן!

גם ר' יודא ב"ר סימון [חי בדור רביעי] המוכא בוי"ר סוף פ' י"ג אול בשמת המדרש שלפנינו כמבואר לפנינו צד ח"י הערה ד' ע"ש.

ג) המדרש הזה היה גם לעיני מראה המתרגם התורה, והוא התרגום המיוחס ליונתן ב"ע כמבואר לפנינו בצד י"ד הערה ד'.

ד) ממדרש עשר גליות נסתייעה גם רבינו סעדיה גאון [נולד ד"א תרכ"ב; מבוא התנחומא להחכם בוכער נ"י צד 87 סימן ג'], בפירושו לעזרא, אשר יצא לאור ע"י חברת מקיצי נרדמים בשנת תרנ"ז-נ"ז. אך יען שראיתי שהחכם בערגער המו"ל את הפירוש הזה מיחסהו שלא בצדק לר' בנימין ב"ר יהודה, ע"כ מוכרח אני לכרר שהצדק עם החכם שזחה נ"י ושם צד מ"ב ועוד שם צד מ"ח] שרבינו סעדיה ז"ל הוא שחבר את הפרוש הזה, ואביא לי שלשה עדים אשר על פיהם יקום הדבר והקורא יכול להוסיף עוד עליהם כהנה וכהנה. בפירושו לדניאל (1

1) ואם חונך יאונך פקורא, ערצך ערבא לריך, הלל הגאון סי"ר ז"ל בתולדות רבינו סעדיה גאון (בכורי העתים ט' 34) כמ

מבוא

א' ג' כתב רבינו סעדיה: ומן הפרתמים, יבדעתי שאיני לשון קדש אלא עם ומלכות ע"כ. ובפירוש עזרא ו' מ"ו (צד כ) נמצא כתוב: ואמרו חבמים כורש ודריוש וארתחשסתא כולן אחד הן אבל יבדעתי ג' מלבין הן. עוד שם [רניאל] ו' מ"ו: הוה

שהפירוש לדניאל אינו לרי סעדיה? על זאת אשיצהו גם אני, לו יהי כדצריך, עכ"פ הרוחנו זאת, שהפיו לעזרא אינו לרצי צנימין וגם שוחצרו חי הרבה זמן קודם לרי צנימין. ועוד תשובה בדצק, הלוא גם הגאון סי"ר ז"ל צעלנו מודה שפירושו של הגאון ר"ס לדניאל ככלל בתוך הפירוש הזה המיוחס לו, ועתה מאן ינור לן שהפירושים לעזרא אשר נשתתים עם אותם אשר לדניאל אינם מר"ס פ

וצעיקר הדבר לא נולדתי ראיותיו חזקות כל כך עד שצגללן כבזר חומר שהפירוש זה אינו לר"ס. [עיין מ"ש שהקדמה לספרי זה]. לדוגמא אשתיק פה ראיה אחת ממוך ראיותיו של הגאון סי"ר ומונה סדון על אשר ראיותיו. ז"ל הגאון מוהר"ר סי"ר ז"ל שס: "ואשר נולד צו ההפך עיין צראצ"ב ז' ו' "ויאמר הגאון כי הרציעית היא "נלכות גוב" עכ"ל והוא ממש להיפך ממה שנמלא צניוחס, שבתצ שס והרציעית חזקה כצדל קלת מהפותרים (כיון לגאון!) חוורים כי היא נלכות גוב עכ"ל". ולא ידעתי איזה דפוס נדמונה לו לראשאמארט ז"ל הגה צדפוס ויניליאה (הולאת צווצירגי) כך לשון ר"ס ז"ל: "והרציעית חזקה... קלת מהפותרים חוורים כי היא נלכות חדום [ז"ל רומא וכשתנה נטעם הלענזור], ודעתי אינו כן שאם כאור שהיא חדום ואיה איפוא נלכות יטעמאל... אלף חור זאת הנלכות פליגא תהוי. חדום וישנעאל חדום חזקה כצדל וישנעאל כחרט" ע"כ. וז"ל הרצ"ב שס: ויאמר הגאון "כי הרציעית היא נלכות רומא והנה תהיה תקיפה הוא נלכות יטעמאל, ולא נולד לה זכר צספר [ר"ל כי לולא זאת לא תמלא לה זכר צכל הספר, והנעתיקים שהעתיקו דצרי ר"ס החטיוו צלשוכס], והיא יותר גדולה... ואמר [ר"ל ע"כ חור הגאון] כי נלכות רומא

מבוא

משתדל, מתעסק ונלחם ונאבק עם שריו כדי להצילו, ויאבק מתרגמין ואישתדל הי"ש מתחלף עם למ"ד כמו ואלו, וארו ופתרון שניהם והנה" ע"כ ובעזרא ד' י"ט [צד מ"ו]: ואישתדור, ומלחמות כמו ואישתדל לו מתחלפת עם ר' כמו וארו, ואלו ופירושה והנה... ויאבק איש עמו תרגי ואישתדל.

עוד שם [דניאל] מ', ב'... ודניאל טעה בזה חשבוני, לפי שירמיה אמר אפקוד על בבל, והוא חשב בדעתו זה שאמר ירמיה אפקד אתכם בשביל הכנין, לפי שראה ששלמו ע' שנה לחורבות ירושלם והתחיל דניאל מתחנן לפני הקב"ה, וזו הפקידה אינה על ישראל (עיין לעיל ה', כ"ט)... נחשוב משנה הרביעית ליהויקים שמלך גבוכדנצר מאז ועד שהפקידם כורש "הראשון". עברו ע' שנה ואלה מספרם מ"ה מלך גבוכדנצר, אויל מרודך כ"ב, תן שנה לזה וזה [ר"ל לאויל מרודך ולכלשאצר] נשארו כ"א "כלול" אותם עם מ"ה, והם ס"ו שנה, כלשאצר מלך שלש שנים הרי ס"ט ודריוש המדי אשר הומלך על מלכות כשדים מלך שנה אחת הרי ע' שנה... ע"כ ובעזרא א' א'...: משנחרכה בבל בימי כלשאצר ע"י כורש הראשון וכו' ובעזרא ד' ו' [צד י"א] ...: בשנת י"ט למלכות גבוכדנצר חרב הבית והוא מלך אחרי כן כ"ו שנה, מרודך בנו מלך כ"ב, ובשנת כ"ב מת ומלך באותה שנה כלשאצר בנו ועמד במלכות ב' שנים ומחצה, כ"א שנה ומחצה... וב' שנה ומחצה לבלשאצר הרי כ"ד שנים וכו' של

זוונה לצדל והחרט הוא ונלכות ישנעאל" ע"כ וזוסי ונוש דברי ר"ס באון ז"ל.
וגם נה שנוציא הלאצ"ע וקודם לזה צעס ר"ס כולל עס צפיקוסו שלפנינו ע"ס אלל שחיה דעריס כשנונו ע"י הנועתיקיס,
וכן יש השוזה על כל הוכחותיו של ראפאפארטו ז"ל אך חין באן וקוס להאריך צזה יותר. עכ"פ לנדנו וזה שאין לסווק צזה על דברי הגאון ז"ל.

מבוא

נבוכדנצר... הרי ג' שנה אז בא דריוש המדי ותפס את בבל...
ומלך שנה... כורש בנו מלך שלש שנים הרי ג"ה, ובשנת אחת
לאחשורוש נתחלת מלכותו החלו לבנות הבית על דברי דניאל,
כי דניאל טעה ומנה משנת ד' לנבוכדנצר (1) מנבואת ירמיה
"וכלל אותן ש"ו שנים עם ג"ה והם ע"..." הרי שישפה אחת
לשני הפירושים ורוח אחד דובר בשניהם. מעתה אין ספק שפי
זה על עזרא הוא לרבינו סעדיה גאון ומצוה רבה להשיב את
האברה לבעליה. ועיין אמונות ודעות מאמר ח' ודניאל י"א י"ט
דה"ט פ"א.

ושם בעזרא א' א' כתב: לכורש מלך פרס, יזה כורש
בן אחשורוש בן אסתר המלכה ובמדרש שלפנינו צד י"ח שנינו:
עמד כורש בן אסתר וכו'.

עוד שם צד 10: ונשאר שם יהודה ובנימין וכו' הוא
לפנינו צד ז'. עוד שם: ואז גלו כל גדולי הדור לבבל ודלת
הארץ נשאר בא"י לעבוד האדמה כרכי ומדלת [צ"ל ומדלות]

(1) אין הכוונה שדניאל כך חשב, כי הלא דניאל טעה וזוה
משנת ד' ליהויקים שהיא א' לנבוכדנצר; הלא ר"ל שבזרח וקיעחו
שהחלו לבנות הבית נתחלת מלכותו של אחשורוש; טעו וזנו ע"פ
דניאל משנת ד' לנבוכדנצר שהיא ז' ליהויקים (עיין לקמן לד ט'
והלכה ובהערות טס) וט"ו קודם חרצן הבית, או אפשר שדניאל טעה
פעמים, וז"ל: כי "דניאל טעה וזכה" וכו' הם דברי הנוחזר
בעלמו, אבל לא שבזרח וקיעחו או דניאל בעלמו ידעו שטעו, כי
לולא זאת לא היו נוחילים בנינו. אבל דברי רבינו ז"ל קשים
להולתם, כי לביב (כד י"ח) כתב: "וטעו וזנו וחרצן הבית" וטעו
שזכו ע' שנה וחרצן הבית שהיה בשנת י"ט לנבוכדנצר, וכאן כתב
משנת ד' לנבוכדנצר? אם לא טע"ס כפי דבריו. ולפי סופרי דה"י
באמת עבר זמן של ט"ו שנה וחרצן צבל עד שנת א' לאחשורוש.
ועיין וזה לקמן.

מבוא

הארץ השאיר [נכווראדן] לכורמים, וליוגבים' (ירמיה נ"ב, ט"ז),
הוא לפנינו צד ט"ו. מעתה לא כיון יפה החכם בערגער שם
בהערותיו א' וב'.

ה) רבינו צמח גאון ראה את המדרש עשר גליות ומביא
סייע ממנו לספורי אלדר הדני ב' פעמים כמבואר לפנינו צד
ב' הערה 1 וצד י"ד הערה 4 ע"ש.

ו) הראב"ד בעל ספר הקבלה ז"ל מביאו כצורתו וכהייטו
כספרו הנזכר כמבואר לקמן צד א'.

ז) גם רבינו הלל ז"ל [חי במאה הי"ב למספרם] מזכירו
בפירושו להספרי (כ"י) פרשת עקב ומכנהו בשם סדר עולם
דעשר גליות. ע"ש בהערות החכם איש שלום הערה ט"ג, ועוד
שם הערה ט"ח. שם מביא מבעל ההגהה לכ"י שכתב: וכן נמי
קשה מאי דתני לעיל גלו בשנת ז' לנכוורנצו אע"ג דהתם
'ירמיה נ"ב כ"ח) לא כתיב אלא בשנת ז' ומשמע דהיא שנת ז'
ליהויקים ע"כ. ועיין לקמן צד ט' סוף הערה 5. והחכם איש שלום
מחק למלת נכוורנצו ואין צורך בזה, רק בין מלת שבע למלת
נכוורנצו צ"ל יגלו בשנת ח" עיין לעיל אות א'.

ח) הישלשלת הקבלה נסתיעה הרבה ממדרש שלפנינו
כמבואר לקמן צד י"ג הערה ב' וצד י"ז הערה א', אפס שמבלבל
הדברים בדרכו בכל מקום. זהו מה שמצאתי להקדים להספר
היקר הזה אשר אני נותן כהיום לפני הקורא.

לתוך הקובץ הזה אספתי מאמר אחד ע"ד זמנו של שמעון
הצדיק שהוא כעין המשך להמדרש עשר גליות; בו הוכחתי
שקבלת חז"ל בענין זה יש לה על מה לסמוך. עוד העירותי שם
(צד ל"א) שלדעת חז"ל אירע הנס פורים קודם בנין הבית וכן
מורה משמעות הכתוב (אסתר ג' ח'): ויאמר המן למלך אחשוורוש
ישנו עם אחד מסוור ומפורד וגו', מכל זה משמע שהגלות עדיין
בתקפה עמדה כמקדם. אמנם לדעת סופרי דה"י נבנה הבית
בימי דריוש א' היסטאספעס ואח"כ בימי קסערקסעס אירע

מבוא

הנם פורים. ובעין סמך מצאו לדבריהם, שכלשון פרסי נקרא אחשורוש קסערקסעס. אבל מזה אין ללמוד על זמן הנס במאומה כי כבר כתב החכם געזעניוס באוצר המלים שלו שאחשורוש אינו שם עצם פרסי. מעתה איננו מוכרח שסופרי המגלה כינו את קסערקסעס דוקא בשם אחשורוש. ועוד סדרן של כתובים לא משמע כן. הנה מגלת אסתר אי אפשר להקדים לדניאל, לפי שבימיו עדין מלכות בבל בתקפה עמדה ובמגלה נאמר "מדי ופרס". וגם אין לאחרה עד אחר ספר עזרא, כי אז ישראל כבר עם לכרד היה הכית כבר היה כנוי ואף הגולים עלו שנית עם עזרא. אלא ע"כ שמגלת אסתר בין דניאל ולעזרא מקומה, וכן שנו חכ"ל: כ"ב י"ד ע"ב סדרן של כתובים... דניאל ומגילת אסתר עזרא וכו' הרי שמעשה דמגלה היה קודם בנין הכית, הנאמר בספר עזרא.

אך יען ראיתי שיש מבוכה בענין שמות המלכים וקצת כתובים אמרתי להציג פה ראשי הפרקים ממה שכתוב אצלי על ספר עזרא בענין הזה באריכות.

א) עזרא החיצוני יספר לנו (פ' ג' א' והלאה) כי דריוש (?) נתן רשות לבנות הבית ולכסוף (פ' ה' ס' ט-ע') מסיים שנתכטל הבנין ע"י ששכרו עליהם יועצי רעה. מי היה דריוש זה? חכמי האומות כבר עמדו על הדבר, אך דעותיהם רחוקות מן האמת כרחוק מזרח ממערב ואין עת להאסף פה. אחרי קצתם נמשך החכם ביכלער כמכתבי חדשי להחכמים בראן וקויפמאן משנת 1896 במאמר "עזרא החיצוני" מצד נ"ד והלאה, והעלה כי דריוש זה הוא דריוש המדי הנזכר דניאל ו' א'. אך כמה דחוקים דבריו! בראשונה יען כי הלשון בעזרא החיצוני לא משמע כן כמכואר בסמוך. ועוד אחר כורש וארתחשסתא שבפ' ב' לא יתכן שפ' ג' תספר מדריוש המדי שמלך לפני שניהם וזמן רב קודם להם. ותו קשה הלא עזרא החיצוני חזר על כל מה שכתוב בעזרא שלפנינו ושם פ' ד' ו'—ז' נזכר אחשורוש שבע"כ מלך

מבוא

אחר כורש, מדוע איפוא ישמיט אותו עזרא החיצוני מכל וכל?
מכל זה נראה שאין למשוך אחר כותבי חכמי האומות.

ב. בתרגום אסתר א' א' כתוב: והוה ביומי אחשורוש, הוא
אחשורוש דביומיהי כמילת עכידת בית אלהנא רבא וכו'
משמע מזה שכתחלה התחילו בכנין הבית ורק אח"כ כמילת עכידת
וכו' וזה כעזרא החיצוני, ומה שני כאן אחשורוש ושם דריוש? בזה אין
שום סתירה, אחרי שראינו אצל החכם געזעניאוס שאחשורוש
אינו רק תאר השם ולא שם עצם פרטי. אך אי קשה הא קשה:
היכן מצינו בכתבי הקדש זכר מכל זה? אם עזרא שבכתבי
הקדש לא שנה עזרא החיצוני מנין לו?

אמנם מתוך פירושו היקר של רבינו סעדיה גאון ז"ל (עיין
לעיל צד 9 אות ד') אשר כבושם הזח עוד לא בא בימינו אלה,
נודעתי פשר דבר, והנה ג' זמנים יש בדבר. א) בימי דריוש
המדי שלמו ע' שנה מיום גלות יהויקים [לפי דעת סופרי דה"י
היה זה בימי כורש]. וזוה החשבון טעה דניאל (עיין לעיל צד 11).
ב) ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו (עזרא ד' ו') שלמו I
ע' שנה לחרבן הבית שנחרב בכמו מ"ו שנה אחר פבוש יהויקים
ובזה החשבון "טעו החכמים שאחר דניאל (פירוש עזרא צד
י"א), והתחילו בכנינו ואז בתחלת מלכותו כתבו שטנה וגו'
ובטלו את מלאכת הכנין והיתה המלאכה בטלה עד שנת ע'
לחרבן בבלי (שם צד י"ב). וזה החשבון האמיתי הוא החשבון
השלישי. והנה השבעים שנה לחרבן הבית שלמו לפי סופרי

1) היות נקרב ע"ו שנה אחר גלות יהויקים, ונלכות צצ
ככצסה צצנת תקל"ז; לעמפרס ודריוש ונלך צצנת תקכ"ח חס כן
כשלמו הע"ו שנה צצחילת ונלכת דריוש, ודצרי רצינו קעדיה גאון
צזה סס שלל צדקדוק, כי הול וונס ודריוש הודי עד תחלת ונלכות
אחשורוש [דריוש] ד' קניס (סס לז י"צ צריק העמוד), וצאנת
היו נ"ו שנה. עיין לעיל דל 12 הערה 1.

מבוא

דה"י בתחילת מלכות דריוש א' הנקרא היסטאספעס ובעזרא אחשורוש ובימיו באמת החלה מלאכת בית ה' אבל לא נגמרה בימיו. ולפי סופרי דה"י כך סדרן של מלכים: כורש קאמבזיעס (1) ודריוש וכן בזה הסדר נמנים בעזרא החיצוני, כורש בפ' ב'. ארתחשסתא שם פסוק ט"ו ודריוש פ' ג'. מעתה צדקו דברי יוסף הכהן שכתב בקדמוניות שלו ט' א'—הי קאמבזיעס במקום ארתחשסתא שבספר עזרא החיצוני. אבל כאמת טעו שניהם בזה. כי ארתחשסתא הנזכר בעזרא ד' ז' ע"כ ששלך אחר אחשורוש [דריוש] כי קודם אחשורוש עדין לא שלמו הע' שנה ובודאי לא התחילו אז במלאכת הבית. א"כ לא נאסרה להם המלאכה.

ועתה הנה ראה שגם הלשון שבעזרא החיצוני [ג] מוכיח שדריוש הנאמר שם הוא הוא אחשורוש שבכתובים. שם א' : המלך דריוש עשה משתה לכל שריו ועבדיו... הפחות ושרי הצבא ולכל הנציבים מהודו ועד כוש שבע ועשרים (2) ומאה מדינה. זה הלשון בעצמו נמצא אצל אחשורוש במגלת אסתר א' א'—ו'. עוד שם ד' ט"ג : "זכור נא אשר נדרת ביום שגהיית למלך. וכו' משמע מזה שדריוש המדובר לא היה טורע המלוכה והמלכות לא באה אליו בתורת ירושה מאבותיו וכן נאמר באמת על דריוש א' היסטאספעס שבסנה מן הסכות בא הוא למלוכה. עיין מגילה י"א ע"א.

למדנו מזה שבימי אחשורוש (דריוש א') (3) התחילו אמנם

- (1) צדה"י כנאל עוד ונלך אחד אחד קאמבזיעס, אשר קאמבזיעס שמו, אבל זה אינו עולה לזנין כי לא ונלך רק ז' חדשים.
- (2) נדברי היונים לזנבי נדי ופרס כודע שדריוש היסטאספעס הוא שכנש את ארץ הודו. ועיין דניאל ו' ז'. גם נכאן ראה שדריוש זה אינו דריוש אשר צפפר דניאל. (3) דריוש זה ונלך ל"ו שנה וקאמבזיעס צנו עשרים שנה זוהי ונ"ש פילון הנוצח לקוון ל" כ"ה

מבוא

בבנין הבית אבל אחר כן נתבטל¹; ועוד למדנו שגמר הבנין ע"כ היה אחר הנס פורים².

ולפי מ"ש רבינו סעדיה (שם צד י"ב): "יד שנים כל מלכות אחשורוש, ל"ב שנים למלכות ארתחשסתא הרי מ"ה שנים, שנה אחת לכורש בן אסתר וכו' הרי מ"ו שנה", צריך להגיה ולקרות במקום ל"ב: "נ"ב ובמקום מ"ה ומ"ו: "ס"ה וס"ו". כי לולא זאת לא תמצא מימי כורש הראשון עד כורש האחרון ע' שנה. ובמקום אחר יבואר אי"ה יותר.

החדר השלישי בקובץ הזה הם

הפרקים הנודעים בשם פרקי³, דרבינו הקדוש, אשר יצאו לאור בפעם הראשונה ע"י החכם מוה"ר שמואל שענבלום בשנת תרל"ז עם עוד כ' ספרים דהיינו מסכת סופרים וברייתא דישועה.

א) תוכן הפרקים האלה הוא דברי מוסר ודרך ארץ ונסדרו קודם חבור התלמוד, כי הגה הרבה מאמרים שנשנו כאן טובאים בתלמוד בלשון ת"ר כאשר הוכיח החכם שענבלום בהקדמתו. וראיה מוכרחת שהפרקים האלה קודמים לסדור התלמוד היא ממה שלא נמצא בכל הספר אף דבר אחד הנשנה בכל ששה סדרי המשנה. חבור הספר הזה אי אפשר רק באחד מישני פנים: או שכולו מחזיק — או שלכהפ"ח בעצם ובראשנה החזיק — דברי התנאים הראשונים שלא נשנו במשנה; או כי

הערה I ע"ט. I) וספרי דה"י לאוונות העולם מוניס לזנין הבית ונתחילת זנינו וזאונת עצר זון רב ונתחילת זנינו עד ענגמר הבית. 2) הונגלה כחצה אחר זה ציווי חכמה"ג לפי שבזמן הנס עדיין לא היו סנהדרין. 3) צכ"י שלפנינו נקראים: פרקי דרבי הקדוש וצניצ השם הזה עיין בסנוך. והנה "רבינו הקדוש" נקרא הסנהל האלקי הזה צירושלוי וכן קראו אותו צטס הכבוד הזה צל"י,

מבוא

מחברו לקט מאמריו מש"ס ומדרשיו¹). אופן שלישי לא יש, אבל אם איתא שהספר הזה הוא מלוקט מספרים אחרים, אז בצדק נתפלא, מדוע לא השתמש המסדר במשנה אשר גם כה נמצאו הרבה מאמרים מאוד על דרך המספרים? ממעם זה נראה ברור שהמחבר לא בא לגרוע מן המשנה, כי אם להוסיף עליה; מה שמצא ממשנת התנאים אשר רבינו הקדוש לא חש לאסוף אותו לתוך המשנה שסדר. הוכחנו איפוא שהפרקים האלה הם תוספתא, לאיזה מסכת? נכאר אי"ה כסמוך. מקודם אביא לי עדים נאמנים שכרייתא זאת מובאת בש"ס הרבה פעמים. (א) במסכת סוטה מ"ו ע"ב איתא: תניא היה ר' מאיר אומר כופין ללויה וכו' והוא המאמר המובא לקמן בפרק השלשה סי' קי"ט, אחר זה מביא שם בגמרא: תניא² היא לזו שצובעין בה תכלת היא לזו שבא סנחריב וכו' וכל זה נשנה שם בכרייתא שלפנינו. (ב) במסכת יבמות י"ב ע"ב איתא: תני רב ביבי קמיה דריג גי נשים משמשות במוך, קמנה, מעוברת ומניקה וכו' המאמר נמצא לפנינו בפרק השלשה סימן קי"ג. (ג) במסכת תענית י' ע"ב שנינו: במתניתא תנא אל תפסיעו פסיעה נסה והכניסו חמה לעיר ע"ב. ולקמן פ"ג סי' ק"ב קתני ג"ד צוה יוסף את אחיו אל תפסיעו פסיעה נסה והכניסו חמה לעיר וכו' ע"ש. (ד) במסכת ב"ק דף פ' ע"ב כתבו התוספות ז"ל [דהימ נפק]: לא עתה וכו' אלא

לפ"ז קרוצ צעניי שכרייתא זאת היא העוסבת ח"י הנזכרה צעם הבדוליס ועיין עוד צמורך. 1) הרבה נחמרים שכחנו כאן מוצאים צע"ס צלשון "תניח" או "ת"ר" עדוב חיפוח לא ננלחת הנלה הזאת אף פעם אחת בכל הספר? גם מזה ראיה ברורה שזאת ה"ס"ס השתמשו בו ולא הוא באיזה סגור אחר. 2) כעין זה נזכרו הרבה צע"ס. כן נמשל צסוף פרק נחיומתי (דף י"ג ע"ח): תני רב יוסף זו נלחנת גוב ונגוב אף שנתחלת "תניח" (סס י"ג ע"ג) עד סוף הפרק הוא בולו נחמך אחד צתוספתא פ"ח דצרכות.

מבוא

דרש דמקודם נתקן ע"כ. וקשה מנין להם זה דמקודם נתקן?
 אבל לפי הברייתא שלפנינו כנים דכריהם, כי הנה כן שנינו
 לקמן בפי הג"ל סימן ק"ח ג"ד בחתול אסור לקיימו ומותר להרגו
 ואין בו משום חסרון כים ע"כ וע"ש בהערות. (ה) לקמן סימן
 ג"ח איתא: ג"ד נכנסין לגוף ואין הגוף גנה מהן גודגניות
 ועלי ענבים [כנמרא ברכות ג"ז ע"ב: וכפניות וכן הגי' כהו"ש]
 ופני תמרה. לפיכך אמרו חכמים גודגניות מרובי כנים יאכלו...
 [ע"ש הערה ב'] אבל אם הוקשו לזרע וכו' ע"ש וכמס' עירובין
 דף כ"ח ע"א איתא: והתניא גודגניות מרובי כנים יאכלו וכו'.
 והכרייתא זאת לא נמצא בשום מקום זולת בפרקים שלפנינו,
 מכל זה בצירוף דאיותיו של החכם שענכלום יוצא למדי
 שמשדרי הש"ס השתמשו בפרקים האלה.

היחס שבין פרקי רבה'ק ובין מסכת אבות.

ב. הפרקים האלה תוספתא הם לפי דעתי למסכת
 אבות⁽¹⁾, כמעט כל דברי המסכת הזאת נוסדו על המספרים
 שמשלשה עד אחד עשר. אנשי כנה"ג אמרו שלשה דברים:
 הו' מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סיב לתורה
 (אבות פ"א מ"א). שמעון הצדיק היה אומר על ג"ד העולם עומד
 וכו' (שם פ"ב). וכן תמצא המספר הזה עוד שם במשנה ד' ה'
 ו' ז' ח' ט' ט"ו ט"ז י"ז י"ח; פ"ב מ"א ב' י"א י"ב; פ"ג מ"א ד'
 י"ב; פ"ד מ"ו י"ב י"ג כ"א; ופ"ה מ"ט. המספר ארבעה נמצא
 שם פ"א משנה י"ב; פ"ב מ"ב; פ"ג משנה י' י"ג ט"ז; פ"ד
 מ"א וי"ח; פ"ה משנה י' י"א י"ב י"ג י"ד ט"ו כ'. חמשה: פ"ב
 מ"ד ט"ו וט"ז. פ"ג מ"א. פ"ד משנה י'. ששה: פ"ב משנה ה'.

(1) עיין לוכן צפירו על הדרכות הולסה צ' לך קי"ג וריש
 קי"ד. גם הרמב"ם ז"ל נכנס את הפרקים האלה צ"ס תוספתא
 כוונתו לקנון לך ע"ד הערה 4. ועיין עוד צפנוך.

מבוא

שבעה : פ"ה משנה ז' וחי'. שמנה : פ"ג מ"ז. תשעה : פ"ב משנה ז'. עשרה : פ"ה מ"א ב' ג' ד' ה' ו'. אחד עשר : פ"ג משנה מ"ז. הרי שכמעט כל המספרים שנכספו שלפנינו נמצאים גם במסכת אבות, וכמו שהיא מלמדת להועיל לנו ולהטיב את דרכנו על הארץ, כן עיקר מנמתם של הפרקים הללו הוא להנהיג את האדם במסילת המוסר ובנתיבות הדרך ארץ. ע"כ נראה בעליל שמה שהשמיט רבינו הקדוש מן המסכת הזאת, באו הדורות שאחריו ואספו לאסיפה למען לא יחסר דבר ממשנת אבות העולם. ואביא לי ראייה לדברי. הנה אנשי כנסת הגדולה הזהירו אותנו לעשות סיג לתורה (אבות פ"א מ"א). אך מה ענין הסיג הזה? מה משפטו? התשובה כבר נתונה רק בשנדקדק במה שצוה רבינו הקדוש לבנו⁽¹⁾ (לקמן סימן א'): אל תישן על ממתך עד שתקרא את שמע⁽²⁾ ורתתפלל. ביאור הדברים נודע על פי מה ששינינו במסכת ברכות דף ד' ע"ב: כדתניא חכמים עשו "סייג" לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעה ואשתה קימעה ואישן קימעה ואחיב אקרא קר"ש ואתפלל וחומפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל וכו' ע"ש. נמצא שבמה שציוה רבינו "אל תישן עד שתקרא קר"ש" הכינונו בזה פירוש הדברים מהו "ועשו סיג לתורה". ראינו איפוא מכאן שתחלת הפרקים האלה הוא כמו ביאור להמשנה.

לפעמים נמצאים מאמרים אשר דומים כרב או במקצת למאמרי הפרקי אבות. לדוגמא עיין אבות פ"ג מ"א ופרקי רבינו הקדוש פ"א סימן ל"ט. עוד שם משנה י' ולקמן סי' צ"ט. אבות

(1) עיין לקמן סימן חי הערה ג'. וגם נכאן ראייה כי הוחזק זה לריק להיות זרעו הקפד. (2) נושא לפ"י, קרי' דלית ליה שריק להסמוך גאולה לתפלה של ערצית צטימת רבי קאי, עיין ברכות דף ד' ע"ב.

מבוא

פ"ד משנה י"ג ולקמן סי' ל"א. שם פ"ה משנה ו' ולקמן פרק העשרות סימן ד' ועוד כהנה. וכעין זה מצינו הרבה גם בתוספ'.

מי המחבר של הפרקים האלה.

ג. רבים וכן שלמים מיחסים אותם לרבינו הקדוש (עיין הערותיו של הר"ר חאנעס לספר רב פעלים צד 88—87). ואף שבדבריהם לא נזכר רק "מעשה תורה"; אבל כל המעיין בשני הספרים האלה יראה כי באמת אחד הם, והמעשה תורה הוא לקוח²) מהפרקי רבינו הקדוש. ועיין צונץ בספרו על הדרשות הוצאה ב' צד רצ"ז הערה ו'³). אמנם כל זה מכואר אף בלתי שום ראיה. לפי צ"ל לדברי הראשונים האלה שהספר שלפנינו הוא זה שחברו רבינו הקדוש. אבל לפי דעתי נקראו הפרקים האלה ע"ש התחלתם (עיין לקמן סי' א' הערה 3) וזוהי הסבה שיחסום הראשונים לרבינו הקדוש. ומה שכתב החכם שענבלום בהקדמת שם כי בבית מדרשו של רבינו הקדוש נתחכרו, גם בזה יש עדיין להסתפק כי הנה רבי סבר ד' משמרות הוי הלילה ובסי' קכ"ז מובא דעת ר' אליעזר⁴) שג' משמרות הוי הלילה (עיין ברכות ג' ע"א וע"ב) ודלא כרבי. ומה שנראה לי בזה הוא כי

(1) זה הנוסח צעלמו צעינוי לשון קלח וניצח צנוסכת יומח דף ע"ב צ"ב ע"ב צ"ב צ"ב רבי יוחנן. ועיין צמוך. (2) גם החופת אליהו רצה לקוח "הפרקים שלפנינו לפי שנתוספו עס ונאמרים צוון נאוסר, כונו שהוסף עליהם אח"כ הגרס"ה ז"ל וצנו הגאון צעל רב פעלים כהנה וכהנה. (3) התוספ' ז"ל והנוחזר ויטרי [עיין צמוך] עדיין לא ידעו לא וסס ונעשה תורה ולא וסס פרקי רבינו הקדוש. (4) צונלת "תניח" צנורח עס הכונה על הספר שלפנינו לפי שלפנינו כשעטו איזה תיבות, או אפשר "שהתוספת" הוא לשון הגורח עס. ונו"ו סחירה ונוש אין ונכאן לדבריו, כי הנה רב, אף שודאי תלמיד דרבינו הקדוש היה, קצר צזה כר"א כדאמר ר"י בר

מבוא

הפרקים האלה נתחברו בבית מדרשו של ר' יוחנן¹, במקום שנתחבר גם הירושלמי. הגמרא ירושלמית לא נסדרה על מסכת אבות כמו שהעיר צונץ בספרו על הדרשות צד נ"ז (עיין שם בהערותיו). מטעם זה באו החכמים האלה להשלים אותה ע"י התוספתא² הזאת, ומטעם זה אין להתפלא אם נזכר גם ר' יוחנן בתוכה (פ"א סי' ק"ו ק"ט וק"י). והראיה על זה, הנה אצל ר"י מצינו שאהב את המספרים, לדוגמא ברכות ד' ע"א ג"ד בקש משה. עוד שם ג"ה סוף ע"ב ג' הלומות מתקיימין, ירושלמי כלאים דף ל"א ע"ב ששה ספקות הן, שבת דף ק"ט ע"א ג"ד נאמרו בפורי, עירובין ק' ע"ב ע"ש, יומא ע"ב ע"ב, פסחים ק"ג ג' מנוחלי וכו', סנהדרין ע"ד ע"א, ולקמן כנזכר ועוד הרבה מעין זה בש"ס בבלי וירושלמי כמו שציינתי על כל אחד במקומו. אמנם לא כל הסתמות שבספר זה הם לר"י, הלא מצינו לקמן סי' קי"ז מאמר סתמי ובמקום אחר נשנה בשם רשב"י עיין שם בהערות, ועוד לקמן סי' פ"ו ובמקום אחר נשנה בשם ר' יוחנן ובכריתא בשם ר' יוסי. עוד לקמן סי' ל"ג ועיין בסנהדרין ע"ד ע"א וכדומה הרבה. לכן נראה שרק המעט מן המעט מאלו המאמרים הם לר"י ורובם ככולם הם משנת התנאים. וכן רבי

שמואל משניה, ע"ש דף ג' ע"א. 1) גם מטעם זה יאות השם מסכת ח"י לפרקים האלה, עיין לעיל לד' 7 הערה 3. והנה כמו שהירושלמי נקרא לפעמים תלמוד ארץ ישראל, כמו כן אפשר שבינו לפעמים קלח והקדמונים את המסכת הזאת בשם ירושלמי. לכן אפשר שהארדכי סוף הלכות נזוזה: "ונתהו עיקר המילה לחזור קודם אכילה צענה, דהוה ליה נג' דצרים ש"ס את צניו" חזרו הפ' קודם אכילה וכו' כדאיתא "צירושלמי", וכן הכלבו סיון ל"ז: "אונס נ"ו לריך לחזרה קודם אכילה כדאיתא "צירושלמי" ג' דצרים וכו'", כיוצא בזה להפרקים שלפנינו וקראום ירושלמי ומטעם האזור ועיין לקמן אות ה'. 2) עיין לעיל לד' 7 הערה 2.

מבוא

אמי ורבי אסי שהם מתלמידי דר' יוחנן דרשו מקרא מה שמוכא לקמן בסימן קכ"ו, עיין פרק כסוי הדם דפ"ד ע"ב. ומה שנמצא בקהיר על פסוק ויתרון ארץ בכל הוא כגון תוספתא של בית רבי ותוספי של רבי נתן, נראה לי שכוננו בזה לברייתא דמלאכת המישכן ולברייתא דמ"ט מדות כמו שאבאר זה א"ה במקום אחר. באופן שהשערתי זאת שהפרקים האלה בכית מדרשו של ר"י נתחברו, יש לה לפ"ד על מה לסמוך.

בטיב הכ"י שלפנינו ובנוסחתו.

ד. הכ"י הזה הוא ישן נושן ונכתב לפני מאות בשנים כאשר יעידון ויגידון עליו תואר הכתב והדיו. סכום הפרקים אין לידע כמה היו מאחר שחסר בסופו. מפרק י"ב לא נמצא רק מאמר וחצי מאמר. אמנם בשער הספר נמצא כתוב: "אתחיל לכתוב קצת מפרקי רבינו הקדוש ע"ה", נראה קצת מזה שהסופר לא העתיק את הפרקים עד גמורם. אך בראש פרק השלשה כתוב: "בשם יי אל עולם נעשה ונצליה, אתחיל לכתוב פרקי רבינו הקדוש פרק ראשון והוא פרק השלשה", ומלת "קצת" חסרה, לכן אפשר לומר שמ"ש בשער הספר הוא מדי סופר אחר, לולא שהדיו ותואר הכתב ששונים שיווי ממש מתנגדים לזה. את שם הסופר לא מצאתי בכל הספר.

סכום כל המאמרים עולה לר"י ונוסחתם יפה על הרוב מנוסחת הוצאת שענכלום. כן למשל מוכא שם בכבא ד"ט המאמר של ר"מ אומר בא וראה וכי אשר אין שם מקומו כלל, ולפנינו היא בפרק השלשה סי' קי"ט ושם מקומו כמו שהעירותי שם בהערה 1. וכן הפרק הטי' יותר מדויק לפנינו מאשר הוא שם (1) בהו"ש.

(1) גם עירצוב דצרים יש עס עמח צנ' וסייס ציו"ל ועמות
הגי' ענכנסו צהיים לג"ע חקרים עס.

מבוא

לעומת זה חסרים איזה מאמרים בכ"י שלפנינו ונמצאים לנכון בהו"ש. לדוגמא המאמר שבכבא דארבעה סי' מ"ז: ד"ד שאם עבר אדם עליהן גפרעין ממנו בעוה"ז ובעוה"ב ע"ז וג"ע וש"ד ולה"ד כנגד כולם". ומובא בהרמב"ם ז"ל הלכות דעות פ"ז ה"ג חסר לפנינו. אמנם המאמרים שבכבא דשלשה סימן ע"ה וע"ז נראו שנתוספו בזמן מאוחר כי נשנו בפרקי אבות וכבר ביארתי שמאמרי המשנה לא נמצאים במסכת זאת (עיין לעיל צד י"ח).

ואין ספק אצלי שנשמטו איזה מאמרים ברוב הימים הן בהכ"י שלפנינו והן בהו"ש. הנה בספר 1) והזהיר פי' מצורע דף ס"ב ע"ב כתוב: ושנינו בתוספתא י"ב דברים וכו' ובאמת בתוספתא ליתא. אבל במלת תוספתא כיון להפרקים שלפנינו כי כן מכנה אותם גם הרמב"ם ז"ל כמבואר לעיל ועוד בסמוך. וכן מ"ש התוספ' ז"ל יבמות מ"ז ע"ב דה"מ פסוק זה: ובפסיקתא ח' שמות וכו' כיונו להספר שלפנינו. כי כן נקרא בפיהם גם במקום אחר עיין בסמוך. ומי יודע כמה נשמט עוד וכמה 2) נתוסף עליו בזמן מאוחר?

הראשונים ז"ל שהשתמשו בפרקים האלה.

ה. הראשון מהקדמונים ז"ל שנשא מדברותיהם על שפתיו הוא השאלות בפרשת אחרי מותי ולא כמו שהעיר הגאון בעל רב פעלים דף ל"א מספרו זה. ועיין לעיל אות ג' הערה ב'. ולפי שבארתי שם שהחוסת אליהו רבא נובע מהפרקים שלפנינו, איך בהם השתמש ר"א גאון ולא בחוא"ר

- 1) עיין מוצא לספר הלכות ח"א כל י"ג הערה 2.
- 2) צזה נסתרה רחית לוכן [צקטרו על הדקשות כל כל"ד] על הילדות הנועסה חורה. הנואמר הב' שזרמו טס עליו ליתא בפרקים שלפנינו.

מבוא

שצעה ממנו כימים.

ב. הפרקים האלה היו גם למראה עיני רש"י ז"ל כמו שהעיר החכם מ"ה חיים מאיר הורוויטץ בכבוד חופה שלו, מוכא בשמו בהערותיו של החכם האנעס לסי רב פעלים מ"ד ע"ב ע"ש. ג. המאמר הנזכר מוכא גם בילקוט מיכה רמז תקנ"ב כמו שהעירותי לקמן צד ע"ח הערה 8. ועיין לקמן צד פ"ג ובהערות שם, וקרוב הדבר בעיני שבמלת "מדרש אחר" ליחזקאל רמז שס"ז כיון בעל הילקוט להפרקים האלה. ד. הפרקים האלה נזכרים גם במחזור ויטרי, כי ז"ל : ומצאתי כתוב בפסיקתא ויש בו סדר של גי' דברים וכו' צוה רבינו הקדוש לכניו [עיין צונץ שם צד רצ"ח] ובמלת פסיקתא כונתו על פרקי רבינו הקדוש וכן כינו אותם התוספת ז"ל עיין בסמוך.

ה. הפרקים האלה השתמש גם הרמב"ם ז"ל בספר יד החזקה שלו עיין לעיל אות ד' וכן מ"ש בהלכות דיעות פ"ה ה"ח ומהלך בשוק כאדם שהוא טרוד בעסקיו הוא לפנינו פ"ג סי' ס"ו: אלא מהלך ת"ח ופגיו מביט לארץ כאדם שהוא מהלך בעסקיו (1). ובפירושו למסכת פסחים סוף פ"ד כתב על המאמר ו"ד עשה יחזקיה וכו' שהיא תוספתא וכונתו על פרקי רבינו הקדוש, כי במקום אחר לא נמצא המאמר הזה.

ו. גם רבותינו בעלי התוספות ז"ל נסתייעו מהפרקים האלה והוא במסכת ברכות ח' ע"ב דה"מ ישליש וכן מוכא מאמר זה בא"ז עיין לקמן צד ל"ב סי' א' הערה 7. ועוד במסכת עירובין דף י"ט ע"א דה"מ והאיכא כתבו ומיהו קשה דפסיקתא זכו וגם בשלשה דברים וד' הכתובים באותו ספר וכו' כיונו לפרקי רבינו הקדוש כי הם גשנו הג' והד' דברים וכל המאמר

(1) עוד שם דה"ט: "ולא ילצט ונלצוט ונלכיס", כדלה

דהוליא ונהא דלקמן כל ע"ט קיוון מ"ד ע"ג.

מבוא

נמצא לפנינו בצד ע"ז סי' ה'. והא דקראו אותם פסיקתא , לפי שנאמת דברי הספר הזה נשנו פסקא פסקא. ובמסכת ע"ז דף כ' ע"ב דה"ט ענוה קראו למו "מדרש". עיין לקמן צד נ"ו סי' צ"ז. ועיין לעיל צד כ"ד הערה 1.

והנה ראיתי בתוספותיו של החכם איש שלום (2) להמכילתא שלו הוספה ב' שכתב בשם השבלי הלקט השלם וז"ל: במכילתא פרשת בא אל פרעה ז' דברים צוה רבינו הקדוש את בנו ג' של יראת חמא ודי של ד"א, ג' של יראת חמא אל תישן על מטתך עד שתקרא את שמע וכזי ע"ש הכל כמו שהיא לפנינו פ"ג סי' א'. ולפי הנראה כיון השבלי לקט במלת מכילתא למכילתא דריש ב"ה ואם כנה השערתי שהפרקי רבינו הקדוש נתחברו בבית מדרשו של ר' יוחנן אפשר לומר שגם המכילתא יצאה מבית מדרשו יען כי מצינו יחס מה ביניהם , ועוד הרכה מאמרים מצינו לרבי יוחנן שאמרו על שם רשב"י . מעתה אפשר שהמרדכי והכלבו ז"ל שהביא שם החכם איש שלום נ"י (עיין לעיל צד כ"ב הערה 1) כיונו במלת ירושלמי להמכילתא זאת.

עוד ראיתי בהערותיו של החכם האנעס לס' רב פעלים דף מ"ד סוף הערה ב' שהביא שהחכם דוקעס מכיא בשם מעשה תורה כ"י: שלש מדות טובות ברא הקב"ה בעולמו ואלו הן יצר הרע וקנאה ורחמים וכזי ע"ש . המאמר הזה נמצא לפנינו בפרק השלישה סימן קכ"ב ע"ש . — זהו מה שמצאתי להקדים להפרקים האלה .

(1) החכם ב"י ונגיה עס צהא דנוקבת צרכות דף ח' ע"צ ח"ל רצא לצניה שאמער עז"ל "רצוי" בן הגהתי גס חזי לקונן זל ז"ל צהערותי עוד צטרס לחיתי חת דצרי החכם נ"י. ועיין לקונן פ"ו סי' ח' ולאגדת התנאים תק"ח. ובצר העירותי קצוקוס קכנ"ב הגירסא לפנינו : צווקצ לזים.

הנצרות לספר הלקוטים ח"א וח"ג

מכבוד הרב החכם המפורסם המהולל בפי כל ברוב
בקיאותו, מוהר"ר שז"ח האלבערשטאם נ"י בק"ק
ביעליטין יצ"ו.

וז"ל החכם נ"י מיום ה' ג' כסלו תרנ"ט.

קבלתי ספר הלקוטים ח"א... ושמחתי מאד בקראי בו כי
חקירותיו בהשכל ודעת והרבה יש ללמוד מהן, והנני להעיר
רק למ"ש בהקדמתו 'שהחכם צוניץ החטיא את חמטרה וכו' כי
לא על דברי מוסר יסודו כאשר חשב החכם וכו' ובאמת כתב
כן החכם צוניץ בספרו על הדרשות, אמנם בהמזכיר שנה ה'
עמוד 20 כתב כי ספר השכם הוא כולל הלכה וגם אגדה.
מבוא ע' 6 וע' 11 נמשך אחרי הרב פרייטאן ז"ל כי ספר
והזהיר חבר ר' הפץ. ובאמת היא בלי שום יסוד כמ"ש רמשי"ש
בהמזכיר שנה י"ג כי אין לזה שום ראיה ולי ברור הוא כי ר'
הפץ לא חבר ס' והזהיר ואין כאן מקום להאריך בזה.
ע' 10 כאשר הראה שם היה ממדרש השכם ב' נוסחאות
ולפיז אין לו שום ראיה כי מדרש השכם איננו והזהיר, כי
מה שלא נמצא מטה שהביאו הקדמונים, אולי הביאו מנוסח
האחר. וכן דעת צוניץ בהמזכיר כי השכם הוא והזהיר.

וז"ל החכם נ"י מיום י"ג שבט תרנ"ט:

... וכעת קבלתי יקרתו עם הגליון הראשון מח"ג ושמחתי
עליו מאד כי עשה מלאכתו באמונה ובהשכל ודעת ואין לי
להעיר רק למ"ש בעמוד א': ספר הקבלה די באזיל השי"כ =
1578; ובודאי הוא טעות הדפוס וצ"ל השליח, והנה ברשימת
צעדנער נמצא בשל"ח = 1580, ומזה נראה כי לדעתו גם הב'
ג"כ כמספר, ואצלי נמצא ספר הקבלה ביחד עם ס"ע ומג"ת

הערות

דפוס ראשון היא מנטובה רע"ד ולא מצאתי שגוים בין דפוס זה לבין דפוס באזיל רק שני פעמים היינו :

ע' ב' אדרינוס , מוסיף שם : שחיק טמיא כמ"ש בהערה 4. ונראה כי השמימו זאת בדפוס באזיל מפני הצענזור.

גם ע' י"ד ש"י 4 : האויבים : נמצא שם : הגוים ונראה כי נשתנה בדפוס באזיל ג"כ מפני הצענזור.

עוד הנני להעיר לע' ב' הערה 2 : ורש"י ז"ל נחום א' , ב' ור"ש אמר , כי לדעתי הוא ר' שמעון המכילאי בפ' הושע י"ב ט' 1) .

והנני ידו"ש מוקירו ומכבדו

שז"ח האלברשטאם.

1) יתר הערותיו של החכם כ"י יודפסו לי"ה בחלק הרביעי.

מדרש עשר גליות*

(* המדרש הזה מוצא בספר הקצלה להראש"ד ז"ל דפוס
צאז'ל ונסתהש"כ [1578], דף קכ"ט ע"א עד דף קל"א ע"ב .
הספר הקצלה נדפס אז ציחד עם עוד שלשה ספרים, ואלה הם: סדר
עולם רבא, סדר עולם זוטא ונוגילת תענית, וכן נמלאים צברך
אחד. והחכם יעללינעק ז"ל הוליא לאור את המדרש עשר גליות
עפ"י כתב יד מורטארא צצית המדרש הדר רביעי לך קל"ג עד לך
קל"ו ולא העיר, כי הראש"ד ז"ל מציא את המדרש הזה כלורתו
ובהוייתו בספר הקצלה שלו . אמנם שם צמזואו לך י"צ כתב כי
האדון קעצאקטיאן וויקטער שהציא לצית הדפוס את המרגוס
העברי של ספרי יוסף הכהן צצנת הר"ם [1519], הדפיס צסוף
הספר הזה גם את המדרש עשר גליות וצצו השתמש גם החכם
מורטארא ועל פיו הגיה את הב"י שלו. והנה הולאת יעללינעק
[ה"י] היא כולם מלאת שיבושים ונוסחתה נלקה צחקר ויתר וצצוקודס
וואוחר, נוסף על זה מוצללים גם המלות החכם מורטארא, שהבניס
אותן יעללינעק צפנים הספר את עיני הקורא . לכן שמתי לעיקר
את נוסח הראש"ד ז"ל ועל השימוס העירותי על כל או"א צמקומו .
עוד זאת מעורר כי דפוסים האחרונים של ספר הקצלה השנינו
המדמיסים את המדרש עשר גליות.

עשר גליות 1) גלו ישראל, ד' 2) על ידי סנחריב 3) ודי על ידי נבוכדנצר ואחת על ידי אספסיאנוס ואחת על ידי אדריאנוס⁴). פעם ראשונה עלה סנחריב והגלה לראובניה ולגדי

1) מוצא מזור לוח גלון בתשובתו לאנשי אנקירואן אדות אלדד הדני אשר זה לָקוּנו; ועמו רבותינו עשר גליות גלו ישראל ד' ע"י סנחריב וד' על ידי נבוכדנצר ואחת ע"י אספסיאנוס ואחת על ידי אלדד רינוס ע"כ וכונתו על המדרש שלפנינו. עיין אלדד הדני להחכם מהר"א עפשטיין ל"ז, והערה ט"ו. ורצינו הלל צפירוסו לקפרי פ' עקב מוצא צו"ע הערה ו"ו כתב: תני לה צקוף ק"ע דעשר גליות ועיין מוצא לקדר ע"ר להחכם ראטנער ל"ד 123 וזוהי עתה צמח.

2) הסע"ר פרק כ"ג מוכה ג' גליות ע"י סנחריב וכן איתא צירושלמי סנהדרין פ"י ה"ו [דף כ"ט ע"ג] וכן בתנחומא סוף פרשת מקציע וצקהלת רצה פ' ט, פסוק ה': אומר רבי לוי שלש גליות הגלה סנחריב וכו' ע"ש ונראה שכולם נמשכו אחר הסע"ר. וצביה"ו ח"ה נחל נוסח אחר מהמדרש עשר גליות וידי זרים חלו צו ולכן הוא משונה והחוסם שלפנינו וגם שם אינו מוכה רק ג' גליות ע"י סנחריב. ורש"י ז"ל נחום א' צ' כתב: ור"ש אומר ג' נקיונות הללו כנגד שלש גליות שהגלה סנחריב את ישראל כמו שזכרנו בק"ע ע"כ. וכונתו על ק"ע צפרק הנזכר וכן נמשך צזה אחר הק"ע עוד הרבה פעמים לדוגמא וי"צ י"ג, א', אך אין לידע על איזה ר"ש כיון פה.

3) כונתו שכל מלכי אשור קראו סנחריב ככ"ל. ועיין סנהד רין 5"ד ע"א ופרקי דר"ק פרק השמונה.

4) ה"י ווסקופה: הרשע וצנני חלאי עיגול כתוב (ד"צ עחקי טעייא, פירש הערוך עלמות) ע"כ ולפנינו ליחא וגם נר לוח גלון לא גרס לה.

5) גם צזה יש פלוגתא צין הסע"ר וצין המדרש שלפנינו, כי לפי דעת הסע"ר [ס"ס] גלו צלאשונה אשר וישעבר צולין ונפחלי ואחי"ב ראובן גד וחלי קצט ונשה. וצפתיחחא דאיבה רצתי איתא:

שנה 1) ועלה סנחריב פעם שנייה 2) והגלה לשבט אשר 3) ויששכר וחבולון ונפתלי ולא נשאר אלא א' מח' שנאמר כה אמר ה' כאשר יציל הרועה 4) וגוי' [עמוס ג' י"ב] ונטל העגל השני

1) הכה הוֹשֵׁעַ מֶלֶךְ יִזְצַח סָכָה לִפְנֵי אֶחָד וַשָּׁמָּה שָׁמַיִם לִפְנֵי חֲזַקְיָהוּ כְּכֹהֵן מִיִּזְחָה, יִזְצַח בְּמִסְכָּה יִזְצַח סָכָה. וצפ' י"ז, ח' כְּאֹמֵר צִשְׁנַת שָׁמַיִם עֲשֶׂרָה לְאַחַד מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ הוֹשֵׁעַ בֶּן אֶלְהָה צִשְׁמֵרוֹן עַל יִשְׂרָאֵל חֲשֵׁב שָׁמַיִם? וְעֵינַי בְּזֶה סַע"ר מוֹצֵא צִשְׁמֵי שֶׁס. אֲנֹכֶם הַמִּדְרָשׁ שֶׁלִּפְנֵינוּ מֵיִשְׁצַח אֶת הַתְּמִימָה הַזֹּאת צְלוּמָן כְּאֹת וּדְצֵרֵינוּ צְרוּרִים לְנוֹצֵן. לְמִי דַעְתּוֹ מֶלֶךְ הוֹשֵׁעַ ט' שָׁמַיִם וְאַחַר ט' כַּעֲשָׂה עֲבַד לְשִׁלְמַנְאֶסֶר כְּכֹהֵן שֶׁס י"ז, ג' אֵךְ כֹּהֵן זֶמֶן עֲמֵד עֲבַד לִפְנֵינוּ? שְׁלֹשׁ שָׁמַיִם צִינֵי אֶחָד כְּכֹהֵן שֶׁס י"ח, ח', ח', וְעוֹד אֲרֻצֵּב שָׁמַיִם צִינֵי חֲזַקְיָהוּ [שֶׁס ט'], וְאַחֲכֵי וַיֵּבֵל עַל שְׁמֵרוֹן וּמִקֵּץ שְׁלֹשׁ שָׁמַיִם כְּלִבְדָּה [שֶׁס י'], כְּמֹלֵא צִשְׁמֵי י"ח סָכָה. וְכֵן מֵשְׁמַעוֹת הַכְּתוּבִים מִפְּסוּק י"ז, ח' עַד ה' מִפְּסַר צְקִיזוֹר וְהָ שְׁאִירֵב לְהוֹשֵׁעַ עַד הַזֶּמֶן שֶׁעָלָה עַל שְׁמֵרוֹן וַיִּזְרַע עֲלֶיהָ שְׁלֹשׁ שָׁמַיִם, וּמִפְּסוּק ו' עַד י"ח, י"ז הֵם צִיּוֹר לְדְצֵרֵינוּ. צִשְׁנַת חֲשֵׁב לְהוֹשֵׁעַ שֶׁס י"ז לְאַחַד לְכַד מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶת שְׁמֵרוֹן וַיִּגַּל אֶת יִשְׂרָאֵל אֲשׁוּרָה וַיִּשְׁצַח אֹתָם צִחְלָה וּצְחָצוֹר וְגו' [שֶׁס ו'] וּמֹלֵא וְהוּא כַּעֲשָׂה לוֹ הוֹשֵׁעַ עֲבַד ז' שָׁמַיִם, צִשְׁנַת שְׁלֹשׁ לְהוֹשֵׁעַ [שֶׁס י"ח א'], כְּלוֹמֵר לִמֶּנּוּ הַיּוֹם שָׁכַחְתִּי עֲבַד לְשִׁלְמַנְאֶסֶר מֶלֶךְ חֲזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה. כְּמֹלֵא כִי סָכָה הִרְצִיעֵנִי לְחֲזַקְיָהוּ [שֶׁס ט'] הִיטָה הַשָּׁמָיִם הַשְּׂבִיעִית לְהוֹשֵׁעַ מִעַתָּה הַיּוֹם עֲבַד לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר, וְאַחַר שֶׁשְׁלֵמוֹ חֲשֵׁב שָׁמַיִם הַשְּׂבִיעִים כְּלִבְדָּה שְׁמֵרוֹן [שֶׁס י'] וְזֶה צְרוֹר וְכֹכֹן. וְעֵינַי מוֹצֵא.

2) צִה"י כְּכַחַד כֹּהֵן וְכַחַד עַבְדָּה הַזֶּה אֲשֶׁר צִבִית אֵל וּלְפָנֵינוּ בְּחוּצָה זֶה צִשְׁמֵרוֹן וְהַפְּסוּק הַמוֹצֵא צִשְׁמֵרוֹן: גַּם אֹתוֹ לְאֲשׁוּר יוֹצֵל חֲסַר שֶׁס. וְעֵינַי סַע"ר צִה"י הַזֶּכֶר.

3) מֹלֵא "אֲשֶׁר" חֲסַר צִה"י וְכ"ז: (ד"צ מוֹסִיף וְאֲשֶׁר) וְכֵן כְּכֹן.

4) עֵינַי מִשְׁכ"כ רִש"י ז"ל צִשְׁמֵרוֹן וּמוֹצֵא צִה"י הַבְּרָחָה ז"ל

צִמְרָק הַזֶּכֶר. וְאַחַר הַפְּסוּק כְּאֲשֶׁר יִלְכֵל הַרְעָה תַּנְּחֵלְכָה צִה"י, הַמִּלְחָמָה: "וַיְהִי צִינֵי אֶחָד מֶלֶךְ יְהוּדָה" וְזֶה הוֹסִיף אֵיזָה מִעֲבִיתִיק.

אשר היה בכית אל שנאמר גם אותו לאישור יוכל וגוי [הושע
י' ו'] זו גלות שניה (1).

ומת אחז ומלך חזקיהו בנו תחתיו ארבע (2) שנים ובימי
(3) חזקיהו בשנת ד' למלכו עלה סנחריב והקיף על שומרון ג'
שנים ולכדה בשנת שש (4) למלכות חזקיהו והגלה ישראל
שכשומרון שבט אפרים ומנשה [והעלה (5) עמו כותיים מבבל
ומכוש (6) ומחמת ומעוים ומספרוים שנאמר (ויבוא) ויבא מלך
אשור (ירושלם) (7) [מבבל] וגוי [מ"ב י"ז כ"ד] זו גלות שלישית.
ישב (8) לו נבוכדנצר (9) עד (10) ח' שנים (11) ועלה על

(1) זה"י הגי' זו גלות שני (2) וכן מקודם לזה : צגלות
שני (2) כרחה שהועתיק לה היה צקי צעיז לה"ק, ואחר זה כתב
שם צשני חלסי עיגול : אחר מ"ו חלו שני גליות היו ע"י חבלת
פלחאר ושלמחאר ע' מ"ב ט"ו ל' [ל"ב כ"ט] וכו' עיין מש"כ לעיל
ל' צ' הערה 3.

(2) עיין לעיל ל' ג' הערה 2

(3) זה"י הגי' : ואחר ד' שנים לזלכות חזקיהו וכו'.

(4) זה"י כ"ב : (אחר מ"ו ג"ז הוא שלמחאר מ"ב י"ח ט')

ולפי דעתי לא קשה ולא מידי ועיין לעיל ל' צ' הערה 3.

(5) הציצות שהסגרת כחוצות לפנינו צמוך צגלות רצייעית
אחר ועלה על ירושלם וזה ח"א, כי הגלות הרצייעית היתה צצנת
ארצע עשרה שנה לחזקיהו וזה שהעלה עמו כותיים היה צצנת ד'
לחזקיהו צגלות השלישית, לכן נראה שכאן מקומן.

(6) כוש ליתא צוקרא ועיין צמוך.

(7) "ירושלם" ליתא צוקרא ולא על ירושלם עלה צחות

הפעם ולריך למחוק מן הכתב.

(8) זה"י יעללינעק הגי' ושהה שמונה שנים.

(9) ל"ב סנחריב וזה"י ליתא,

(10) ל"ב עוד וזה"י ליתא.

(11) מחלסה עלה צצנת ד' לחז, ואח"כ צצנת י"ב, וצשלישית

ירושלם) (והעלה עמו כותיים מכבל ומכוש 2) ומחמת ומעוים ומספרוים שג' ויבוא מלך אשור ירושלם³ וגו' ועלה על יהודה ולקח⁴ מארץ יהודה ק"ג מדינות⁵ ושהיו בהן ב' שבטים יהודה ושמעון ולקחם עמו ובקש להוליכם לחלה וחבור עד שמרד⁶ עליו מלך כוש⁷ שאחורי מצרים⁸ ולקח עמו יהודה ושמעון ועשה מלחמה עם מלך כוש וגנזם הקב"ה בהרי⁹ חשך. הרי ארבעה גליות

צננת ארבע לחזקיהו, צננת ו' לכד את שמרון אחר שילך עליה שלש שנים ועלה צרביעיית צננת י"ד לחזקיהו כולל עשהה צין גלות לגלות שמה שנים. ועיין קה"ר ט', ה'.

(1) ירושלם ליחא צה"י.
 (2) צה"י כ"צ (ל"ל ומכות ת"צ י"ז, כ"ד) ואיני יודע מה תיקן בזה הלא כותים כתוב לעיל ויניח, ובאמת כוש ליחא צוקרא.
 (3) צה"י כ"צ (שני ויבא מלך אשור אל ירושלם § זה ט"ס וד"צ ל"ג) ובאמת רק מלח ירושלם ט"ס והכונה על הפסוק וי"צ י"ז כ"ד.

(4) צה"י הגי' והיה ציהודה וכו'.
 (5) עיין ראטנבער נוצח לס"ב ל' 131.
 (6) צה"י הגי' ונרד עליו.
 (7) ע"ס כ"צ (ל' מרד הנאמר כאן מורה שהנחצר היה קצור שבות וכוש אחד הוא ולפ"ז אין לתקן למעלה ומכות ע"ב ודצרו סתומים.

(8) ע"ס ליחא לנלות "שאחורי מצרים".
 (9) ע"ס הגי' ובגזן הקצ"ה נפניו ונתן לאחר הרי חשך. ובגמרא סנהדרין דף 57 ע"א איתא: להיבא אבלי? ור זוטרא אומר לאפריקי ור"ח אומר להרי סלוג ע"ב וצירושלמי סנהדרין פ"י היו [דף כ"ט ע"ג] איתא: רצי צרכיה ור"ח בע"ס דע"כ ל' ג' גליות גלו ישראל אחת לפנים ונזהר סנצטיון, ואחד לדפני של אנטוכיא ואחד עירד עליהם העבן וכיסה אותם וכו' ע"ס ע"ס נסמן ודצב ע"ס לפנים ונזהר סנצטיון עיין לקמן.

שגלו עשרת הישבטים על ידי סנחריב.
ונשתייר מיהודה י"א ריבוא ומבנימין שלש עשרה ריבוא
בירושלם ומלך¹ חזקיהו עליהם. ועלה² סנחריב מכוש על
ירושלם פעם חמישית ועלו עמו י"א³ ריבוא והפילו הקבי"ה
שם שני ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה⁴ ושמונים וחמשה
אלף איש [מ"ב י"ט ל"ה] ונפלו עמו⁵ ולא נשתייר מהם אלא⁶
סנחריב ושני בניו ונבוכדנצר ונבוזראדן. והיתה מפלת⁷
סנחריב בשנת ארבע עשרה⁸ לחזקיהו. ומשלמה ועד חזקיהו
מאתים וששים⁹ שנה ובתוך אלו השנים מלכו על ישראל

- 1) זה"י הג' "והיה חזקיהו מלך על בנימין ועל מה שנשאר
מיהודה ועוד" ע"ט.
- 2) על פסוק ע"ג י"ט, ל"ה פירש"י ז"ל ויהי צלילה ההוא
כשעצ סנחריב ובעל "כוש" ע"ט.
- 3) זה"י גורס: והעלה עמו מאתים ואחד עשרה רבוא וכ"ג
(ד"ג ל"ג כ"ח י"ח).
- 4) צוקרא מאה שמונים כתיב ונלת איש ליתא.
- 5) נלות ונפלו עמו ליתא זה"י.
- 6) שם ליתא "כ"ח". ועיין סהדרין ל"ה ע"ג, והמדרש
שנפניו וסנייע לר"י שם.
- 7) זה"י הגירסא "ונפלתו של".
- 8) ו"ג י"ח י"ב.
- 9) זה"י הגירסא מאתים "ותשעים" שנה, וכ"ג (אמר ו"ו
והחלת מלכות שלמה לתחלת מלכות חזקיה שנים רפ"ט) ע"ב, ולא
דק צוח"ב רג' הכ"י היא ככונה רג' הספר שנפניו חי אפשר להולמה
כאשר נצאר. גם ו"ט לתחלת מלכות חזקיה גם זה עובות כי המדרש
מונה לנפלתו של סנחריב שהיתה בשנת י"ד לחזקיה כדלעיל: "והיתה
נפלת סנחריב בשנת י"ד לחזקיה" והא רחיה הל"ג גם צמוך מונה
נפלתו של סנחריב לתחלת עלייתו של נבוכדנצר ולמה אינו מונה
הי"ד שנה של חזקיה? א"ו בדמורן. והחשבון של מאתים ותשעים

עולה יפה, לפי שכשחזנה שנות המלכים משלמה עד שנת ארבע עשרה לחזקיה תמלא צ"ה ש"ה [308] / שנה. אמנם במקרא [מ"ב ח' י"ז] כאשר שיהורם בן יהושפט מלך ה', ובאות חין לחטוב לו רק הי שנים, כי הנה אחאז מלך ישראל מלך כ"ב שנה [מ"ב ע"ז, כ"ט] אחזיהו בנו מלך שנתים [שם כ"ב, כ"ב] ויהורם בנו מלך י"ב שנה [מ"ב ג', א']. ויהושפט מלך יהודה מלך בשנת ד' לאחאז וכ"ה שנה מלך [מ"א כ"ב, מ"א מ"ב] כמלא שכושבה מלכות יהושפט עד שנת ה' למלכות יהורם מלך ישראל וצפוק [מ"ב א' י"ז] כתיב וימלוך יהורם תחתיו בשנת שנים ליהורם בן יהושפט? ועוד שם [ג. א'] כתיב ויהורם בן אחאז מלך על ישראל בשנת שמונה עשרה ליהושפט? הלא ע"כ ז"ל כדעת הקצ"ר [פרק י"ז]. שמשנת י"ח ליהושפט מנו ליהורם בנו דהיינו שבע שנים. והנה עוד שם [מ"ב ח' ע"ז] כתיב וצנת חמש ליהורם בן אחאז מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה מלך יהורם בן יהושפט, וקשה הלא יהורם מלך אחר ז' ליהושפט כ"ל? הלא ע"כ ז"ל שיהורם מלך שנתים צימי אציו. וצפוק שם כאשר [מ"ב י"ד א'] בשנת שנים ליואש מלך אמליה מלך יהודה וכ"ט שנה מלך, ויואש מלך ע"ז שנה [שם י"ב י'] וירצעם בנו מלך מ"א שנה [שם י"ד כ"ב] כושבה איפוא מלכות אמליה עד חמש עשרה לירצעם וכן כתיב מפורש שם י"ד כ"ב. ומלכות ירצעם כושבה עד כ"ז לעזריה ככאמר שם ע"ו א', וצפוק ח' כאשר בשנת כ"ח לעזריה מלך זכריהו, והלא כ"ז לעזריה מלך? הלא ע"כ שומך עזריה צימי אציו ט"ו שנה וכן משמעות הפסוק [שם י"ד י"ז] ויחי אמליהו וגו', כלומר ויחי אצל לא מלך עוד. וא"ת הלא ירצעם מלך מ"א שנה ובאן כאשר בשנת שלשים ושמונה שנה? גם את זה חירץ כצד הקצ"ר שם שירצעם מלך שלש שנים צימי אציו ע"ש. מעתה אם נוזיא י"ח [ג' ליהורם וט"ו לאמליה] שנה ען החשבון ש"ה ישרו צדינו ומחטים ומשעים שנה צדוק זה צדוק. כמלא שגירסת יעללינעק היא ככונה וגירסת הקצר שלפנינו היא משושת. ועיין בפשטיין בהערותיו לאלדד הדני ז' ע"ט ולא הנתי חשבוננו שם, ועיין צפוק.

(1) שלשים מלכים י"ד ממלכי 2) בית דוד וי"ו מישראל, וממפלה
 (3) סנחריב עד שעלה נבוכדנצר בימי יהויקים ק"ז שנים 4).
 בשנת ד' ליהויקים 5) נחתם גזר דינם על יהודה ובנימין
 ועל מה שנשתייר מיהודה ומן הגלות. ועלה נבוכדנצר פעם

(1) זה"י הגירסא וצננים הללו ונ"צ (ד"ב ג"ג ונשכחה
 זכו') ולפיכך איתא וכן לריך להיות.

(2) ונלח ונולכי חסרה זה"י. והי"ד ונלכיס שונה הם: שלמה,
 רחבעם, אצים, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיהו, עחליה, יואש,
 אחזיה, עזריה, יותם, אחז, חזקיה. גם נבאן רחיה שהכונה לעיל
 עד י"ד לחזקיה שאם ת"ל עד תחילת ונלכו, לא תנולא י"ד ונלכיס.
 [ביין הערה ע']. ואת שלשה ונלכיס זמרי, זכריהו, ושלוס לא ונה
 צין ונלכי ישראל, לפי שכל אחד ואחד ונהס לא ונלך פנה שלמה,
 ונעמה הם צין כולם י"ו.

(3) הגירסא פס: ונפלתו של סנחריב וכו' ונ"צ (זה הנוספר
 האנתי חס נניח סנבוכדנצר עלה על ירושלם צננת ד' ליהויקים
 צננה ראשונה של ונלכותו וקרוצ ונלח לחונת) עד כאן. ועיין שהערה
 שאחר זאת ועוד להלכה.

(4) כן היא האנתי כי חזקיה ונלך עוד ע"ו פנה, ונשה כ"ה,
 אנון שנתים, יאשיהו ל"א וד' של יהויקים הם צננה ק"ז. והנה
 ציון הענודת הציח הראשון דעת הנודרש סנפנינו בדעת הסע"ר, רק
 שחוטב ונחלח צנינו, דהיינו וננת ד' לנולך שלמה ונעמה חס נככה
 ונחתיס ותשעים האנורים לעיל ד' ישארו רפ"ו, וק"ז עד ד'
 ליהויקים ועוד ז' לו וי"א לזדקיהו נולא צננה ת"ישנה. עיין צמנוך.
 (5) יולא מירנניה כ"ה, ועיין פס פירש"י ז"ל על פקוק ח'.

ועיין ונשח ונגלה ד' י"א ע"ב וי"ר סוף פרשה י"ט. וזה"י חקר
 ונולח נחחס עד ונלח הגלות וגרס פס «עלה» ודע כי צננת חרבע
 עלה ובצט את יהויקים ויהי לו עצד שלש פנים אצל לא הגלה ענוו
 כלום מיהודה וצנינון צפעס הזאת וכן ונשנעות הכחוצים [נ"צ כ"ד,
 ח'] ציונו [ר"ל צננת ד'] עלה נבוכדנצר ונלך צל ויהי לו יהויקים

ראשונה בימי יהויקים (1) והגלה (2) מיהודה ובנימין (3) שלש (4) אלפים ועשרים ושלושה ומשאר (5) שבטים שבעת (6) אלפים (אלו) (7) גבורים, ומה (8) היתה גבורתם והם אסורים בזיקים? אלא (9) שהיו גבורי תורה, עליהם הוא אומר ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו וגוי [תלים ק"ג, ב'] זו גלות חמישית.
ועשה (10) נבוכדנצר ז' (11) שנים אחר גלות זו ועלה פעם

עצד שלש שנים וישצ וינרד צו — ולא עלה והגלה שלשת וכו' כנזכר
שהגלות הראשונה היתה צעקת שצב ליהויקים וכן הוא אומר [ירמיה
כ"ג, כ"ח] צעקת שצב וגו' ולא קאי על ונלכות נבוכדנצר, כי שנו
לא נזכר עד הפסוק כ"ט ע"ס. ומה שנאמר [דניאל ח', א'] צעקת
שלוש לנלכות יהויקים וגו' ר"ל צעקת שלש לנזכרו. ועיין עוד
בסוודק ובספ"ר סוף פ' כ"ד וב"ה.

(1) צה"י כ"ג (ציוני יהויקים ד"ג ל"ג).
(2) ע"ס הגירסא והגלו ונוסף נולת "אפרים" וכ"ג (ר"ג
ל"ג אפרים).

(3) נולת ציונין פה שלש צוקוונה ועיין בסוודק.
(4) ז"ל "שלשת" והוא פסוק צירויה כ"ג כ"ח. עיין לביב
הערה 5.

(5) כראה של"ל ומציונין ושאר עצטים וכן הוא צקע"ר פ'
כ"ה, כי צפוק ע"ס נאמר "יהודים" וגו' ר"ל אחתם שהם נצטנו יהודה
ועיין לקוון.

(6) צו"צ כ"ד יש סתירה צכתוצים, כי צוקוס אחד [פ' י"ד]
נאמר בערת אלפים וצוקוס אחר [ע"ט ז'] צענת אלפים ? לכן
דרש צפוק זה נוסב על גלות יהויקים. וזה דלא כספ"ר ע"ס.
(7) כראה של"ל "הכל" וכן הוא צפוק [ט"ז] ע"ס. והנלה
הזאת חסרה בה"י.

(8) עיין ספ"ר ע"ס. (9) צה"י כ"ג (ד"ג ל"ג אלף וכו').
(10) צה"י כ"ג (ז"ל ושהה) ולא היא.
(11) צה"י הגירסא שלש שנים וכ"ג (ד"ג צעב שנים וע')

שנייה לדופנה 1) של אנטוביא והגלה ארבעת 2) אלפים ושש

קדר עולם רצה פב"ה) ע"כ. חונס צין זי וצין ג' הוא ט"ס, הכה גלות יהויקים היתה צשכת ג' לנצובדנלר כווצאר לעיל וגלות יכניה טצו דצר כאן, היתה צשכת טוונה [מ"צ כ"ד, י"צ] לנלכו, לפי זה ח"א טשהה לא טצע ולא טלש אחר גלות יהויקים. ונראה טל"ל חונש טנים. ודע כי לפי דעת הוודרש טלפנינו לא נזכרה גלות יכניה צירוניה נ"צ ועיין צמווך.

1) צה"י חטרות הוולות לדופנה טל אנטוביא ונ"צ (ד"צ ווסיק לדופנה טל אנטוביא). ולפי דעת חכמינו ז"ל [ס:הדרין ז"ן] היא רצלה.

2) לא ידעתי לכוון צאיזה עקוס צוקרל כנאל הוויין הזה. צשפר ו"צ [כ"ד, י"ד] וונה "עשרת אלפים גולה" וצספר ירוניה טשוויט חל גלות יכניה וכל וכל, כי הרשטה טונה טס [כ"צ, כ"ח] היא גלות יהויקים, והטה [כ"ט] היא גלות-דקיהו והטליטית [נ] היא גלות יהודה טצטציות ירוטלס כווצאר לפנינו צמווך. כנאל טוגלות יכניה טתק קרל. ול"ל טכך היתה קצלה צידס טצגלות יכניה הגלה ארצעת אלפים וטש וואות וייהודה. וא"ת טוף טוף לנה אינו חוטצ טס הנציא צין הגולים גס הוויין הזה? לפי טוטספר הגולים טצגלות זו עלה כנגד כל הגולים טצג' גליות טוונה טס, כי צרלטונה הגלה טלשת אלפים כ"ג, צטהיה טונה וואות ול"צ וצטליטית טצע וואות ונ"ה כנאל צט"ה ארצעת אלפים וטש וואות, וציווי יכניה הגלה וויין כזה צפעס אחת. וגס וייהורל דקרל אפטר ללעוד כן, כג וואחר טוונה כל הפרטים אחד אחד לנה חוזר וכולל אחס: "כל כפש ארצעת אלפים וטש וואות" [טס ל']? פטיטל טכך גולים היו, מאי צל ח"כ להטויעבו? חלל ודאי קרל לדיוקל אלטריר, לוור טטרך הגולים טצג' גליות חלו היה טוה לוויין הגולים טהגלו צפעס אחרת ועיין טלשת הקצלה, חך טס ערצוצ דצרים רליתי כי פעס אחז צטוט הסע"ר ופעס צטוט הוודרש טלפנינו וצחוך דצריהס ווכניס דעת הסע"ר. ועיין צמווך.

מאות משנת יהודה ומבנימין (1) ג' אלה (2) ומשאר שבטים שבעת אלפים והחרש והמסגר [מ"ב כ"ד י"ד] החרש כשהיה אחד מהן מדבר נעשו הכל לפניו כחרשין, המסגר כשהיו יושבין ולומדין מהן כיון שהיה אחד מהן סוגר אין אחר פותח שנאמר וסגר ואין פותח (3) וישעיה כ"ב כ"ב. וגלות זו העלה לבבל וזו גלות (4) יכניה (5) והיא שנית לנבוכדנצר והיא גלות ששית, ובין גלות ששית ובין גלות שביעית י"א שנה של צדקיהו (6).

ובשנת י"ט למלכות נבוכדנצר עלה נבוכדנצר (7) פעם שלישית לאנטוכיא ועלה (8) נבזראדן לירושלם (9) וכבש לצדקיהו ושרף את הבית (10) ונטל את העמודים ואת ים הנחשת ואת המכונות שעשה שלמה (11) ואת כל כלי בית ה' ואוצרות בית המלך אשר בירושלם ולקח את כל הכלים ושלה' לבבל (12)

(1) ונכאן רחיה שאין לגרוס לעיל [לד' הערה 3] „ונוצנינוין“.
(2) ר"ל ה' אלפים עקספר ונלכיס [צ' כ"ה, י"ד] היו שלשת ונצטו צכינוין ונצטעו ונשאר ענניס ונוגולי ענני יהודה לא נניירי קרל דוולכיס.

(3) צה"י כ"ז (ב' טהדריין ל"ה א' וד"צ לא גריס והסרע וכו') :

(4) עס לא גרס וזו גלות.

(5) עס כ"ז (כ"י ויכניה וד"צ ל"ג) . ונלות „והיא“ שנית

לנבוכדנצר" ליתא עס .

(6) עס הגירסא של ונלכות לדקיהו .

(7) עס הגירסא „עלה הוא“ .

(8) עס הגירסא ועלה .

(9) עס הגירסא על ירושלם .

(10) עס הגירסא את הסיכל .

(11) ונ"צ כ"ה י"ג — י"ה .

(12) עס י"ג .

והרג מישראל צ"א 1) ריבוא חוץ ממה שנהרגו 2) על דמו של זכריה 3). ומוצאי 4) שביעית היתה והיו הלויים עומדים על דוכנם ואומרים שירה ומה שירה היו אומרים? וישב עליהם את אונם [תלים צ"ד, כ"ג] ולא הספיקו לגמור עד שנכנסו אויבים להיכל ומצאום עומדים על דוכנם וכנורותיהם בידיהם, והגלה בגלות זו לויים מזרעו של משה ששים ריבוא שנאמר 5) ובני משה גרשם ואליעזר ובני אליעזר רחביה

1) צה"י והרג צירושלם ל"ד רבוא וכו"צ (ד"צ וז'), וגוי הכ"ל, היא יותר ככונה עיין גיטיין כ"ז ע"ב.

2) מוצא בשלשלת הקבלה [דפוס ווארשא ונסתת תרמ"ח] דף ט"ו ע"ב צ"ז ע"ל: והרג מישראל ל"א רבוא זולת הנהרגים על דמו של זכריה כנראה צוהרש ע"ב וצולת "והדרש" כיון להוודע עלפנינו, וגורסתו עס קום לד"ב.

3) עיין ווהדרש ע"ס שיהולאחי לאור דף כ"ז סוף ע"א ועס נסמן. וזה"י כ"צ (אמר וכו' הוא זכריה צן יהודיע הכהן הנהרב צקטר תחת יואש [דה"י צ' כ"ד, כ'] וגרסיין צגיטיין כ"ז ע"ב ונשום רי"צ"ק עסק לו זקן אחד וואנטי ירושלים שבצקעה הרב נצחראדן רי"א רבוא וצירושלם הרב ל"ד (כנוסתת הכ"י) רבוא על אצן אחת וכו' עיין ע"ס).

4) עיין סע"ר פרק ל' ונסכת ערכין י"א ע"ב. והנה צה"י חקר כלן מנולת ווואלי עד תיצת סנצטרייה וככתב צקוף הספר [עיין לקוון] שלא צווקונו, אולם החכם ווורעארא לא הרגיש צזה לכך הנהי: (ד"ב ווסיף והיו הלויים עוונדים על דוכנם ואומרים שירה ולא הספיקו לגמור עד שכנסו חויצים להיכל ונאלום עוונדים על דוכנם וכנורותיהם צידיהם) ע"ב, וצאמת הוספה אין כלן, רק שהאומר שבכאן נסתדעצ וככתב שלא צווקונו.

5) צווקרא "צני" בחיב וצקווד ל"ל והיו בני אליעזר רחביה הראש ולא היה וגו' ובני וגו' ככתוב לפנינו. וזה"י כ"ב (זה"י אז) כ"ג ט"ו וגרסיין צצלכות ז' תני רב יוסף לנעילה ונשטים רבוא).

הראש ובני רחביה רבו למעלה [דהי' א' כ"ג. ט"ו - י"ז] למעלה
 מס' ריבוא¹). שכשעשו ישראל את העגל בעם עליהם הקב"ה
 ובקש לאבדם ואמר למשה שני פעמים ואעשך לגוי גדול²
 ונתקיים הדבר. כיון שהגיעו לנהרות בבל אמרו להם האויבים
 שירו לנו משיר ציון שנאמר בי שם שאלונו שובינו [תלים קל"ז
 ג'³]. מיד חתכו ראשי אצבעותיהן בשיניהם ואמרו איך נשיר
 את שיר ה' על אדמת נכר [שם ד'] וראה הקב"ה שלא רצו
 לומר שירה וגנון ונתנן לאהר סמבטייה⁴).

ע"כ גם מה טעם החכם ז"ל, כי נולדו "למעלה וס' רבוא" הן נגי'
 הקפר והיה לו להליג את חלי העיגול הסני קודם להן. ועיין צמח-דן.
 1) המאמר הזה מוצא בגמרא צרכות דף ז' סוף ע"א והדרש
 על הפסוק למעלה נשנה שם צעם תני רב יוסף. אולם הילקוט דה"י
 רמז אלף ע' מציא ג"כ בגמרא הזאת וגרס חלוא וטעיה דרבי יוסי
 למעלה ונשנים רבוא וכו' וכן כבוד, אף שזלכו צכמה וקומות תני
 רב יוסף. ולפי גירסת זו מוקיפה נולד "תחא" על העדרש שלפנינו
 והוא הוא הצרייתא דקע"ר או חלק נונאה.

2) טעות ז"ל, י' ודברים ט', י"ד וישראל צדוהו ועמוד ס'
 רבוא היו וזה כתקיים צושה. ועיין צעל העורים טעות שם.

3) לזה כיון רש"י ז"ל שם צוקונו וכן כתב צפרק עשרה
 יוספין דף ע' ע"ב דה"נ ואצנה.

4) לזה כיון נר לנח גאון [שם חלדד הדני לך 7] צונה
 שכתב: אחת אור שכך אונורים רבותיו ז"ל צוהדרש שהגלה כצוכדנלר
 לזים צני ושה ששים רבוא וכיון שהגיעו לנהרות צבל הם וכנוריהם
 חירע להם כוון שקפר לבס רצי חלדד ע"כ. וכון למדרש שלפנינו.
 והחכם ונהר"א בפשטיין כ"י שם בהערותיו אות י"ג מציא ונתרגום
 המיוחס ליונתן צ"ע לטעות ל"ד י' שכתב: צרם וינך יפקון אוכלוסין
 דלדיקין, קציל כל ענד אעצל פרישן להון צוון דיהכון צעציותא
 על נהרות צבל ואסלקיון ונתון ואשריון וון לבו לנהר סנוצטיון
 ע"כ. את כל זה יסד הנתרגום על המדרש שלפנינו. והחכם הנ"ל

והגלה מישראל1) ח' מאות ול"ב אלפים2) כל אלו חוריי3)
 יהודה ובנימין4) שנאמר ויגל את מסך יהודה [ישעיה כ"ב, ח']
 והשאיר מהם בירושלם5) יששת אלפים שנאמר ומדלת6) העם
 7) השאיר נבווראדן וגו' ירמיה נ"ב, ט"ז ומנה עליהם8) גדליה
 בן אחיקם ובא9) ישמעאל בן נתניה והרגו10) ונת ייראו11) ישראל
 וגלו12) למצרים זו גלות שבועית.

נוסף אחר ה"י על כן לא נולד נקוד הנאמר הזה, וצאנח מוצא
 הספור חות צאות צמדק עשר גליות וצה"י צסוק הספר.

1) צה"י הגירסא "כפסות" והוא לשון המקרא ירמיה כ"ב;
 כ"ט. וצמקוס "מישראל" ל"ל וירושלם.

2) "אלפים" הוא נ"ס וליחא סס צמקרא וגם ה"י לא גרסא
 לה לנלם זאת.

3) לשון המקרא הוא ירמיה כ"ב, כ'.

4) יותר נכון לגרוס וירושלם וכן הוא צמקוס סס וגם
 צמקוס [ישעיה] שהציא נעס רחיה לדצרו ליתח לנלם צמיון.

5) צה"י הגירסא וסייר נעס צירושלם ונלות. ו' אלפים

ליחא סס. 6) כראה ש"ל ונדלות וכיון אל הפסוק ירמיה כ"ב, ט"ז
 ולפי צצנ"צ כ"ה; י"צ ונדלת חסר ויו כתיב וכאן ונדלות ציו
 לכן דרש סויו אלפים נשאר.

7) פסוק זה ליחא צכל המקרא וכראה ש"ל הארץ. וצה"י

מוצא הפסוק צצנ"צ ולא כיון יפה, כי הדרש מוסב על הפסוק
 צצירמיה כמזכר לעיל [הערה עלפני זאת], גם נ"ס נפל צלשון
 הפסוק שהציא, כי סס רצ טצחיס כתיב ולא רצ הטצחיס.

8) סס הגירסא והנליך חת גדליהו בן אחיקם עליהם.
 ויותר נכון כנוו שהוא לפנינו.

9) סס הגירסא ואח"כ והוא נ"ס ול"ל וצא.

10) סס הגירסא והרג חת גדליה ואחר [ל"ל ואח"כ].

11) כן מוצא צצנ"צ סס פסוק כיו וירמיה נ"א, י"ח.

12) צה"י הגירסא "והלכו" וכן נכון כי צאנח נעלנעס הלכו

בשנת כ"ז למלכות נבוכדנצר לכד (1) מצרים וצור) וצ"ל
 כ"ג למלכות נבוכדנצר לכד צור(2): ובשנת כ"ז למלכותו לכד
 מצרים ושטף היהודים (3) שהיו בה שבאו (4) מעמון ומואב
 ומסביבות ארץ ישראל וירמיה וברוך (הויליכן) וצ"ל הויליכו
 עמהם (5) למצרים וואח"כ לקח ירמיה וברוך והגלם (6) לבבל
 זו גלות שמינית (7).
 וישראל שנשארו (8) במצרים הלכו לאלכסנדריה והיו בה

כנצואר ירנניה נ"ג, ה'—ז.

(1) הגירסא שלפנינו ונצוצת, כי את לור לכד קודם
 לנצרים, עיין יחזקאל כ"ט, י"ז וי"ח, וכאן לאמר שצטנה אחת לכד
 את שתייהן. וזה"ל הגירסא: וצטנת כ"ז טנה לנלכות נצודכנצר לכד
 לור, וצטנת כ"ט לנלכותו לכד ונצרים וכו' גם זה טענות כי הלך
 את ונצרים כצט צטנת כ"ז כנצואר ציחזקאל עם והוא אומר צטנת
 כ"ט? לכן נראה ש"ל צטנת כ"ג לכד לור וכו' כנוו שהגהתי
 צפניס. וכן הוא צפני"ר פרק ב"ו.

(2) ואז הגלה כצוראדן יהודים נפש שצב מלכות וארצעים
 ונעשה כנצואר צירנניה כ"ג, ל', וזה חסר צנודרש שלפנינו וננאל
 עם צפני"ר. ואין טעם מלך נענוו ון הכתצ רק צטנתה הסיפריס.
 (3) זה"ל הגירסא ושטף ליהודים שהיו צענון ומואב וצפניצות
 ארץ ישראל וירנניה וברוך הויליכן ענוו לנצרים וכו' גירסא זו נוטעת
 היא, כי ונה ענין ענוון ומואב מלל ונצרים? ועוד לנצרים הלכו
 ונעלנוס, ולא כנוו שהוא אומר כאן. אבל הגירסא שלפנינו היא
 נכונה כנצואר צנודך.

(4) עיין ירנניה נ"ג, י"ח.

(5) כ"ל כי כן כתוב ירנניה נ"ג, וי.

(6) הדצרים שהסגרתה צפניס הוספתי עפ"י הולאח ועללינעק
 כי כ"ל (7) זה"ל הגירסא וישראל שגלו לנצרים הלכו לאלכסנדריה
 זו גלות שמינית ומ"צ (ד"צ ונוסיף) והיה [כ"ל והיו] צה וכו' ע"י
 ואח"כ הכל כנוו שהוא לפנינו. (8) זה"ל הגירסא שגלו לנצרים.

עד שפרו ורבו והעמידו בה אלפים ורבבות וכל מי שלא ראה בכבודם לא ראה כבוד מימיו והיה בה מקדש ומזבח ומפטמי הקשרת ומערכת לחם הפנים ובתי מדרשות לאין מספר ובעלי ממון ובעלי כח ועלה עליהם מרוגי'אנוס¹ הרשע והרג מהם כפלים² כיוצאי מצרים, ואחרי כן עלה עליהם אלכסנדרוס³ והרג מהן

1) צומכילתא צטלח וסכתא 'צ' סוף פי 'צ' [הולחא חיש שלום] דף כ"ט ע"א הגירסא תורגי'וס [וצומכילתא דפוס וויכילי'אה תורגי'וס] חולם צירוש'מי טובה פ"ה ה"א הגירסא כונו לפנינו תורגי'וס ועיין בהערות החכם חיש שלום וצמזוא להחכם יעללינעק. וכל המאמר הזה מוצא בשלשלת הקבלה דף ט' ע"ב צזה"ל: שונה שנים אחר זה [ר"ל בשנת כ"ז] לבד מלרים ולור [גירסתו דומה לגירסת הספר שלפנינו ועיין לעיל דף ט"ז הערה 1] ולקח היהודים וכו' וכוונתו ק"ג (?) שנה אחרי החרבן עלה עליהם טורקי'אנוס קיסר י"ד לרומא והרג מהם כפלים כיוצאי מלרים ואח"כ שב שנית עליהם אלכסנדר קיסר כ"ד לרומא והרג מהם שנית כפלים כיוצאי מלרים. צגיטין פדק הזקין [דף כ"ז ע"ב] קורא אדריי'וס צוקוס טורקי'אנו ואווריס שם התוספ' אלכסנדרוס החריצה ונתישצה וכו' ונסיים : וכל זה נקרא גלות שניי וכו'. נוולא שגירסת הספר שלפניו היתה טורקי'אנוס. וצוה שיש להעיר ציתר דצריו עיין בהערה 3. ועיין צרילל צן חכניה משנת 1866 דף קב"ג ולהלכה, וקירכהיים ז' וסכתות קטנות דף י"א הערה ג'.

2) צה"י הגירסא והרג מהם רבים.

3) לפי דעת חכמי התלמוד ז"ל צומכת טובה כ"א ע"ב היה זה אלכסנדר מוקדון לפ"ז היה לו להקדים כ' א' אלכסנדר לטורגי'אנוס. ור'חיתי צהגהות הגר"ח ז"ל שכתב שם : כלל "טורגי'וס" וכיון צזה ליטב קושיות התוספ' צפרק הזקין דף כ"ז ע"ב דה"ו אדרי'אנוס . אך ונכאן משועב שלא כדצריו. והנה צשלשלת הקבלה שהצחתי לעיל [הערה 1] כחוצ, שזה היה קיסר כ"ד לרומא לפ"ז יעלה הסדר יפה, אפס שלא נולדו צשום וקוס שאלכסנדר זה היה חיש דומים .

כפלים כיוצאי מצרים¹), אלו שמנה גליות שהיו בבית² ראשון, ולאחר חרבן בית ראשון שבעים שנה עמד כורש³ בן אסתר⁴ ושלה לגחמיה ולזרובבל ולברוך ולכל חבורתו ובנו בית שני ואחר⁵ די שנים למלכות כורש אחר שנבנה הבית עלה עזרא מבבל ועלו עמו ארבע⁶ רבוא והיו ישראל משועבדים לכורש⁷ ל"ג⁸ שנה ובא אלכסנדרוס מלך מוקדון⁹ והרג לכורש¹⁰ ומלך¹¹ י"ב שנה ומת ועמדו אחריו ד' ממזרים שהיו¹² משעבדים ישראל קס"ח¹³ שנים ובאו בני חשמונאי והרגו לממזרים ונטלו המלכות¹⁴ מהם ומלכו ק"ג שנה, ועמד הורדוס עבד חשמונאי

והנראה לי צזה הוא שמואלת ואחרי כן עד מלכים היא הוספה מאוחרת.

(1) צה"י כ"ג ד"ג (והרג מהן רצים).

(2) עס כ"ג (ומיד כגזו ירמיה ד"ג ל"ג ואולי ל"ג ומיד כגזו

ארוך ע"י ירמיה).

(3) עיין סע"ר פ' ל'.

(4) עיין וי"ר פ' י"ג דריוש האחרון צנה של אסתר היה.

ועיין רע"י ז"ל חגי א' א', עזרא ד', כ"ד ותוספ' ר"ה ב' ע"ג דה"מ שנת, ועיין פ"י עזרא הולאת מקיצי כדומים ל"ד 5. ומוקד דצריהס כמלא צמדקס שלפניו ועיין לקמן צמאמר ע"ד זמנו של שמועון הלדיק.

(5) עס עזרא ו', ט"ו.

(6) עזרא ז', ודי ולא כתפרש לי ונהיבן ילא לו הוספמר הזה.

(7) אפטר ט"ל למרק.

(8) עיין צמווך הערה 7 וצה"י הגירסא ל"ד שנה.

(9) תיצות "מלך מוקדון" ליתא צה"י, וצדור שלא כפלו ון

הכתב רק צשגגת הנוצתיקס. ונבאן רחיה טאלבסנדר דלעיל [ל"ד י"ז הערה 3] אינו האלבסנדר דכאן. 10) הוא דריוש האחרון.

(11) צה"י הגירסא "ועמד אלכסנדרוס על ישראל" וכו'.

(12) עס הגירסא "ועמדו ד' מוזרים על ישראל" וכו'.

(13) עיין צמווך הערה 7.

(14) עס הגי' ונטלו מהן מלכותם ואלה ושלש שנים.

(1) והרג את אדוניו ואת כל ביתו חוץ מנערה אחת שנתן עיניו בה ועלתה נערה⁽²⁾ זו על הגג ואמרה לא⁽³⁾ גשתייר מבית חשמונאי אלא אני לבדי והפילה עצמה מן הגג ומתה⁽⁴⁾ והממינה הורדום שבע שנים בדבש, וי"א שבא עליה לאחר מיתתה⁽⁵⁾ . ומלך⁽⁶⁾ הורדום ואגריפס בנו ומונבו בן בנו ק"ג ישנה הרי ד' מאות וכי⁽⁷⁾

(1) עס הגירסא עבד "צית" חשמונאי.

(2) מלות נערה זו ליתא עס.

(3) עס הגירסא "מוצית אבא לא נשארתי כי אס אחי לבדי

מיד הפילה" וכו'.

(4) עס הגירסא "לחרץ" .

(5) עיין צ"צ דף ג' ע"ג ומכאן הוא לקוח.

(6) עס הגירסא הורדוס ואגריפס בנו ואגריפס בן בנו מלך

וכו' ונ"צ (ד"צ גרס ומונבו בגירסת ס"ע).

(7) פה נפל טעות צדצרי, המחבר, כי כשתצוא על המנין

תמצא ת"ך חסר אחת, דהיינו ל"ג, י"ג קס"ח ור"ו שהם תי"ט שנה,

והוא חומר ארבע מאות ועשרים שנה? לכן נראה להגיה קס"ט

צוקוס קס"ח, והמנין הוא למנין השטרות, ונשתת ק"ע ואילך התחילו

למנות להחשמונאים במצואר צראשון מהחשמונאים י"ג, ו"א ונ"ב .

וא"ת הלא נשתת של"א קודם לנאפרס שנה כהרג דריוש האחרון עד

שנת עי"ב, שנה התחיל מנין השטרות, עברו לא פחות מתי"ט שנה

וכאן הוא חושב רק י"ג שנה לאלכסנדר? קושיא זו כבר תירץ

צבנרעל [ע"ז, י' ע"א] צאנרס שוי"ו דעילס לא קא חשיב להו ע"ש.

וביין לקוץ צהואנר ע"ד זננו של שמעון הצדיק. וזה"י הגירסא

"והיו ישראל משועבדים לבורש ל"ד שנה", וצאנר הפרטים גירסתו

שנה לגירסת הספר שלפנינו, אפס שנקיים: הרי ארבע מאות וששים

שנה לצית, ולא ידעתי לכוון את המנין הזה, ונראה שסופר טועה

כתב ס' צוקוס ב' ואז צנקל ככתב צוקומו ששים. הגם שהגירסא ל"ג

יש לה פניס, כי אחר ציין הצית שנצנה בשנת עש לדריוש [עברא

ד', ט"ו] לא נזכר בכל הוקרא רק עוד מלך אחר, דהיינו ארתחשסתא

שנה של בית שני¹).

ועלה אספספאנוס²) קיסר ושיטום בני אשתו והחריבו בית שני והגלו את³) ישראל לרומי זו גלות תשיעית. ועמדה

[עזרא ז', ח' ונחמיה ז' ח'; ס', י"ד וי"ג, ו'] ושם כאמר: צנת שלטים ושטים לארתחשסתא וגו' ולקן יוניס נשאלתי ון הונלך — יוניס ונשועו ש כ ה, א"כ עמוד הצית צינני ונלכות פרס ל"ג שנה — ואין רלוני צזה להחליט שונלכות פרס לא נמשכה יותר ונ"ג שנה צפני הצית, רק בוכתי שהתחל אינו מונה כ"א אותן השנים שנזכרו צמקרא. עכ"ז נראה שג' ל"ד שנה"י היא יותר נכונה, יען כי כן נמצא צפע"ר פ' ל', ועיין מצוא.

והנה ראיתי שהחכם צרילל ז"ל מציא את המדרש הזה [שם צן חכמיה מנחת 1866 ל"ד קב"ה] וגרס: ...ועמדו ד' מנזרים על ישראל מלה ושטים "ושלש" שנים... ונגיה של"ל מלה ושמונים ושלש שנים, ולא ידעתי באיזה נוסח מלה את הגירסא מלה ושטים ושלש, וגם הגהתו אינה נכונה, כלל וכלל לא, כי לפ"ד לא תמצא לא ת"ך ולא ת"ס שנה, לכן נראה כ"ש.

עוד ראיתי צפע"ב זוטא שכתב: ארבע מלות וארבעים שנים לצנין הצית וכו' נראה שגם שם כתחלפה הב' צוני ומזה נעשה אחר כך ארבעים. ועיין בהערה שאחר זאת.

(1) צה"י הגירסא: הרי ארבע מלות ושטים שנה לצית וכ"צ (ד"צ הרי ת"צ [ל"ל ת"ך] שנה של צית שני ומסבים עם הפרטים הנ"ל ומנין ס"ב הוא תנ"צ ועי' על השצון יוני צית שני ראש החוקרים ר' עזריה ון האדומים נ"ע פ' ל"ו וכו' והשצון האמיתי לפי האחרונים הוא תר"ו שנה) ע"כ. והנה צנ"ש מנין ס"ב הוא תנ"צ שנה, צזה שנה צמח"ב, כי השצון ס"ב הוא ת"ך כנראה צפ' ל', ואם בוכחו על ס"ב זוטא היה לו לכחצו ת"ו. ולפי נ"ש לעיל [הערה 7], ענלים דצרוו עם דצרי הסע"ר צקנה אחד.

(2) צה"י הגירסא אספספאנוס.

(3) מלת את ליחא שם.

1) ביתר אחר חרבן הבית נ"ב שנה ועלה אדריאנוס²) והגלה את ישראל מטנה והחריבה³) והגלה אותם לאספמיא⁴) זו גלות עשירית ועליהם הכתוב אומר וגלות החיל⁵) הזה⁶) אשר כנענים עד צרפת וגלות ירושלים אשר בספרד⁷) וגומר [עובדיה א' כ'] וכשם שגזר הקב"ה עלינו גלות כך⁸) עתיד להחזירן שנאמר לא⁹) יאמרו חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא (אותם¹⁰) מן הגוים אשר נפוצו) שם [ירמיה כ"ג ז—ח] 11). כן יקבצנו ה' בקבוץ גליות

1) עיין ירושלמי תענית פ"ד ה"ה [ף ק"ט ע"ח] חננים ושתים טכה עשת ציטר".

2) טס הגירסא אדריינוס שטיק עלמות.

3) טס כ"ג : (כ"י סקר ונולט אחר עד כאן).

4) טס הג"י לרומי (ד"ג לאספמיא). ועיין צמנוך הערה 7.

5) צפסקוק סקר יו"ד כתיב.

6) ז"ל : "לצני ישראל".

7) ספרד תרגם יונתן "אספמיא" כן וציא רש"י ז"ל צמנו

וונודרש טלפנינו הוא לקוח.

8) צה"י הגירסא "כך הוא כשצב".

9) ז"ל, ולא" כן הוא צמקרא.

10) זה ליתא טס ולא כנולא כלשון הזה צכל המקרא. ע"כ

ז"ל : את זרע צית ישראל ווארץ לפונה ונכל הארצות אשר הדחתים

וגו' וצא על ככון צה"י.

11) צה"י וציא כאן את כל הוואור אשר בצר העירותי

עליו לעיל ד' י"ג הערה 4, ונכתב צלדו (ד"ג לא גרס ונולא

טציעית וכו' ונסיים ונלכות צית דוד עתידה לחזור צמורה צינונו

טעדיין לא ראינוה ולא טענבוה ועתידה היא לצוא ע"כ. והנה

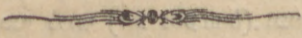
החכם לא הרגיש טד"צ צמות גרס לה אצל לא כאן, יען כי אין

פה ונקומו, כי אם לעיל ד' י"ג כנוו טהעירותי טס צמקומו. ונ"ט

טד"צ ונסיים וכו'. הסיום הזה כנולא צקוף ספר הקבלה צזה הלשון:

כאחד חברים אמן 1).

ונוכחות בית דוד שבחידה לחזור צוהרה צימינו עדיין לא ראינוה ולא
 טוענוה ובעתידה היא לזא... כלה שכל זה הוא מלשון הוודש רק
 שהפסיק בנחיס צענין אחר. עוד ראיתי שם [דף קל"א ע"ב] בהמאמר
 הנוחיל אנו' אצרהם שכתבו: וכן נוכלנו שכל הכו "צספר" הנזכר לביב
 צענין וולכי בית שני וכו' צולח "צספר" כונחו על הוודש שלפנינו.
 1) נוולח כן עד אמן הוא לשון הראצ"ד ז"ל ולא לשון
 הוודש, וכן לא נוולח צה"י וסיום הוודש נוולח צסוף ספרו כונו
 שהעירומי צהערס 11.

ע"ד זמנו של שמעון הצדיק

מסורת היא בידינו מפי חכמינו (1) ז"ל ששמעון הצדיק
 שמש בכהונה גדולה כימי אלכסנדר מוקדון, בערך ארבעים (2)
 שנה לבנין הבית השני. החכם פראנקעל ז"ל החזיק בריש ספרו
 דרכי (3) המושגה במעוז השיטה הזאת, אמנם חכמים גדלים

(1) יומא דף ס"ט ע"א, פקד"כ פ' פרה [דף מ"ח], וי"ר
 סוף פ' י"ג, מגילת תענית פ"ט, פ"ר פ' י"ד טו"ט נזמור ו"ה,
 ומדקא השבס שהולחתי לאור צבזר האל פ' חוקת.

(2) שמעון הצדיק עומד בכהונה גדולה ארבעים שנה [יומא
 ט" ע"א]. והמניין הרגיל ליומי הצית השני הוא: ש"פ, דהיינו ונתחלת
 בנין השטרות עד החלת וקפ"ט ש"פ שנה וק"פ ונתחלת וקפ"ט
 עד חרבן הצית, ול"ד של ונלכות מדי ופרס ושט של אלכסנדר. עיין
 רס"י ז"ל ע"ז דף ט" ע"א. אכן המדרש עשר גליות מונה י"ג שנה
 לאלכסנדר [לעיל כד י"ח] ול"ג למדי ופרס נשארו איפוא ושהו והלחה
 עוד ש"ע"ה שנה לצנין הצית כמזכיר לעיל [ש"ס]. ועיין מ"ש מזה
 צמזח, והקב"ר פ' ל' מונה שפ"ו שנה ונתחלת ונלכות יון עד
 חרבן הצית עיין וזחא. וצדצרי רבינו סבדיה גאון [עיין זכרון
 לראשונים להחכם הרבני ונחצרת ה' כד קל"ד] ראיתי שכתב וז"ל:
 "כי האצות התחילו לחצר המעשה אחרי כלות מ' שנה וון צנין הצית
 השני ועד ונחא וחמשים שנה אחרי חרבן הצית וצ"ח הכל תק"י
 שנים" ע"כ ודצרי תמוהים, כי כשנחשב הפרטים [ש"פ וק"ן שנים]
 יעלו על תק"ל ולא תק"י? וכזר עמד זזה החכם הרבני כ"י שס צלות
 ו'. ולפ"ד כראה שצפרט ק"ן כפל טעות ול"ל "ק"ל" שנה. וראיה
 לדבר מוגי ר' אברהם צר חייא הנשיא המוצא שס צלות ו' ע"ש.
 כמלא לדעת רבינו ז"ל היה קדור המעשה צנתת תק"י לשטרות.
 ועיין זור שמואל להחכם האפפואן כ"י אנהאב א'.

(3) שס צהערותיו מראה וקום טכך כתוב צוכתב חדשי שלו,

ע"ד זמנו של שמעון הצדיק

כנראמץ וצונץן¹) נמו מדבריהם ז"ל וכל אחד ואחד מהם סולל לו מסילה לבדו כפי ראות עיני שכלו. ולי יש גמגום בדבריהם, אשר על כן לבי אומר לי שאין לזוז מקבלתם ז"ל ימין ושמאל. והנני לברר דברי.

א.

בדה"י שלו ח"ב 2 צד רכ"ב כתב גראמץ שהכה"ג אשר חכמים דברוהו שיצא לקבל פני אלכסנדר מלך יון לא היה שמעון הצדיק, כי אם חונה אבי שמעון הצדיק. ההכרח שהביאהו לידי השערה הזאת, הוא זה. הגה זרובבל וישוע כה"ג עלו עם הגלות הראשונה בשנת אחת לכורש ועזרא א' א' שהיא לפי סופרי דה"י שנת תקל"ז קודם למספרם. [גראמץ שם צד 77]. מישוע עד חונה שהוא בנו של ידוע הנזכר בנחמיה [י"ב י—י"א] ואביו של שמעון הצדיק הם ז' דורות, ששה² הנזכרים שם במקרא והז' הוא חונה. נתן נא לכל אחד ואחד זמן משלשים שנה³, יעלו

אך אין הספר תחת ידי לביין צו.

- 1) עיין העברלעבעל דה"י לישראל ח"א וולד ת"ח והלכה ודרכורג [משא ח"י עברית מתורגם ציד מנש"ן] כנשך אחריו ואודותיהם יצא ח"י"ה הדצור צפירושוי לעזרא ונחמיה.
- 2) ואלה שנותם: ישוע, יויקים, אלישיב, יודע, יונתן [צונקוס יונתן כחוצ סס צפ' כ"צ יוסתן], וידע, ועיין לקמן.
- 3) פילון היהודי [נוצח צנאור עינים להר"ר עזריה ון האדומים פ' ל"ב ועיין בקורת התלמוד לז רכ"ח והלכה], וזונה שנות הששה הכהנים הגדולים האלה צה האופן: ישוע שמש כ"ו שנה עד עשרים לדריוש; יויקים צנו ו"ח עד שנת י"ב לאחשורוש, הוא ארתחששתא הגדול, אשר ציונו אירע הנס פורים; אלישיב צנו שמש כ"א שנה עד שנת ל"ג לאחשורוש; יודע שלש ועשרים שנה וצן יוסתן צנו כ"ג שנה וידע צנו עשר שנים, צסק הכל קפ"א שנים. כנאלא לפי דבריו בלו סוף שנותיו של ידע צשנת שמי

ע"ד זמנו של שמעון הצדיק

כל ימיהם על רדיו שנים. נוציא רדיו מתקל"ז ישארו שב"ז
נמצא מעתה שחונה, אשר שמש עד שנת שכ"ז היה בן דורו
של אלכסנדר אשר כבש את המלוכה ת"י בשנת של"א.
אמנם בחשבון זה יש לשדות נרנא. אז מנא לן לתן
לכל אחד ואחד מהם זמן של ל' שנים, דלמא לא הגיעו ימי
אחד מהם לשני חיי אבותיו, ואז אפשר שכבר שמש שמעון
הצדיק בימי אלכסנדר? הלא לפי עדות פילון [לעיל הערה 13]
באמת לא כהן ידוע יותר מ' שנה, איזו הכרח איפוא יאלצהו
לנוד מקבלת חכמינו ז"ל? וכי כעורה זו ששנה פילון היהודי?
ואף אם נגיה בדבריו: ל"ו (1) במקום נ"ו, [לעיל שם], ולפ"ז לא
הגיעו ימי ידוע רק עד שנת שע"ה עדין אפשר שחונה בנו שמש
כי או ל' שנה, ועל שמעון בנו כבר בא קבלתם ז"ל ששמש
ארבעים שנה [לעיל הערה 2], א"כ ע"כ בימיו היה שאלכסנדר

קודם למספרם, ונעתה אף אם נתן לחונה בנו זמן של עשרים שנה
לא הגיעו עדין שנותיו חלף עד של"ו שנה, כנולד עזש"א כבר
שמש שמעון הצדיק ה' שנים. אך דברי פילון הם שלא דקדוק. כי
ונעת תקל"ז עד עשרים לדריוש לא תנולא יותר ונל"ו שנה והוא
כתב כ"ו שנה; וכן לפי דבריו עלונו יוני יויקים צנתת תל"ג שהיא
שנת ל"ג לארתחשסתא והוא חנור שנת י"ב. [ועיין מוצא לנן זאב
לספר עזרא]. וכן כשתלטרף שנותיו של ישוב ושל יויקים תנולא
שעלנו שנות חליטיב צנתת י"ג לדריוש ז' והוא כתב שנת ל"ג
לאחשורוש. אם לא עט"ס כפל צפרנ הרשקון ושל"ל ל"ו אז יבא הבל
ע"כ. ועכ"ז אפשר שעונקון הצדיק שמש צימי אלכסנדר. ועיין צמוך.
(1) פילון כותב שם עונקודס שמש ישוב ל"ו שנים והלך חלף
אחשורוש ושמש בנו יויקים תחתיו וכשחזר שמש עוד עשרים שנה.
וכראה שאלה העשרים שנה חשב פעמים לו ולבנו, וצאונה לריך
להוליא אותן או נשנות ישוב או נשנות יויקים ואז עוליס דברי
פילון כהוגן.

ע"ד זמנו של שמעון הצדיק

גבר על פרס ועלה ירושלמה.

(ב) לפי חשבון הגיל שמש ישוע משנת תקל"ז עד שנת תק"ה, ויויקים מתק"ז עד תע"ז, אלישיב מתע"ז עד תמ"ה, ויודע מתמ"ז עד תי"ה, יוחנן מת"ז עד שס"ז, וידוע משפ"ז עד שני"ז, חונה משני"ז עד שכ"ז ושמעון בנו משכ"ז עד שנת רצ"ז ולהלן [שם צד רל"ה] כתב גראמץ ששמעון הצדיק שמש בכהונה גדולה משנת ש' עד שנת ע-ר? לפי חשבון זה צריך לומר שחונה שמש נ"ז שנה, וזה לא מצאנו בשום מקום.

להחכם צונץ ז"ל יש כזה שטה אחרת. הוא מאחר זמנו של שמעון הצדיק עד שנת רכ"א¹) והכהן, אשר מצא חן בעיני המלך יון, כותב צונץ, שזה היה ידוע²) בן ידורו של דריוש האחרון [קאדאמאנוס], הנקרא בנחמיה י"ב, כ"ב דריוש הפרסי. וכדי למצוא החשבון הכנים צונץ בין יודע ליוחנן עוד כהן גדול אחד ונקבו בשם יונתן³). לפי הנחה הזאת היתה שלשלת הכהנים הגדולים: ישוע, יויקים, אלישיב, יודע, יונתן [משנת ת"ז עד שפ"ז], יוחנן [משפ"ז עד שנ"ז], ידוע [משנ"ז עד שכ"ז]. בדבר יונתן הכה"ג נסמך צונץ על התרגום השבעים ע"ש. ובאמת אין מכאן שום ראיה כי השבעים לא כתבו כן בדרך קבלה, כי אם להשוות הכתובים הסותרים זה את זה. כי בנחמיה י"ב, י"א כתיב יונתן ושם כ"ב כתיב יוחנן? ע"כ כתבו השבעים ששני כה"ג היו בין יודע לידוע. אבל בדבריהם אין כדאי לסמוך. משני

1) צפירו על הדפוסות לז' 38. וכן הוא דעת דרכצורג עס, נטח ח"י ח"א הולחט הוולץ עשנת תרכ"ז לז' כ"ז.

2) עס לז' 28. גם יוסף הכהן [קדמוניות י"א, ז, ז; ח, ז] כותב סידור הוא הכהן הגדול שהטה אליו אלכסנדר ונלך ווקדון חוט של סד. אך נדבריו אין ראיה יען כי צנים וצני צנים נקראין לפעמים אחר עס אציהם או אצני זקנס. עיין צפאוך לז' כ"ז.

3) עס עס.

ע"ד זמנו של שמעון הצדיק

כה"ג בין יודע לידוע אין זכר לא בדברי יוסף הכהן ולא בדברי פילון [שם שם]. והסתירה הנמצאת בכתובים אינה סתירה, כי אפשר שבי' שמות היו ליוחנן, ופעם נקרא כך ופעם כך. ועיין עוד בסמוך.

ומה שכתב צונץ ששמעון הצדיק חי בשנת רכ"א בזה סותר דבריו הראשונים, שהחליט שידוע היה בן דורו של אלכסנדר טוקדון. הלא בין ידוע לשמעון לא היה כ"א כה"ג אחד, חונה בנו של ידוע, וכי אפשר שהוא שמש משנת של"א עד רכ"א, קרוב למאה ועשר שנים?

עוד כתב שם צונץ (1) שכימי נחמיה כהן אלישיב (2). בדבריו אלו מופרכים משני טעמים: א) הגה נחמיה עלה בפעם הראשונה בשנת עשרים לארתחשסתא [נחמיה ב, א-ו] ונישתהה בירושלם י"ב שנה וחזר [שם י"ג, ו']. ולקץ (3) ימים נשאל עוד הפעם מאת המלך [שם שם] ויבא ירושלמה ויבריה מעליו את חתן סנבלט [שם י"ג, כ"ח]. החתן הזה היה מנשה בנו של יוחנן ונכדו של יודע. [עיין יוסף הכהן קדמוניות י"א, ח' ב']. ומה שנאמר שם: ומבני יודע בן אלישיב הכהן הגדול וגו' אין הכונה על בנו ממש, כי באמת היה נכדו ומה שקראו מבני יודע" ? יען כי בני בני כננים. [עיין גראמין שם צד קס"ז הערה ג']. מעתה אם איתא שאלישיב היה בדרו של נחמיה ושבין יודע ליוחנן היה עוד כהן אחד ששמו יונתן, תמצא שיוחנן חי ק"ג שנה ועוד יותר. כי אף אם נדחוק ונאמר שמנשה

(1) ע"ס ל" כ"ח.

(2) עיין כחמיה ג' ח'. אך נחמיה ח' ל"ח כנזכר בפנים.

בסמוך.

(3) לפי דעת המדרש עשר גלויות היה זה זכמו שנה [עיין

לביב ל" י"ט הערה 7] ולפי דעת גראמין ע"ס ל" קס"ו היה זה זכמו ח' שנים.

ע"ד זמנו של שמעון הצדיק

היה באותו מעמד בן י"ד , א"כ היה יוחנן אביו לכה"פ בן ל' ויונתן אביו אביו בן מ"ו ויודע אבי זקנו בן ס"ב ואלישיב א"ב אבי זקנו בן ע"ח. נוסף עתה ל' של אלישיב ול' ששמש יודע בכהונה גדולה, יהיה הוא בשעת מיתתו בן קכ"ב ועוד ל' ליונתן יהיה הוא בן קל"ו ועוד ל' ליוחנן יעלו ימי חייו לק"נ, ועוד יותר [!] כי לא יאומן שכל אחד ואחד הוליד לשישה עשר בדיוק.

ואין לומר שכונת צונץ היתה שכשעלה נחמיה בראשונה עלה בימי אלישיב, אבל זה שהכריח את חתן סנבלט מלהסתפח בנחלת ה' כבר היה בימי יודע ; זה א"א, כי לו זאת היתה כונתו, לא היה קורא את אלישיב לבן דורו של נחמיה מאחר שגם יודע חי ושמש בכהונה בימיו. ועוד אף לפי כונתו זאת תמצא עדיין הרבה מן הזרות במנין שני הכהנים שמיידע עד יוחנן. הלא כשחזר נחמיה ועלה שנית לא עברו בכל אופן משני יודע יותר מ"ד שנה¹) בקרוב נוסף נא מ"ז שנים על ימי חייו

יהיה הוא בן ע"ח, ויונתן בנו יהיה בן צ"ב ויוחנן בן ק"ו!
 (ב) נעלם מעיני צונץ שכימי [או בסוף ימיו] אלישיב לא היה מלך שנוכל לומר עליו שבשנת עשרים למלכותו עלה נחמיה לירושלם. כי הנה אלישיב שמש משנת תע"ז עד תמ"ז , וארטאקסערקסעס ארוך הוד משנת תס"ה עד תכ"ה . נמצא ששנת תמ"ז שהיא אחרונה לימי חייו אלישיב, היא היא שנת י"ח למלך ארטאקסערקסעס ולא שנת עשרים שלו.

כללו של דבר דברי צונץ אלו אין להם שחר. יוצא לנו מזה : א) שבין יודע לידוע לא היה כ"א כהן אחד בלבד, יוחנן [או יונתן] אביו של ידוע. ב) שמעשה דסנבלט

(1) י"ז שנה עשה צירושלם ויטעז לשוטן הצירה, ואחר שנה [לדעת רבותינו ז"ל עיין הסערה שלפני זאת] חזר ועלה ; ואף לדברי גרשטן שחזר אחר חי שנים, לא נכלעו כל העשרים בחוד שנותיו של יודע, יען כי אלישיב עדיין היה חי כשעלה צעעס הראשונה

ע"ד זמנו של שמעון הצדיק

היתה ע"כ בסוף ימי יודע¹ או בתחילת ימי יוחנן², כי אז אף שהיה מנשה באותו מעמד כבן כ' עדיין לא הגיע יוחנן אביו לגבורות כשמת. וזה אפשר אף בדורות שלנו. ומה שנמצא נחמיה ג', א' שאלישיב בנה את שער הצאן, צ"ל שיוידע נקרא כאן על שם אביו, כי כן מצינו לקמן (שם י"ב, כ"ג) ועד ימי יוחנן בן אלישיב, ובפסוק כ"ב מונה ליוידע בן אלישיב ליוחנן? הרי שיוידע נקרא לפעמים על שם אביו אלישיב.

ב.

עוד פה המקום לעורר על ספק אחד אשר עדין צריך לפנינו. הנה סופרי דה"י מעידים כולם פה אחד שהבית נבנה בשנת שש לדריוש א' היסטאספעס (כשנת תקמ"ז קודם למספרם) ואלו הנס פורים היה לשמתם בימי קסערקסעס או ארטא—קסערקעעס³ א' ארוך הירו, בכמו מ"ג או ס"ג שנה אחר בנין הבית, ולדעת חבז"ל הוא בהיפך, מקודם אירע הנס פורים ואך אח"כ נבנה הבית. ואביא לי ראייה מן איזהו מקומות בש"ס ומדרשים על זה.

בסדר עולם רבא פ' כ"ט גרסינן: ג"ב שנה לאחר חרבן הבית עשו ישראל במלכות כשדים ונפקדו ועלו; ג' של כורש וי"ד של אחשורוש ושתים של⁴ דריוש וכו' ואחשורוש זה הוא

- 1) כן כתב גם פילון [עס עס] שיוידע היה צן דורו של נחמיה וכן דעת גראטץ [עס לז קס"ז]. ועיין עוד בסמוך.
- 2) זהעני וזהעסנוכאים ח' כ"ג כתוב שיוחנן [עס יונתן] היה עם נחמיה צדור אחד, ושניהם לזקן יחדיו, נחמיה היה לו ישיבה אחת צבולם עם יודע ועס יוחנן כונו נחמיה לז פנינו בסמוך.
- 3) כן כתב פילון היהודי עס ועיין מצד התורה להחכם אייכהארן לז תרל"ח.
- 4) לטנת סופרי דה"י נבנה הבית בשנת תקמ"ז קודם

ע'ד זמנו של שמעון הצדיק

אחשוּרוּשׁ דמגלה ונמנה קודם לדְרִיּוּשׁ.

ובמדרש עשר גליות (1) שנינו: לאחר חרבן הבית ע' (2) שנה עמד כורש בן אסתר ושלה לנחמיה (3) ולזרובבל ולכרוך (4) ולחברותא (5) ובנו בית שני ע"כ.

ובמסכת מגילה דף י"א סוף ע"ב איתא: ... סוף סוף כמה בציון חד סרי איהו כמה מלך ארכיסר, בארכיסר ידיה איבעי ליה למבני בית המקדש אלמא וכו'.

וכו"ר, שהוא אחד מן המדרשים הקדומים בזמן סוף פ' שמיני שנינו: א"ר יהודה בר סימון דריוש האחרון (6) בנה של אסתר (7) היה וכו' ע"ש. וכזה מצינו עוד בגמרא ומדרשים, הרי כמה ברייתות וכמה ממראות נותנות עדיהן, שמעשה דהמן היה קודם לכנין הבית! בדברי מי נתלה המעות? לדברי מי נתן אמון? לדברי חכמינו ז"ל, שמעידין על פי ראייה או לדברי סופרי הרה"י שמגידין מפי השמועה? הנה בנוף הדבר אין מחלוקת ביניהם. מלך פרס ששמו דריוש נתן רשות לבני הגולה לכנות את בית הבחירה. אבל איזה דריוש? הן בוח דיעותיהם שונות.

למספרם דהיינו עשרים שנה לאחר שנפקדו ועלו, והספ"ר נוונה י"ג שנה, כולל ששערי הדס"י לא היו נבולים צפני חכז"ל.

(1) עיין לעיל ד' י"ח.

(2) הע' שנה נשלמו צעדת צ' לדיוש ח' והוא קורא אותו

כורש? זה נתן נוקם לחכמי התלמוד לדרוש לפי שנלך כשר היה. ועיין ו"ש ע"ס ע"ס בהערותי ועוד צמצום.

(3) עזרא צ', ז'. והנה לדברי גלעזר שנחמיה היה עדיין

חי צעדת ח' ז"ל שנחמיה זה הוא אחר.

(4) עיין לעיל ד' י"ח.

(5) כוונתו על וזה שנאמר עזרא ח' צ: ועמון נביאים וכו'.

(6) רש"י ז"ל וסבת נבילה דף י"ג ע"ב דה"ו צדקין, כתב

דריוש השני. (7) ונבא ברש"י ז"ל חגי ח' ח'.

ע"ד זמנו של שמעון הצדיק

לדברי הראשונים היה זה דרוש א' היסטאספעס. ולדברי חז"ל אין זה דרוש זה. כ"א דרוש ב' הנקרא גם בשם נאמהוס. ולפני דרוש זה היה באמת מלך ששמו אחשוורוש שבימיו אירע הגם, בין אם הוא זה הנקרא ברה"י קסערקסעס ובין אם הוא זה שנקרא ארטאקסערקסעס ארוך היר, כדעת פילון הגו' לעיל [צד כ"ד הערה 18].

בנירור הספק העצום הזה (1) ארחיב א"ה הדבור בפירושי לספר עזרא ונחמיה. אשר כבר החילתי בו; אמנם כעת נקמה נא שמת רבותינו ז"ל לעיקר נמצא שנחמיה בהכרח עלה בראשונה קודם מלכות ארתחשסתא ב' מנימון (2). [משנת ת"ד עד שני"ט]. וזה מתאים עם העדות הב' מהחשמונאים [א' כ"ג] שבימי נחמיה שמש יונתן הכה"ג. אמנם אף לשמת גראטין [שם צד ק"ל וק"ס] שנחמיה עלה בשנת תמ"ד שהיא בקרוב לשנת ג' ליזידע כה"ג, עדיין אפשר שיוחנן בנו שמש מספר שנים בימיו. הלא גראטין בעצמו כתב [קהלת, אנהאג א' צד קצ"ד] שבשנת ת' (3) יסד נחמיה את הכנסת הגדולה, ואז ודאי כבר היה יוחנן הכה"ג. והנה משנת ת' עד שנת ש"ל הן צ' שנה ואם נחלק אותן לנ' דורות שאחר יוחנן, נמצא שבשנה שעלה בה אלכסנדר לירושלם כהן שמעון הצדיק. מעתה אין לזוז מקבלתם ז"ל.

(1) עיין מצוה.

(2) כעין זה כתב וויכזנבר, ען חכמים משנת 1866 55 והלכה.

(3) לרעת החכם אייכהארן צנוצוה לתורה 57 תרפ"ט נכתבה מוגלת אסתר בשנת 55"ב וזה ונתאים עם קבלת חז"ל [צ"ב ע"ו ע"ח] שאנשי כנה"ג כתובה. ואפשר שזו צוון עדין היה סי כחמיה אף לטענת גראטין אם אך כאשר שהגיע לגבורות, מה עניינים ההם צודאי לא היה וון הדברים שאינם טכוחים.

פראפעסאר דר' י' בארטה נ"י מורה בבית
מדרש הרבנים בעיר הבירה בערלין.

ברגשי כבוד
מאת המו"ל.

מאת המו"ל.

- 1) ...
- 2) ...
- 3) ...

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

[א] שנעה (2) דברים צוה רבינו הקדוש (3) את בנו (4) , שלשה על (5) יראת חטא ודי על דרך ארץ. של (6) יראת חטא אמר לו (7) אל תישן על מטתך עד שתקרא את שמע ותתפלל; ואל תכנס באחרונה לבית (8) המדרש; ואל תשב לאכול בשבת עד שתגמור את (9) הפרשה. ושל (10) ד"א אמר לו (11) אל תחתוך

(1) העתקתי אותם מחוך כ"י תימן הנזכר בספר הלקוטים ח"א דף כ' ע"ב. וצפרקא דרה"ק הולחט שבנבלום [הו"ט] אין סדר למו. המאמר שלפנינו נוולחט עם צצח דצבעה, והיא נשנית אחר צח דלטה, וצאנות צפרק הזה וקוונה. עיין צמווך. (2) עיין עם צהערות הר"ר שבנבלום. ועיין פסחים קי"ג ע"ב. (3) נראה שכל עם התחלתם נקראו הפרקים האלה פרקי רבינו הקדוש. גם מכלן ראה שפה מקום המאמר הזה. (4) מלת "בנו" אינו מדוקדק וצחוקם צרכות המוצאות צמווך הגי' צניו וכן ל"ל. (5) צחוקם הגירסא של וכן צמווך די של ד"א. (6) עם חסרה מלת של. (7) מלות ח"ל ליתא עם. (8) עם הגירסא צניהמ"ד. (9) מאמר זה מוצח צחוקם צרכות ח' ע"ב דה"מ ישלש וז"ל צוודרש יט ב' דברים לזה רבינו הקדוש לצניו שלח תכלנו לחס צצח עד שתגמור כל הפרשה ע"ב. וכן מציא רבינו יצחק צכל אור זרוע הלכות ק"ט סי' י"ב וז"ל וזונן השלוה כתצ צוודרש ג' דברים לזה רבי את צניו צצעה שפטר לצית עולמו וכו' חל תכלנו לחס צצח עד שתגמור כל הפ' ע"ב. וכוונו צזה להמאמר שלפנינו. וצניהם הגי' "לצניו" וכן ל"ל. ומלות "צצעה שפטר לצית עולמו" ליתא לפנינו, וגם החוספות לא גרסו לה. ומחוך דצני שניהם משועב שוקוס המאמר הוא הוא צפרק הזה. (10) עם ליתא למלת "ושל". (11) "אמר לו" ליתא עם. וצפרק קנח דצרכות דף ח' ע"ב ליתא : אמר להו רצח לצניה בשעתם חותכים צפר חל תחטבו על גב היל [ח"ד וכו']; ואל תצנו על וטת ארניית [ח"ד לא תגנו צלח ק"ט — והוא המאמר שונה צריש צח זאת שהם משום יראת חטא]; ותל תצצרו

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

בשר על ירך [שמא תהתך ירך] 1) ונמצאת 2) מבוה את השלחן; ואל תסיה אחורי הכותל מפני ששנו חכמים 3) עינים להרים ואזנים לכותלים 4) אזנים לבית הכסא אזנים לד"א, וכשאתה מהלך בדרך ומגיע לנהר 5) ואין מנעל 6) ברגליך הנעל רגליך 7) ועבור; ואפילו יש לך כמה עבדים ושפחות ומציעין לך את המטה, אל תניחם אלא הצע 8) אתה בעצמך 9).

[ב] ג' דברים 10) צריך אדם לבקש עליהם רחמים 11) בכל יום ויום 12). על שנה טובה, על מלך טוב ועל חלום טוב. וי"א על שכן טוב 13).

[ג] ג' שהקב"ה נותן חן 14) וחסד עליהם 15) וי"א שקנינם חן, חן תורה על 16) לו מדיה, חן אשה על בעלה חן מקח על

אחורי בית הכנסת וכו' וכאן הגירסא חל תסיח אחורי הכותל. ואפשר שצנזקוס ח"ל רצה ל"ל חנור להו "רצ"י לזניה. 1) המלות "שנח חתך ירך" הוספתי ע"פ הו"ש. ובגמרא ע"ס: ח"ד ושוס סכנה וא"י ושוס קלקול סעודה. 2) זהו"ס ליתח למלת ונמלחת וצנזקוס נבזה גרס ע"ס ומתבזה. 3) ע"ס ליתח למלות "מפני ששנו חכמים עינים להרים". 4) ע"ס הגירסא שאזנים לכותל. ועיין וי"ר פ' ל"ב וקה"ר פ"י פקוק כ"י. 5) לפנינו הגירסא להר והוא ע"ס ול"ל לנהר וכן הגי' זהו"ס ועל פיו תקנתי צפניס. 6) ע"ס הגי' וחניע לנהר ואין ונעלים צרגליך. 7) ע"ס הגי' הניחם על וכו' 8) ע"ס הגירסא צעבה טאחה יקן אחה צעלמך הליעה. 9) ע"ס מוסיק חת ונעתיך. 10) עיין צרכות כ"ה ע"א: שלשה לריכיס רחמים ופירש"י ז"ל לריכיס לבקש רחמים וכו' ומודרש שלפנינו לקח פירושו. 11) זהו"ס הגירסא לבקש רחמים עליהם והקצ"ה ומלות בכל יום ויום ליתח ע"ס. 12) צנזקוס חורה [נמלח בכלבו סי' קי"ח] גרס: טנה וטנה. 13) ע"ס הסדר: על חלום טוב ומלך טוב וטנה טובה, וי"א וכו' ליתח ע"ס. 14) סוגיה מ"ז ע"א ושוס ר"י. 15) זהו"ס הגי' ג' הקצ"ה כותן עליהם חן ומלות, וי"א וכו' ליתח ע"ס. 16) ע"ס נשנו צסדר הזה: חן אשה על בעלה

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

מקחו, וי"א חן מקום על יושביו (1).

[ד] גי' מנחלי (2) העוה"ב, הדר בארץ ישראל, המגדל בנו לתלמוד תורה והמבדיל על היין במוצאי שבת.

[ה] גי' דברים (3) מביאין את האדם לידי עניות המולול בנט"י, והמשתין מים בפני ממתו ערום ומי שאשתו מקללת בפניו (4).

[ו] ג' מביאין את האדם לידי פדנרא (5), מנעל דחוק ומטה קצרה ותשמיש המטה ביותר (6).

[ז] גי' מלכים (7) הם: מלך שבחיות אריה, מלך שבבהמות שור, מלך שבנעופות נשר, ועל כולם הקב"ה מתנאה שני רם על כל גוים (8) (תלים קי"ז, ד').

[ח] ג' צדיקים (9) נקראו בשמותם (10) עד שלא נולדו,

חן נקח על נקחו חן נקום על יושביו וי"א חן תורה וכו'.

(1) עיין שם סוטה דף מ"ז ע"א ועיין צ"ר סוף פ' ל"ד.

(2) פקחים קי"ג ע"א וינורא דר"י וזהו"ש גרס ג' נחלי

וכו' ועיין פרקי דר"א פ' י"ח. (3) שנת ס"ב ע"ג. (4) הו"ש

עוסיק ושומק וזננורא שם ליחא. (5) לפנינו כחוז: פי' הערוך

פדגרא חולי רגלים ע"ב. וא"ש שזה היה הגסה ונצחון וקופר טובע

הכניס לפנים. וזהו"ש כפל עבות צולה זאת ול"ל כוונתה

לפנינו. (6) שם נשנו צוה הסדר: תשניש העטה ציור ונעטה

קלרה. (7) זהו"ש בצצא דארצעה גרס: ארצעה כאיס [ז"ל

גאים עיין פרקי היכלות פ' כ"ז] נצראו צעולם וכולם נטלו ונלכות

ונתנה להם גדולה והן קצועין צכסא הכבוד ואלו הן צחיות אריה,

נשר צעופות שור צנהוה ולדס וכו' ונ"צ עיין צש"ר פ' כ"ג.

(8) דרש גוים כוונת גאים. (9) צפדר"א פ' כ"ו גרס ששה

וצירושלמי צרכות פ"א סוף ה"ט גרס ד' וזהו"ש נכחצ צטעות, ג'

נקראו לדיקים ול"ל ג' לדיקים נקראו. (10) שם חקר צשמותס.

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

יצחק שלמה ויאשיהו(1). יצחק מנין? 2) שני' ואת בריתי אקים את יצחק (בראשית י"ז כ"א); שלמה מנין? שנאמר הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה והניחותי לו מכל אויביו מסכיב כי שלמה יהיה שמו ושלומו ושקט יהיה 3) בימיו. (דה"י א' כ"ב, ט'); יאשיהו מנין? שנאמר הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו (מ"א י"ג, ב').

[מ] גי דברים 4) שאל מל[א]ך המות את רבי יהושע בן לוי וחזרו ולמדו. אמר לו כשאתה 5) נכנס לבקר 6) את החולה אל תשתה 7) שם ואל תשב מראשותיו ולא 8) מרגלותיו אלא הוא מתעמט 9) ושב לפניו בתלמיד לפני רבו 10). ונ"א מפני שפעמים נומל שם תחת שם 11); ואל 12) תעמוד לפני הנשים

1) יצחק שלמה ויאשיהו ליחא פס. 2) נלות ונין, ונין ליחא פס. 3) צוקרא „חחן על ישראל" ציווי. 4) עיין נסי צרכות כ"ח ע"ח: אחר ריב"ל גי דברים פס חלאך המות וכו' ולא חטב פס ונהנך דהכח רק: ואל תעמוד לפני הנשים בצעה שחזרות ון הוצת מפני שאני מוקד ואל לפניהן וחרצי צידי ע"כ. וצו"ש נסכה הנאמר הזה צצא דחנשה קי' ח' עם עוד חוספת דצרים ונגורא דב"ז כ' ע"ח וע"כ, ונתחיל ה"ד „לוה" וכו'. 5) פס צה"ש הוא הדבר השלישי שלמדו. 6) פס הגירסא „חלל" החולה. 7) „חלל תשתה" ליחא פס. 8) פס ולא „חלל" מרגלותיו ולא על הכר ולא על הכפת, וצחוספ' שצת י"צ ע"כ דה"מ לא יצב הגיר' על גזי ספסל. 9) פס הגי' חלל כנגדו צארץ בתלמיד לפני רבו. וצגורא שצת פס הגי' כונו כאן: הנכנס לצקר את החולה לא יצב וכו' חלל ונתעטף ויוצב לפניו וכו'. 10) צה"ש: מפני שהשכיבה לראש החולה [וכן הוא צגורא פס] ואני מורגלותיו, וזה חקר לפניו. 11) דצרים חלו לא הצנחי, אך מונה שכתב כ"ח ונשוטב שהיה עוד טעם אחר לדבר. עיין בהערה שלפני זאה. 12) פס הוא דבר השני וגרם: ובשהנשים חוזרות ונאחורי הנות אל תעמוד

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

הבאות מבית הקברות מפני שאני מרקד לפניהם וחרבי שלופה
בידי¹), [וכשאני עומד למעלה מן המטה וחרבי שלופה²] ביד¹]
(1) ג' מפות³) נוטפות מן החרב באחת⁴) מת ובאחת הוא
מסריח ובאחת פניו מוריקות. משום⁵) שמואל הקטן אמר לו
ואם בקשת לישמר מכל דבר רע אל⁶) תסתכל באשה נאה⁷)
ולא באשה המקושמת בכלי⁸) צבעונין ולא בבהמה חיה ועוף
בשעה שנוקקין זה לזה (שאני עומד למעלה מן המטה וחרבי
שלופה ביד⁹) שנאמר הלא¹⁰) את השמים ואת הארץ אני
מלא נאם ה' (ירמיה כ"ג, כ"ד).

[י] ג' עולמות¹¹) אדם רואה: אחד כמעני אמו, ואחד
בעוה"ז ואחד לאחר מיתה, מנין לאחר מיתה? שנ' גם מגבוה
ייראו (קהלת י"ב, ה').

[יא] ג' דברים¹²) שאין אדם עומד עליהם: חיים,
ובנים ומזונות.

לפניהם [ל"ל לפניהן]. והג"י שלפנינו היא כגירסת התלמוד צרכות
עס. 1) לפנינו כתוב אחר העולות שלופה צידי וגו' טפות וכו'
נואל שספר דצר אחד והשלטה דברים. לכן נראה שהסופר קפץ
מוולת "שלופה צידי" קוול לעולות שלופה צידי צהרא, והתיבות
שהקברתי כתב צהרונה וצאמת כאן וקוונן, וכן הגירסא צהו"ש:
וכשאי לועלה ון חחולה וכו' ע"ש. 2) עס ליחא לעולת "צידי".
3) עס טיפה של נורה ניתנת ונראש חרצו ועיין ע"ז כ' ע"צ.
4) עס "נוונה הוא" ונת ונוונה וכו' ונוונה וכו'. 5) זה
ליחא עס עד אל הסחכל. 6) עיין ע"ז דק ב' ע"א וצהו"ש הג"י
"ואל" ססכל. 7) עס ווסיק ולא צאסת איש. 8) וולת צכלי
ליחא עס. 9) התיבות שאני עד צידי לועלה וקוונן עיין לעיל
הערה א'. 10) עס ליחא הפסוק הזה. 11) עיין וסכת צרכות
דק י' ע"א עס חסצ חושה עולמות, וצהו"ש ליחא העלומר הזה.
12) נראה צכונתו כי הא דאמר רבא בני חיי ונווכי צנוכל

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

[יב] ג' שאין 1) אדם נמנע עליהן בכל יום. נגעים וייסורין ומזיקים .

[יג] ג' שאין 2) כורתין ברית עם בעליהן; תורה כרם ואשה .

[יד] ג' מיני 3) אדרוקן 4), של רעב ושל עברה ושל כשפים. ג' מיני הדרוקן 5) של עברה עבה, של רעב תפוח ושל כשפים דק .

[טו] מפני 6) ג' דברים לא יכנס אדם לחרבה , מפני החשד ומפני רוח 7) רעה ומפני המפולת. אמר רבי יוסי 8) פעם אחת 9) נכנסתי לאחת מחרבות ירושלם להתפלל ובא אליהו ז"ל והיה משמר 10) לי על הפתח והמתין לי עד שסיימתי תפילתי ואמר לי שלום עליך רבי, אמרתי לו שלום עליך רבי ומורי; א"ל, בני מפני מה נכנסת לחרבה זו? אמרתי לו להתפלל ,

תליא, עו"ק כ"ח ע"א וזהו"ש ליתא . 1) גם זה ליתא ע"ס.
2) גם זה הוואור ליתא ע"ס. 3) נשנה צונקת שנת [דף ל"ג ע"א] ת"ר ג' מיני הדרוקן הן וכו' ע"ש. וזהו"ש ווצא [צ"ח דב' ס"י מ'] שלשה סיניין הן והוא ע"ס ול"ל ד' וכן הוא ע"ס צונקת שנת. 4) אדרוקן כונו הדרוקן ולפנינו כ"צ (פ"י נפוס הצטן והמעיס) והוא הגה נצחון ואינו נועתיק הכניסה צפנים .
5) התיבות שהסגרתה נכפלו שלח לזרך. 6) צונס' צרכות דף ג' ע"א ת"ר מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורצה וכו' ע"ש. וזהו"ש הבירסא : ג' ד' אל יכנס אדם מפניהם לחורצה וכו' .
7) צגורא ע"ס ומפני הוויקין וכן בגירסא צה"ש וזה נשנה לצדק הג"ד . 8) צגורא ע"ס ווצא זה הוואור קודם להוואור מפני ג' דברים, וזהו"ש ליתא. ועיין הערה ו'. 9) ע"ס : הייתי מהלך צדק וכנסתי . 10) צגורא ע"ס : ופאר ופירש רס"י ז"ל והמתין וננועס זה הוואור הוואור והמתין לי צין שני חלאי עיגול, לאמר שאין לגרום אותן. ולפי הג"ל שלפנינו אין לנחוק מן הספר.

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

א"ל למה (1) לא התפללת בדרך ? אמרתי יראתי שלא יפסקוני עובדי דרכים, א"ל ולמה לא התפללת תפילה קצרה ? אמר ר"י (2) באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים, למדתי שאין נכנסין לחורבה ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שמתפללין תפלה קצרה. א"ל כלום שמעת מחורבה (3) זו ? אמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי 4 לי שהחרכתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגלתי את בני לבין האומות, אמר לו העבודה (5) כך היא אומרת בכל יום, ולא עוד אלא כשישראל עוסקין בדת כבתי כנסיות ובכתי מדרשות (ועונין 6) יהא שמיא הגדול מבורך, הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אורנו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם.

[מז] ג' דברים (7) מוקינין את האדם, הדר בעלייה, והמגדל תרנגולים בתוך ביתו והמדבר ואין דבריו נשמעין.

[יז] ג' מעבירין (8) את האדם על כבוד עצמו ועל כבוד

המקום, יצר הרע, ורוח רעה ושעבוד מלכויות.

- 1) צמקום למה הגי' עם "היה". (2) ונלות חנה ר' יוקי
- 2) ליתא עם. (3) ל"ל צחורצה ועם הגירסא מה קול שנועת צחורצה
- 3) ע"ז. (4) עם : לציים שצעוונותיהם החרצתי וכו'. (5) עם : חייך וחי ראשך לא עשה זו צלצד אומרת כך חלל צכל יוס ויוס ג' פעמים
- 4) אומרת כך ולא זו צלצד חלל צעעה שישראל ככנסין לצחי כנסיות וכו'. (6) סוף המאמר חקר לפנינו והשלמותיו עפ"י הגמרא עם.
- 5) ואפשר שעל הצריחת הזאת כיון הרוקח ז"ל צסי"צ ספ"צ ואותה קרא פרקי דר"י, ולפ"ז היתה חתימתה כמו שנוצח עם. וכעין ראיה לדבר מנה שנולות "ולל עוד" כמלאו גם עם. (7) צה"ט הגירסא ג' חייך חייך המגדל וכו' והדר צעליה וכו' והאומה צבר צציתו ואינו כשנוע. (8) עירוצין ונ"א ע"צ : ת"ר שלשה מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו ואלו הן כותים ורוח

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

[יח] ג"ד (17) מביאין את האדם לידי דאגה גדול שער וגדול צפרנים וכגדים (בלים) 2) וצבועים.

[יט] ג"ד חלומן³ טוב, נהר שפיתת קדרה, וחמים. נהר מנין? הנני נוטה אליה כנהר שלום (ישעיה ס"ו, י"ב). שפיתת קדרה מנין? שנאמר תשפות שלום לנו (שם כ"ו, י"ב); חמים שנאמר השם גבולך שלום חלב חמים ישביעך (תלים קמ"ז, י"ד). [כ] ג' הלומו⁴ מתקיימין, הלום של שחרית, חלר שראה לו חבורו וחלום שנפתר בתוך חלום.

[כא] ג' גביאים⁵ היו שהרואה ספרן בחלומן, ספסו ירמיה ידאג מן הפורענות, ספר מלכים יצפה למלכות, ספר ישעיה יצפה לנחמה.

[כב] ג' כתובים⁶ הן הרואה אותן בחלומן, ספר איוב ידאג מן הפורענות ספר תלים יצפה לחסידות ספר משלי יצפה לחכמה.

רעה ודקדוקי עניות ע"כ ולא ידעתי לכוון מהו כותים וזהו"ט ליתא. 1) זהו"ט, ליתא ועיין ונעשה תורה. 2) חפער קל"ל נאים ועיין ונעשה תורה. 3) צרכות ג"ו ע"כ: ג' סלוונות הן נהר לפור וקדרה, וזהו"ט הגי' ג' סלוונות של שלום לפור וכו' הר וכו' קדרה וכו'. 4) וינורא דר"י צרכות כ"ה סוף ע"כ.

5) באדר"כ הולאת שעכטער נ"ח לך 128: ג' נזיאים הם, ספר וולכים צחלום ילפה לבדולה ולעשירות ישעיה ילפה לנחמה ירמיה ידאג, וכן זהו"ט: הרואה ספר וולכים צחלונו ילפה לבדולה ישעיה וכו'. וצנורא צרכות כ"ז ע"כ: הרואה ספר וולכים ילפה לבדולה יחזקאל ילפה לחכמה ישעיה וכו' ירמיה וכו', וצננות קשה דפתח צעלטה וקיים בארבעה. 6) צנורא קס ג' כתובים גדולים וכו' ספר תלים ילפה לחסידות, ושלמי ילפה לחכמה איוב וכו'. וזהו"ט וקיים דברי כיונים ילפה לבדולה. ובאדר"כ: ספר תהלים ילפה לענוה והשאר כונו שהוא לפנינו.

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

[כג] ג'ד 1) נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן, ואלו הן קול וקומה ושער.

[כד] ג'ד 2) שעומדין ברומו של עולם ובני אדם מזלולים בהן, ואלו הן הזכרת השם בכל עת, והזכרת השם בכל מקום ונבלות פה.

[כה] ג'ד העושה אותן יירש העוה"ז והעוה"ב ואלו הן תורה ופרנסה 3) וגמילות חסדים.

[כו] ג'ד 4) שאין הנוים נהנין מהן, מן היין כששותין. אותו שלוקחין כחו הימינו וכשהן משמשיין פושטין את בגדיהם ומשמשים לפכ' אין נהנין, והבשר אין אוכלין אותו עד שחותכין בסכין לפכ' אין נהנין.

[כז] ג' שאלו 5) שלא כהוגן שנים עשו 6) להם כהוגן ואחד עשו לו שלא כהוגן ואלו הן: אליעזר עבד אברהם ושאל 'פתח'. עבדו של אברהם שני והיה הנערה ונו' (בראשית וביד, י"ד), שומע אני אלו יצא לקראתו אפילו שפחה 8) היה משיאה לבן אדוניו? ונודמנה לו רבקה 9). שאול 10) שני והיה

- 1) צה"ש ליתא. ופירושו של קוונה נעלם מונני. 2) ע"ש צצא דזי קיי ג'. 3) לפנינו כ"צ זו מפרכת ענייט ובן נכון וכן גרס מנעשה תורה. 4) ליתא סס. 5) צגנרל תעניט דך ד' ע"א הוא מיינרל דר' טנואל צר נחונני ח"ר יונתן וצהו"ש הבי רצי ישנעאל, וצז"ר פ' ס' וי"ר סוף פ' ל"ז מונה ד' טאלו טלא כהוגן ע"ש. ועיין ת"צ סוף פ' צחקותי, וצרש"י סס צנע" תעניט מוזכר אה התכחוננל אך הלשון שהציא ליתא סס לפנינו. לכן נראה טכוון עבד הילננדנו. 6) צהו"ש: הטיצט וצגנרל הטיצוהו. 7) מאליעזר עד מלת יפתח סקר צהו"ש. 8) צהו"ש: אפי" מונזרת או סיגרת או קוונל וכזדמנה לו וכיו. וצגנרל סס אפי"ו סיגרת אפי"ו קוונל. וצז"ר: אלו ילאה אנה אחת וצו"ר אילו יאמה טפחה או גויה או זונה. 9) צהו"ש: שהיתה ראויה ליתחק. 10) צהו"ש

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

האיש אשר יכה (1) וגו' (ש"א י"ה כ"ה), שומע אני אפי' גוי? ולכך
 נזדמן דויד; פתח שני והיה היוצא (3) מדלתי ביתי וגו' (שופטים
 י"א ל"א) שומע אני (4) אפילו (ממור) (5) ... לפיכך נודמנה לו
 בתו.

[כח] ג"ד (6) בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו בקש
 שתשרה שכינה בישראל ובקש שתתלק מאומות העולם ובקש
 שיודיעו הקב"ה את דרכיו. ומנין שבקש שתתלק מן האומות?
 שג' ונפלינו אני ועמך (שמות ל"ג ט"ז). ומנין שבקש שתשרה
 שכינה על ישראל? שנא' וכמה יודע איפוא (שם שם) ומנין
 שהודיעו הקב"ה? שג' הודיעני נא את דרכיך (שם י"ג).

[כט] כג' (7) דברים זכה משה לג' מעלות בשכר כי
 ירא (שמות ג' ו') ומדוע לא יראתם (במדבר י"ב ה') בשכר
 מהביט (שמות שם) ותמונת ה' יביט (במדבר שם) בשכר ויסתר
 משה פניו (שמות שם) זכה לקלסתר פנים ויתן על פניו מסוה
 (שמות ל"ד ל"ג).

[ל] ג' שבאו (8) בעלילה קין ומנשה וחנה (9) .

שאלו [בן כוס, 5"ל קיש] אחר. (1) 5"ל יכנו וכן הוא צוקרא .
 (2) צה"ש אפילו עבד או ונוזר? ובזדונן דוד אלו שנים הטיצם
 כהוגן, וצ"ר כוסי או גוי או עבד, וצו"ר גוי או ונוזר או עבד .
 (3) 5"ל : אשר ילא מדלתי ביתי . (4) צגמורא שם אפילו דבר
 טעם וכן היא צה"ש, וצ"ר חנוור כלב או חסול, וצו"ר גמל או
 חנוור או כלב. (5) ונת ונוזר שייך לעיל אחר "גוי" ובסוף 5"ל
 אפילו דבר טעם. וצה"ש "אריך זזה, וליתא לא צצ"ר ולא צו"ר,
 ולכן נראה שהיא הוספה "ואחרת. (6) צרכות דף ז' ע"א ושם
 צטיכו קלח ונושא המאמר שם הוא ר"י צסס ר' יוסי. (7) צגמורא
 צרכות שם ר"ש צר נחוני צסס ר' יוכנן. (8) ס:הדרין פ' חלק (דף
 ק"א ע"ג) ת"ר ג' שאלו צעלילה, אלו הן קין עשו ונוכסה וכו' ע"ש
 ובין ילקוט מלכים רמז רמ"ו וירושלמי ס:הדרין פ"י ה"צ ופ"דר"כ

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

[לא] ג' שחשבו 1) בלכם עשו וירבעם והמן .
 [לב] ג' שאין 2) הפרגוד ננעל בפניהם ואלו הן גזל
 [ועין] [יע"ז] ואונאה.
 [לג] ג' 3) שאין 4) עומדין בפני פי קוח נפשות ע"ז וגלוי
 עריות ושפיכות דמים ר' יהודה אומר אף הגזל.
 [לד] ג' כתות⁵ ב"ש⁶ אומדין ב' כתות הן אחת לחיי עוה"ב
 אלו צדיקים גמורין 7) , ואחת לחרפות לדיראון עולם, אלו רשעים
 גמורים, והשקולין שבהן יורדין לגיהנם (מצנצפין⁸) בה) [צ"ל
 ומצפצפין] ועולין ומתרפאין שנ' והבאתי את השלישית באש
 (זכריה י"ג ט') עליהן הוא אומר⁹) ה' ממית ומחיה מוריד שאול
 ויעל (ש"א ב' ז'). וביה אומרין ורב חסד מטה כלפי חסד עליהן
 הוא אומר אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני (תלים קמ"ז א').
 [לה] ג' כתות¹⁰) נעשו ישראל על הים אחת אומרת
 נטבע בים, ואחת אומרת נחזור למצרים ואחת אומרת נעשה

פ' טובה (דף קס"ג ע"ג) וזהו ע"כ. וזהו ע"כ ליתא הנאמר הזה.
 9) עיין זרכות ל"א ע"ג וזנוקוס חנה הג' בגמרא ט"ס ע"ג.
 1) עיין ז"ר פ' ט"ז ועיין עוד אדר"כ הולחת שעכטער נו"צ פ'
 ו"ה (דף ק"ג ע"ה). וזה ליתא זהו ט"ס. 2) וינרא דר"ח זנוקוס
 ז"ו דף כ"ט וחסיד להו. וזה הקדר חונאה גזל וע"ה ועיין זהו ט"ס
 ס' ק"ה. 3) וינרא דר"י סנהדרין ע"ד ע"ה וזהו ט"ס ליתא. 4)
 כחוצ בגליון שלפנינו: "שהן כ"ה". 5) לפנינו כחוצ על הגליון:
 פ' צאין ליום הדין וזהו ט"ס: ג' כחות עונות צדין לפני הקצ"ה
 לבעתיד לבוא, כח צדיקים גמורין כחצוים לחלתי לחיים כת רשעים
 וכו' לגיהנם ט"ו ורצו וגו' של צינכים וכו' ונוצח נאמר ארוד
 ונוקס כחצו ואין ספק שנוקס צנון נאמר. 6) חוקפתח
 סנהדרין פ"ג ונוצח צ"ה ע"ז ע"ג. 7) ט"ס מונס אותן נוקוס
 ואח"כ והפרשות אחת אחת. 8) הגהתי כן עפ"י החוקפתח ט"ס.
 9) ט"ס ועליהן אורה חנה. 10) וינרא דשגלח אך ט"ס מונס ד'

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

(ל)מלחמה; זו שאומ' נטבע כים אמר להם משה התיצבו וראו את ישועת ה' (שמות י"ד, י"ג) , וזו שאומ' נחזור למצרים אמר להם כי כאשר ראיתם את מצרים היום וגו' (שם שם) , וזו שאומ' נעשה למלחמה א"ל משה ה' ילחם לכם⁽¹⁾ (שם י"ד).

[לז] ג' כתר (2) הן כתר תורה ופטר כהונה וכתר מלכות כתר מלכות זכה בו דוד ונטלו , כתר כהונה זכה בו אהרן ונטלו, והרי כתר תורה מונח שלא ליתן פתחון פה לאדם שלא יאמר אלו היה כתר מלכות וכתר כהונה מונחין הייתי זוכה בהן; הרי כתר תורה מונח לכל אדם וכל מי שזכה בו כאלו זכה בשלשתן, ומי שאינו עוסק בתורה מעלין עליו כאלו שלשתן מונחין לפניו ולא זכה אפילו באחת מהן.

[לז] ג' דברים (8) נאמרו בגרגיר מיאיר⁽⁴⁾ עינים ומרכה את הזרע וממעמ כשפים⁽⁵⁾.

[לח] ג' עלו (6) במחשבה על מת שיסריח ושישתכח ועל התבואה שתרקוב, שאלו המת (7) אינו מסריח אין בני אדם

כיתין ע"ש. וכן ונזח צה"ש צצח דחרצעה חך עם צטינוי לטון . צוקוס נכשו ישראל על הים הגירקא עם נחלקו ישראל על שפת הים, צוקוס נכצע צים הגיר' עם נפול וצונכילתח ליפול חל הים ע"ש . (1) צונכילתח עם : זו שחורה כלוח כנגדן נחור להם ואחס תחריטון. וזה ספר בלן. (2) עיין חצדרי' [הול' טעכטער] פרק נ"ח ונכסח צ' פ' נ"ח. ועיין וזה שכתבתי וזה צספרי על קה"ר לד ה'. (3) עיין יונח דף י"ח סוף ע"א ורש ע"ב . (4) לפנינו כחוצ על הגליון י"ל נחיר. (5) ליתח עם, וזהוולחות טעכצום כוננה זה צצח דחונטה קי' י"ח : נחיר חת העיכים ונחיר חת הפנים ונרצה הזרע ונרצה הכח ונונעטו חת הכשפים. (6) פקחים כ"ד ע"ב ג' עלו צונחטצה לצרלות ואם לא עלו דין הוא טיעלו, ונוסיף עם : וי"א על הנונעטו טיכל. והשחר ליתח. (7) צה"ש : שאם אינו ונכריח לא היו צ"ח קוצרין ונתיהן ואם לא ישחכח

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

קוברין את מיתיהן ואלו אין קבורה אין משכחין את קרוביהן ,
ואלו אין התכואה מרקבת אין בני אדם מוכרין פירותיהן.
[למ' ג'ד' 1] צריך אדם להסתכל בהם⁽²⁾, בשעה שהוא
נכנס⁽³⁾ לבית הכסא ובשעה שהוא מקיז דם ובשעה שהוא עומד
לפני המת. בשעה שהוא נכנס לבית הכסא אומרים⁽⁴⁾ לו ראה
דרכך כדרך הבהמה⁽⁵⁾, ובשעה שהוא מקיז דם אומרים לו⁽⁶⁾ ראה
דרכך כדרך הבהמה גופך מורכב מבשר ודם והווה ונפסד, ובשעה
שהוא עומד לפני המת אומרים⁽⁷⁾ לו ראה להיכן אתה הולך
ועדין אינך נזהר ואינך זהיר ומדבר דברים יתרים שנאמר אולת
אדם תסלף דרכו 'משלי י"ט ג'.
[מ' ג' דברים 8] ממעטין את המזונות ואלו הן, קול
צעקה⁽⁹⁾ וערוה.

[מא' ג'ד' 10] אמרו באשה טפח באשה ערוה, קול באשה
ערוה ישער באשה ערוה.

[מב' ג'ד' 11] ידות הן ושלשתן בקציצה, יד לעין תקציץ
מפני שהיא מסמא את העינים, יד לחסימה¹², תקציץ מפני שהיא
מביאה את האדם לידי שפיכות דמים, יד לאמה תקציץ מפני

נלצ יהיה פני צ"ח כהפכין כשולי קדרה ונציה ואנחה ולח היו
טובחין חת ונעטיהם. ואם לא תרקב וכו'. 1) ליתא ע.ס. 2)
זנעשה תורה [נע"ת] ווסיקי צכל עת. 3) עס הגירסא כשילא
נצית הכסא. 4) זנע"ת הגירסא אונר לעלנו. 5) נלח כדרך
הצהנה ליתא ע.ס. 6) עס : אונר ראה טצבר ודס חתה. 7)
עס : "אונר ראה חתריה" ותו לח. 8) זכו"ש סי' ח'. 9)
עס הגי' נריצה ונסייס ווף הנוקללת יולדיו צפניו, 10) צרכות
כ"ד ע"ח נעס ר' ילחק, טנואל ורצ טעת. וזכו"ש ליתא. 11)
עיין טצת ק"ח ע"צ. 12) זגנורא עס הגי' לחסודה ולפנינו כתוב
על הגליון : פ' אלפצאדה, והיא נלח ערצית ופירוטה נוקוס
הקצת הדס. ונכון הוא. והכונה ניי טכותן ידו על נוקוס. הטקזה ,

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

שהיא מחממת אותו ומוציאה שי"ז לבטלה.

[מג] ג"ד I מעין העוה"ב ואלו הן שמש שינה תשמיש המטה (2).

[מד] ג"ד 3 נאמרו בצפרנים ואלו הן שורפן חסיד והקובץ צדיק ומפוזן (4) רשע. ולא אמרן אלא שלא קיבצן אבל אם קיבצן ואח"כ פוזן (5) אין בכך כלום.

[מה] ג' הודו (6) ואבדו מן העוה"ז ונחלו העה"ב ואלו הן מקלל ומקושש ועכן.
[מו] ג' שיראו (7) ונחלו העוה"ז והעה"ב ואלו הן מילדות ורחב והגבעונים.

[מז] ג' שדברו (8) אמת ואבדו מן העה"ז ובעה"ב ואלו הן דואג ומרגלים ובני רימון הכאורות. ר' מאיר אף איש גר עמלקי.

[מח] ג"ד 9 מכריו עליהן הקב"ה בעצמו ואלו הן רעב ושבע ופרנס טוב (10). רעב שני' כי קרא ה' לרעב 'מ"ב ח' , א' שבע שני' וקראתי אל הרגן וגו' (יחזקאל ל"ו, כ"ט). פרנס טוב שני' ראו קרא ה' בשם בצלאל (שמות ל"ה, ל').

הוא סופך דניס. ונלח חסיוס. פירוטה סתיוס ר"ל: יד לזקוס סתיוס הסקזה תקלץ. ונלחה שלריך להגיה גם בלן יד לחסודה. (1) זרכות כ"ז ע"ב, וזהו"ש ווסיף ענש ענז. (2) זולת המטה ט"ס וליתא סס צגנרל וף הו"ש ווע"ט לא גרסי לה. אך צוקוס סינה הבי' טס ענת. והוא דאערי אינשא סינה בענת עענוג. (3) כדה י"ז ע"א. (4) זהו"ש ווסיף לקרקע. ונולח ולא חנרן ליתא סס וגם צגנרל לא גרס לה. (5) ל"ל ערפן. (6) זהו"ש חסר זלח הודו וצאדרי"כ (הו"ש כ"ג פי ו"ה) ג' וידו וכו'. (7) ע"ש צאדרי"כ וזהו"ש גרס תקרו ול"ל כנוו שהוא לפנינו. (8) עיין סס צאדרי"כ וזהו"ש. (9) זרכות כ"ה ע"א ויונרל דר"י. (10) זהו"ש הגירסא זקן המנוחה על הלצור והצי עקוקס חלשונים לא הביא.

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

[מט] ג'ד1) אין אדם נמנע מהן בכל יום ואלו הן עין2)
תפלה והרחור עברה ואבק לשון הרע.
[ג] ג'ד3) שהגוים נאנחים עליהם תורה שבת ומלה.
[גא] ג'ד4) שאין להם מחילה ואלו הן המתרעם על
מדותיו והמדבר אחת בפה ואחת בלב והרואה דבר5) ערוה
בחבירו יחידי והולך ומעיד בו.
[גב] ג' שאף6) עשו תשובה אין הקב"ה חפץ בהן ואלו
הן הבא על אשת איש והמתכבד בקלון חבירו והמכנה שם
לחבירו מעטיקין7) לו גיהנם. ויא8) אף המלכין פני חבירו ברבים.
[גג] ג'9) מתישין את הגוף האוכל מעומד והשותה
מעומד והמשמש מטתו מעומד.
[גד] אמר רשב"י10) (ע"ה) ג' שהקב"ה שונאן ואני
איני אוהבן, המשמש מטתו ערום11) והאוחז באמתו ומשתין

1 ז"צ קס"ד ע"ב וינורא דר"ע ונשמיא דר"ב : ג' עצירות
אין אדם יכול מהן בכל יום הרהור עצירה ועיון תפלה ולשון הרע
ע"ש. וזהו"ש ג"י אין אדם יכול נהס וכו' ע"ש. ומה שמוצא
עוד שם הוא וינורא שם ולפניו ליתא, 2) זגליון שלפניו כתוב:
פ' מילאן אל כאמר עין אל צלאה, היא לשון ערצות ומירושו
הנסיך כונתו ון התפלה, וכן פירשו חוקקות ז"ל צדה"ו עיון צסס
רבי ועיין פירש"י ז"ל צרכות כ"ה ריש ע"א ועיין ערוך ערך עין ח'.
3) צהו"ש חסרה ונלח שהגוים. 4) צהו"ש חסרה ונלח ״ומדצק״.
5) שם : והרואה דבר ערוה צחצירו ונעביד צו יחידי. ועיין פסחים
ק"ג ע"א. 6) צהו"ש הגירסא ג' שלפניו עושין תשובה אין להם
נחילה והוא וינורא דר"ח צנוקבת צ"ו כ"ח ע"ב ע"ש. 7) נלח
נעמיקין לו גיהנם ליתא שם. 8) ליתא שם צגמורא וצהו"ש ווסיקן
עוד ונאמר ארוך. 9) ווסקת גטיין ע' ע"א : ג' נחמין גופו של
אדם ולכורין וכו' ע"ש צקלת סיניוס וצהו"ש ליתא. 10) כדה ט"ו
ע"ב וסס הגירסא ד"ד. 11) ע"ש דף י"ז ע"א צחוקקות דה"ו

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

והאומר דברים שבינו לבין אשתו בפרהסיא (1).

[נה] ג' (2) שהקב"ה אוהבן, מי שאינו כועס במהרה (3) ומי שאינו משתכר, ומי שאינו עומד (4) על מדותיו. ר' חונא (5) בריה דר' יהושע ב"ל שחלה ונמשך לאותו העולם כמה ימים וכמה לילות וכשחזר אמרו (6) לו רבינו במה עזובך? אמר להם בני אשרי מי שאינו (7) מעמיד על דבריו, העבודה באו כתות של מלאכי השרת ולמדו עלי זכות ולא קבלו מהם עד שכא אחד ואמר אדם זה לא עמד על דבריו מעולם, מיד נפטרתו מן המיתה לחיים.

[נו] ג"ד מרבין (8) את הזבל וכופין את הקומה ונומלין אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ואלו הן פת קיבר ושכר חדש וירק (9).

[נו] ג"ד (10) ממעטין את הזבל, חוקפין את הקומה (11) ומאירין העינים (12) ואלו הן פת נקיה, וכשר שמן ויין ישן.

והשתיק, ועיין הו"ט ושם הסר טס חונרו. (1) ליחא טס צגנורח, וצגליון טלפנינו כחזו: ואלרי ישאר סי אל מלא כלאמה מע זוגתה באלמזאח והוא פי' ככון. (2) פסחיס קי' עיב. וצהוי'ט הגיר' וטסוכה. (3) ונלח צנוהרה ליחא טס. (4) טס הגיי' ווענניד וצגליון טלפנינו כ"ב: פי' ומן לם יתבת עלי כלאם אלשר. והוא פי' ככון על ונלח ונדחיו ר"ל שאינו ונחזק לעמוד על דבר רע. (5) צהוי'ט הגיי' הוכא והוא הוא. וצהערוחיו טס ולין על צ"צ י' ע"א, צ"ל י' ע"ב. ועיין ר"ה י"ז סוף ע"א. (6) טס הגיי' טאמרו לו תלמודיו. (7) טס הגירסא שאינו כועס ולין ונשכר וויי טוענניד צדיבורו ועוד כנלח טס ונאנר ארוך שאינו לפנינו. (8) פסחיס ו"צ ע"א והגיי' טלפנינו ונחננת עם גירסת הגנורח. וצהוי'ט (קל' כ"ו) חסר וכוטלין ונחנש וכו'. (9) צגנו' טס וירק סי. (10) טס טס, וצקדר הזה נשנו טס וצהוי'ט ונבא ונאנר זה קודם להנאנר טלפניו. (11) צהוי'ט הגיי' ונרצין הכח ונונעטין את הזבל. (12)

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

[נח] ג"ד (1) נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן גדגדניות ועלי ענבים ופני תמרים²).

[נט] ג"ז (3) אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהן ואלו הן רחיצה סיכה ותשמיש.

[ס] ג"ד (4) מרחיבין דעתו של אדם ואלו הן דירה נאה ואשה נאה ופלים נאים.

[סא] ג' מתי⁵ (5) בלא זמנן ואלו הן הרתחנים והרחמנים ואניני הדעת⁶.

[סב] ג"פ הכרוז יוצא מלפני הקב"ה ואומר אל תנער במשיחי (תלים ק"ה, מ"ו) אלו ת"ח ולנביאי אל תרעו (שם שם) אלו תינוקות של בית רבן [עיין שכת קי"ט ע"ב].

[סג] ג"פ (7) בכל יום הכרוז יוצא מלפני הקב"ה ואומר בת פלוני לפלוני אשת פלוני לפלי בית פלוני לפלוני. וי"א אף שדה פלוני לפלוני⁸.

[סד] אמר רי"ג (9) שמעון בגיד אני אוהב את הפרסיים,

וואירין העינים ליתא צה"ט. 1) צרכות כ"ז ע"ז וצהו"ט (סי' כ"ח) וצערוך ערך גדגדניות גרס ת"ר גי וכו' ולפנינו מלת ת"ר ליתא). 2) עס הגירסא ופגי חוולה. ולפנינו כ"ז על הגליון לפיכך חוורו חכמים גדגדניות ורובי צנים יאכלו והטאר כוונק וונסייס בד"ח צזון טלא הוקטו לזרע חבל חס הוקטו לזרע חפיי יע להס צנים לא יאכלו ע"כ הוואמר כולא צעירוצין כ"ח ע"ח. 3) צרכות עס עס וצהו"ט ליתא. 4) עס עס וצהו"ט סי' כ"ט ורחיצין חת הגוף. 5) פקחים קי"ג ע"ז וצהו"ט (סי' ל"ח): ותיק טלא צזמן הרחמנין, הרתחנין וצעלי חניני הדעת. 6) כחוצ לפנינו על הגליון פ' וקחזין אל גפס והוא כונו מרי נפס. 7) צהו"ט ג' הקצ"ה מוכריז עליהס ג"פ בכל יום וכו' וע"ט צהערות. 8) וי"א ליתא עס, ומונה זה לדבר טליטי וצית פלי וכו' ליתא צגורא סוקה צ' ע"ח. 9) צרכות סי' ע"ז ועס הגירסא ח"ר גמליאל וצהו"ט רעצ"ג

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

צנועין באכילתן צנועין בכית הכסא וצנועין בד"א 1.
 [סח] אמר ר"ע 2) כג"ד 3) אני אוהב את המדיים ,
 כשחותכין בשר אין חותכין אלא ע"ג השולחן, וכשהם נושקין
 אין נושקין אלא פסת היד וכשהן יועצין אין יועצין אלא בשדה
 שג' ויקרא 4) יעקב לרחל וללאה (בראשית ל"א, ד').
 [סו] כג"ד 5) ת"ח ניכרים ואלו הן בדיבורן בהלכות
 ובעטיפתן 6) , בדבורן שנאמר דברי חכמים בנחת נשמעי' (קהלת
 ט' י"ז) ; בהליכתן שלא ילכו בקומה זקופה משום מלא כל
 הארץ כבודו (ישעיה ו' ג'). אלא מהלך ת"ח ופניו מביט לארץ
 כאדם שהוא מהלך בעסקיו ; ובעטיפתן מפני שהשיגה עליהם.
 [סז] כג' דברים 7) אדם ניכר בכיסו בכוסו ובכעסו.
 [סח] כג' דברים 8) עיניו של אדם כיהות ואלו הן הרואה 9)

וכראה שנראשי תיבות צ"ג עשה הסופר כג'. 1) צה"ש גרס
 וצתשמישן והוא הוא . 2) צגמרח טס וצהו"ש נסנה זה המלמד
 קודם להמלמד שלפניו וצגמרח טס נסנו על הסדר שלפניו. 3)
 צה"ש הגירסא ר"ע חומר חכי אוהב את המדיים צב' דברים כשהם
 יושבין וכו' וכשהם יושקין וכו'. 4) ט"ס נפל כאן וכן לשון
 המוקרא וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה וגו'. 5) צהו"ש ליתא.
 6) עיין פירש"י ז"ל שבת ע"ג; ע"ב דה"מ קודרל. ועיין ד"ח זוטא
 פ"ה. ופירש"י ז"ל קידושין ע"ב ע"א דה"מ דומים. ועיין עוד פירש"י
 ז"ל בכורות נ"ד ע"ב דה"מ ואין. 7) עירוצין ס"ה ע"ב ח"ר
 אלעאי צב' דברים אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו וחמרי לה אף
 צשתקו, וכן ליתא צהו"ש : וי"א אף צשתקו ולפניו חקר. 8)
 חגיגה ט"ז ע"א וימרח דר' צר נחומי : כל המסתכל צב"ד עיניו
 כהות צקשת וצנשיא וצכהניס ע"ב. וצהו"ש ג"ד נכסין עיניו של
 אדם הרואה הקשת והרואה הכהניס צעבה שנושאין כפיהן והמסתכל
 צפני הונך וי"א אף הדיין צעבת הדין. 9) צגליון שלפניו כ"צ:
 ואכתר אלתאטל אליה . ר"ל שרואה יותר מדי עליו .

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

את הקשת, והכהנים על משמרותם (1) והדיין בזמן שהוא דן (2).
 [סט] ג' (3) כל זמן שמזקינין מוסיפין כח חזיר, דג, נחש.
 [ע] ג' עזים (4) הן ואלו הן ישראל באומות, כלב
 בחיות תרנגול בעופות. וי"א אף (5) עז בבהמה דקה והצלף
 באילנות.

[עא] ג' (6) מאריכין ימיו ושנותיו של אדם ואלו הן
 המאריך על שלחנו, והמאריך בתפילתו והמאריך בבית הכסא.
 [עב] והמצניע (7) בבית הכסא ינצל מג' דברים, מנחשים
 ועקרבים וחיות רעות. וי"א (8) מן המיתה שנאמר הנה היום הזה

(1) לא ידעתי לכוון פי' של דברים הללו ובגמרא והו"ש ליתא כלשון
 הזה. ובגליון שלפנינו כ"ב: "ואלאימה פי' נובהם מן כרת (השאר
 כוחק)... כמא וצפו מן נאם אחרקו תיאבהי" ע"כ הכה ואלכאימה
 פי' כובהס, הוא פירושו של כהנים על ונשנרותס, אך העעס שנתן
 לדבר חי אפשר להצין ופני חסרון וולה אחת. וכונת "כוח וצפו ון
 כחם אחרקו תיאבהי" כעלם ונוני. (2) בגליון שלפנינו כ"ב: "ואלחבם
 אדי חכם בגיר אלחק" ר"ל כשהדיין דן בלא לך. לפ"ז ונוסב
 העונש של כיהות העין על הדיין צעלנו ואילו צניס הראשונים
 ונוסב זה על הרואה אותם. או אפשר כונתו ווי שרואה צדין שדן
 משפט בלא לך ושוקת עיניו כהות. (3) שצת ע"ז ע"ז ת"ר ג'
 כ"ז שנוקינין מוסיפין בצורה וכו' וצהו"ש ג' כ"ז שנגדילים וצהערותיו
 לדין על שצת ע"ז ע"ז והוא ט"ס ול"ל ע"ז ע"ז. (4) צילה תימרח
 דיש לקיס וצהו"ש ושוטה קלת הגירסא. (5) שם וי"א אף עז
 וכו' וי"א אף ללך וכו' וצהו"ש הגירסא וי"א אף כהנים צישראל ועז
 וכו' וזה ליתא שם. (6) צרכות כ"ז ע"ז ויומרח דרי יהודה ועוקודס
 שצת שם המאריך בתפילתו וצהו"ש הגי' ושוצעת ויש שם גם תוס'
 דברים ע"ש וגי' וע"ת כגירסת הספר שלפנינו. (7) צרכות ס"ב
 ע"א ויומרח דר"ת צד חכילאי וצנוקוס חיות רעות גרס שם ונויקין.
 ונראה של"ל רוח רעה וכן גרס צהו"ש קי' ל"ו. (8) ע"ש צרכות

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

דאו עיניך את אשר נתנך ה' היום בידי במערה ואומ' (1) להרנך ותחם עיני עלך (שם כ"ד , י"א) .

[עג] ג"ד (2) אמר בן עזאי שראה בר' עקיבה. צוארו כלפי' (8) מערב ולא פרע עד שישב (שעה) ולא קינח בימין אלא בשמאל. מניין לנז' (4) רחיצת הפנים והידים וקינוח תורף ואח"כ רגלים? מהכא ורחצו ידיהם ורגליהם (שמות ל' כ"א) עליון עליון. [עד] ג"ד (5) מקצרין ימיו של אדם ואלו הן מי שנותנין לו ס'ת לברך (6) ואינו מכרך ומי שנותנין לו כוס של ברכה ואינו מכרך והנוהג עצמו (7) ברכנות. וי"א (8) אף הרואה ס'ת עובר ואינו עומד.

[עה] ג"ד (9) מתים כשהם מספרים הודרוקין וחולי מעים (10) וק"ה (11) .

[עו] ג"ד נאמרו (12) באספרגם אין שותין אותו משני (13) ואין פוסקין בו ואין משיחין אחריו. [עז] ג"ד (14) צוה ר' ישמעאל ברבי יוסי את רבי' ואלו הן אל תעמוד על המקח בשעה שאין לך דמים. ואל תעשה מום בעצמך. אשתך מבלה הזקק לה לילה הראשון.

ק"ג ע"ב וזהו"ש ליתא. (1) צמקרא וחמר כתיב. (2) צרכות סס ק"ג ע"א. (3) צמקרא סס לא בן משונב. (4) ליתא סס, (5) צרכות כ"ה ע"א. (6) סס הגירסא לקרות וחינו קורא וכל"ל , וכן גרס צה"ש . (7) צה"ש גרס והנוהג גדולה וכו' . (8) הך י"ח ליתא סס ואף בצמקרא ליתא. (9) עירוצין ו"ח ע"ב וסס חסז וקודם חולי ונעיים וזהו"ש הגירסא כמו שלפנינו. (10) צבלין שלפנינו כ"ב : ס' "אחל אלסל" והוא פי' על חולי ונעיים. (11) כך ונוקד לפנינו. (12) צרכות כ"ז ע"א ח"ר עשה דברים וכו' ע"ש וכן כנסה מאמר זה צה"ש צצא דעשה ע"ש קי"ח א. (13) זה ליתא סס. (14) פסחים קי"ג ע"ב וזהו"ש צא דעלשה קי"ו וע"ש צהעכות.

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

[עח] ג' קלים 1) הם. קל מהקל סובין. קל מהסובין
 חתן הדר בכית חמיו וקל ממנו אורח מכנים אורח. וי"א 2) אף
 משיב דבר... [השאר מחוק] 3)
 [עט] ג"ד ממעטין 4) את הזרע ואלו הן פת שעורים
 ויין רע ועשבי השדה.
 [פ] ג' חיים 5) ואינם חיים המצפה לשלחן חבירו ומי
 שאשתו מושלת עליו ומי שייסורין שולטים 6) בגופו.
 [פא] ג"ד 7) העושה אותם קרוב למיתה יותר מן החיים
 ואלו הן יישן ועומד הקיז דם ועמד. שמש מטתו ועמד.
 [פב] ג' אינן 8) רואין פני גיהנם ואלו הן עניות וחולי
 מעיים ומי שנמסר לרשות.
 [פג] ג"ד 9) אמרו חכמים אכל ולא שחה אכילתו דם
 וזו היא תחלת 10) בני מעיים אכל ושחה ולא הלך ארבע אמות

1) ז"צ ז"ח ע"ב צס צן סירא הכל שקלתי וכו' וכן גרס
 זהו"ש סי' מ"ח. ולפנינו כ"ב פ' "היינין". 2) בגמרא עס ליתא
 וי"א ללא וקל מאורח וכו'. 3) ז"ל צטרס ישמע וכן הוא בגמרא
 עס. 4) כן גרס זהו"ש סי' ל"ח. 5) צילה ל"ב ע"ב ת"ר ג'
 חיהן אינס חיים ואלו הן וכו' וכן גרס זהו"ש סי' מ"ד. 6)
 זגליון שלפנינו כ"ב: "ומן תסלשת עליה אלאוגע ומא אנקצת"
 ר"ל שהיסורים אינם פוסקים. 7) גיטין ע' ועס חשיב ה"ד וזהו"ש
 (סי' ל"ט) מוסיקף וחקף מי ששתה חספסרגס ועמד. 8) עירובין
 מ"א ע"ב ת"ר וכו' ג' חין רואין פני גיהנם אלו הן דקדוקי עניות
 וכו' והרשות ועיין עס בחוספ' ז"ל דה"מ הרשות ונכאן רחיה לפי
 ר"ח עס. וזהו"ש ג"כ ג' והרשות. ובערוך ערך רשות: צפ"ג [ז"ל
 צפ' מי שהוליאורח] ג"ד וכו' וכראה עג' גוי ורוח רעס ולקדוקי
 עניות. וזגליון שלפנינו כ"ב: "מן תואתר עליה גור אלסלמנה
 חתי אהלכוה" זוהי עול מלכות עד סגופו כלה. 9) צרייתא צמס'
 ענת מ"א ע"א וזהו"ש (סי' מ"ז) הגי' משוצשת. 10) ז"ל חולי.

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

אכילתו מרקבת וזו היא תחלת רוח (1) רעה נצרך לנקביו ואכל
 הרי זה דומה לתנור שהוסק ע"ג אפרו וזו היא תחלת ריח (2) הפה.
 מר (3) שמואל אמר כל מלי ידענא אמותהון בר מהני תלת מלין
 דלא ידענא אמותהון מן דאכיל ושתי ולא הלך ארבע אמות ,
 ומן דאמר מסאניה (4) אחרציה , ומן דאכל אהינא אליבא
 ריקנא .

[פד] ג"ד (5) משיבין את הנפש בשר צלי ויין ישן
 והמרחץ .

[פה] ג' (6) צועקין ואינן נענין המלוה את כספו בלא
 עדים ומי שיש לו אשה רעה ואינה מגרשה והדר (7) בעיר רעה
 ואינו יוצא ממנה. וי"א (8) אף המחלק נכסיו בחייו (9) (והמתקן)
 [צ"ל והקונה] אדון לעצמו.

[פז] ג"ד (10) נאמרו בפור , מרבה שער שבעפעפים .
 ומסיק (11) את הדמעה ומעביר את בת מלך (12).

[פח] ג"ד (13) נאמרו בכותח הכבלי מטממם את הלב

(1) 5"ל ריח. (2) צגנורא עס זזהנאל. וסוף הצרייתא חסר
 כאן. (3) צ"ו קי"ב ע"ב. (4) 5"ל ונתכי דכתבא רטיבא. (5)
 עיין צה"ש סי' ל'. (6) צ"ו ע"ה ע"ב ת"ר שלשה וכו' ווי טיש
 לו נעות ונלוה אותן שלא צעדים והקונה אדון לעלמו וויי שלשתו
 וכו'. (7) צגנורא עס ופרש ויהו קונה אדון לעלמו? דביש ליה
 צהאי ונתא וכו', (8) וי"א ליתא עס. זוהי לחד תירץ קונה אדון
 וכו'. וצה"ש סי' ק"ד הגירסא נשונה. (9) כ"צ על הגליון: "ולם
 יבקי לה שיי" ר"ל ולא נשאר לפניו כלום. (10) ונינורא דריי וצרייתא
 צעס רצי יוסי טבת ק"ט ע"א. (11) 5"ל פוסק וכן גרס צה"ש
 סימן ט'. (12) רש"י ז"ל עס פי' ונעביר צת ונלך, אס הזיקה
 לעיניו. ולפ"ד דווי צת ונלך לצת חורין טענה ר"ל עס. אולם צגליון
 שלפניו כ"צ: "ויזיל אלכתובה מן אל עיין" היא הליחות טענין .
 (13) פסחים נ"ב ע"א ת"ר ג"ד וכו' ע"ס.

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

ומסמא¹ את העינים ומתיש את הגוף.
 [פח] ג' שונאין² זה את זה הכלבים והזונות ות"ח.
 [פמ] ג' אוהבין³ זה את זה הגוים⁴ והעכדים
 והעורבים.

[צ] ג' ⁵ דמעות יפות לכני אדם. דמעות השום.
 ודמעות החרדל ודמעות השחוק יפה מכולן; וי"א אף דמעת
 הסם⁶.
 [צא] ג' ⁷ דמעות רעות לכני אדם ואלו הן דמעות
 העשן ודמעת הבכייה ודמעת בית הכסא קשה מכולן.
 [צב] ג' ⁸ מעיינות הן דם ומימי רגלים ושכבת זרע.
 כל זמן ששכבת זרע⁹ רבה צרעת רבה. וכיז שמימי רגלים¹⁰
 רבין רבה ירקון וכיז שהדם רובה שחין רובה.
 [צג] ג' ¹¹ שאלמלא קליפתן החיצונה לא יצאו מהבטן

1) צה"ש קימן כ"ב ונחשיך את העינים ונובעו את הכת
 ובגמרא עס וסמא וכו' ונחשיש את הגוף. 2) פסחים ק"ג ע"ב
 ת"ר ב' וכו' הכלבים והתרכגלים והסצרין. וי"א אף הזונות וי"א אף
 ת"ח וכו'. ועיין גי' הו"ש קימן כ"ט. 3) עס עס שלשה לוחצין
 וכו'. 4) ל"ל הגרים וכן גירסת הגמרא עס. וצהו"ש יש תוספ'
 דברים. 5) עיין שבת קכ"א ע"ב ואי"ר פ"ב ועיין עוד אצד"ב
 הולאת שעכטער נו"א פ' נו"א וכו"ב פ' נו"ח. וצהו"ש היא צבא
 דשלשה. 6) כ"ב על הגליון: ידמע אלמראהם ביד לאלעינין.
 7) ע"ש צנוקויות שליינתי צהערה שלפני זאת. 8) צהו"ש קימן
 פ"ד: שלשה נועיות לאדם שאין לו הפסק וכו' ונוולות כ"ז וכו'
 ליתח עס, אבל היא צבא צפני עלמה עס קימן פ'. 9) צכורות
 דף נו"ד ע"ב ויינרא צס ריע לקיש צקת תוספת דברים. 10)
 כתוב על הגליון: פ' יכתר אלצפאר [ירקון] מן כרתת אראקה
 אל מא. 11) שבת ק"ח ע"ב תני ר"י וכו' אחרוב, לכוון וצילה
 אלמלא קליפתן החיצונה וכו'.

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

העליון¹: ביצה, צנון ואתרוג. [צד' ג' 2] שאין להם מחילה גר שחזר לסורו והמוכר תרומה לשם חולין והבועל אשתו כשהיא גדה. [צה' ג' 3] שאין להם מחילה הסך שמן לחבירו מפך ריקן והמדבר אחת בפה ואחת בלב... וגונב דעת הבריות. [צו' ג' 4] שאין להם קבורה, הגהגה מאידיהן של גויים והאוכל במקום [אחד] ומכרך במקום אחר והמתכבד בקלון חבירו. [צז' ג' שקולין⁵] זה כזה יראת חטא וחכמה ועושר. [צח' ג' צוה⁶] מלאך המות את ריב"ל אמר לו כשאתה לובש חלוקך אל תלבש מיד השמש וכשאתה נוטל ירך במים בשחרית אל תטול ממי שאין ידיו רחוצות וכשאתה שותה אספרגס מי שנתן לך תניהו לו. [צט' ג' מכטלין⁷] את האדם מת"ת שיחה במילה, והבטלה ממלאכה⁸ ותנוק⁹.

1) עם הגירסא בני וועיים וכן צה"ש. 2) עיין הו"ט קינות פ"ז וזה ערות עם. 3) עם קינות פ"ו ואחר גלות צלז מחוק לפיכך העלה. 4) צה"ש סי' פ"ה הגירסא שלשה חין להם וכו'. 5) צה"ש קינות פ"ט ווס"ף ולריבין כבוד ויראת חטא [5"ל יראת חטא]. וצונסכת דרך ארץ: ג"ד שקולין זה כזה חכמה, יראה וענוה. וצח"פ ז"ל ע"ז דף כ' ע"ז דה"ע ענוה הציאו: דאוריין צנדרש ג"ד שקולין זה כזה יראת חטא חכמה ענוה ע"כ. לטונס מחאים עם לטון העדרש שלפניו לכן כראה שעליו כיונו צנולת "עדרש" וצונקוס פועל לריך להגיה ענוה. 6) צנדרש צרכות דף כ"א ע"א אמר ריב"ל ג"ד סח לי מלאך המות אל תטול חלוקך שחרית ויד השמש ותלבש ואל תטול ידיך ונני שלא כטל ידיו ואל תטענווד וכו' עיין לעיל סי' טו ונה ענוה כאן לדבר השלישי כאמר עם צנ"י צעם רצי יענועאל. וצה"ש קינות פ"ה הגירסא (ועוצעת) 7) צה"ש ליחא. 8) עיין אצדרי"כ הולאת שעכטער כ"ז פ' כ"א. 9) עיין

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

[ק] ג"ד (1) מרחיבין דעתו של אדם קול ערב וריח בשמים ונקיות .

[קא] ג' קולות ערבין על בני אדם קול תורה קול כסף קול בשמים².

[קב] ג"ד (3) שאליהו עתיד להביא להם לישראל ואלו הן צנצנת המן וצלוחית של מים (4) ופך (5) של שמן המשחה. וי"א מקלו של אהרן עם שקדיה ופרחיה.

[קג] ג"ד (6) צוה יוסף את אחיו, אל תפסיעו פסיעה גסה והכניסו חמה לעיר (7) ואהבו זה את זה.

[קד] ג"ד אמרו משום ר' (8) מים הראשונים מצוה והאמצעים רשות והאחרונים חובה.

[קה] ג' שזינו (9) ע"י ד"א יעל בקולה אביגיל בזכירתה רחב בשמה. וי"א אף מיכל בת שאול בראייתה.

חצות פיג "ושיחת ילדים". (1) צה"ש סיוון ז': ג"ד מרחיבין לבו של אדם. (2) כרחא של"ל בשמים וכן גרי צה"ש ק"י ז"ח. (3) צה"ש ק"י ז"ג ג' סיונים וכו' ונולת להם ליחא ע"ס. (4) זה נשנה ע"ס צ"ס י"ח, וזה ע"ס כחן צ"ס י"ח הוא ע"ס הדצר השליטי . וצ"ל הגליון שלפנינו כתוב : פ' "מן הצחר ע"סו ונזנה ישראל", וצ"ן הסורות כתוב צלסון ערצי: אלדי רפע מן מא אלסכרי ואפשר שכונתו על עין סוכר, אך לא ידעתי וזה ענין זה לכחן . (5) ע"ס הגירסא וללוחית ע"סו המעשה. ועיין הוריות י"ג ע"ח. (6) צה"ש ליחא. (7) צו"סכת חבנית י' ע"ג צו"סכת חנא : חל הפסיעו פסיעה גסה והכניסו חמה לעיר" ע"כ, והכונה על הנחמר שלפנינו. ולמעלה ונולת חונה לעיר כתוב לפנינו : ואעטלו ביותרכם מחאדיה לאלשמש" ולא כיוון יפה. ועיין עוד צ"ר פ' ז"ד. (8) אפשר שהכונה על רצונו הקדוש והוא נקרא לפעמים רצונו קחם כדנוכח צ"ר פ' ויחי, אך צה"ש צ"ח דענוכה ק"י ד' גרס רב. (9) עיין צה"ש צ"ח ד' סיוון ז"ג .

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

[קו] אמר רבי יוחנן ג' (1) גזרות גזרו חכמים שלא יגדל אדם הזירים בכל מקום ולא ילמד אדם את בתו יוגית ואסור לו שילמד יוגית .

[קז] ג' חייבין (2) מיחה ת"ח שנמצא רכב על בגדיו והפוסע פסיעה גסה בשבת וההורג כנה בפני... (3).

[קח] ג'ד כחול (4) אסור לקיימו ומותר להרגו ואין בו משום חסרון כים (5) .

[קט] אמר רבי יוחנן ג'ד יפים לעינים שאור של שעורים ומלח ושמן זית .

[קי] אמר רבי (6) יוחנן גזרו (7) על ג' מפני ג' על הכשר מפני המתנות (8) ועל המרחצאות מפני הטבילה ועל המתים (9) מפני שנושאין ונותנין ביום אידם.

[קיא] אמר (10) רבי יאשיה סח לי זעירא משום אנשי ירושלם על סוטה שאם ירצה בעלה מוחל לה ועל בן סורר ומורה שאם ירצו אביו ואמו למחול מוחלין לו עד מלת זכבאתי מחוק [זקן ממרא עפי' ב"ד אם רצו חביריו למחול לו מוחלין לו]

(1) עיין נוסחה נוסחה דף ס"ד ע"א וירושלמי פאה פ"א וסוף סינה. וזהו"ש ליתא . (2) זהו"ש ליתא ועיין שבת י"ב ע"א, קי"ג ע"ב וקי"ד ע"א . (3) לפנינו מחוק ול"ל חבירו , עיין חגיגה דף ה' ע"א . (4) צ"ק פ' ע"ב ונבאן ראה לדברי התוספ' טס דה"ו נפק . (5) טס ואין בו נשום גזל . (6) צפרקא דה"ק הו"ש אשר לפני ליתא על הגליון זכ"י הרב מוהר"ר שלמה ווערטהיימער : יצוות ס"ג ע"ב ואגב העיר על הסוכווייס עזין בירסת הו"ש וצין בירסת הגמרא ע"ש סימן ל"ח . (7) ר"ל חברי' גזרו , טס צגמרא הגירסא גזרו על וכו' . (8) זהו"ש הגי' ועל ההנהגה וכו' וצגמרא טס הגי' כמו כאן . (9) זהו"ש הגירסא : ועל קצרות מפני טסן וכו' וצגמרא טס קא מחטמי טכזי , מפני ששוחים ביום אידם ע"כ . (10) פשרי פרשת כי תלז ע"ש וירושלמי

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

ובשכאתי' והרציתי הדברים לפני רבי יהודה בן כתיבא (1) על שנים הודה לי על סומה ועל בן סורר ומורה, ועל הזקן ממרא עפ"י ב"ד לא הודה לי מפני שהוא מרבה מחלוקת בישראל.

[קיב] ג' שהיו²) בעצת פרעה בלעם איוב ויתרו, בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נתייסר יתרו שכרח נתעלה.

[קיג] ג' נשים³) משמשות (4) במוך, קמנה, מעוברת ומניקה, קמנה שמא תתעבר ותמות, מעוברת שמא תעשה עוברה סנדל, מניקה שמא תהרוג⁵) את בנה.

[קיד] ג' משמשי⁶) פנים כנגד פנים, אדם דג נחש. [קמו] רבי יוסי⁷) אומר כל האוכל שלש סעודות בשבת ניצל מג' פורענות מחבל⁸) משיח וממלחמת גוג ומגוג ומדינה של גיהנם.

[קמז] ג"ד בקשו⁹) אבות העולם מלפני הקב"ה, אברהם בקש שיבה אמר לשניו רבש"ע אב ובנו נכנסין למקום אחד אינן יודעין למי מכבדין, אלא מתוך שאדם מזקין הוא ניכר. אמר לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעת וממך אני מתחיל שנאמר ואברהם

סדהדין פ"ה ה"ו (כ"ו ע"ג) וזהו"ש ליתא. (1) צירושלמי ע"ס גרס ובשכאתי חלל ר"י צן בתירא לנליצין ע"ס. (2) סוטה י"ח ע"ג ווינורא צ"ס רבי סינאי וזהו"ש סינן ק"ח וואריך ושם צגנו' ליתא. (3) ווצא יצמות י"ג ע"ג וזהו"ש ליתא. (4) כתוב צלדו על הגליון: "כ"ח ונשורות" ר"ל ונשורות עלמן ונלסתעבר. וצערוך ערך תך ד' וכן רס"י ותוספות ז"ל גורסים ונשורות. (5) ע"ס צגמרא הגירסא ענא תגמול צנה וימות, וכן הכונה כאן ענא תהרוג את צנה ע"י תגמול אותו. (6) צבורות דף ח' ע"א וב"ר פ' ב' וזהו"ש ליתא. (7) ווינורא דריב"ל צפרק כל כחצי דף קי"ח ע"א, ונשוייה דרבי יוסי כאור ע"ס וואור חלל. וזהו"ש ליתא. (8) צגמרא ע"ס "והצלו". (9) עיין צ"ר פ' ס"ה אות ט', ותנחומא הולאת החכם צונבר כ"י פרשת חיי שרה סינן ה'. וצתנחומא ע"ס

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

זקן (בראשית כ"ד, א'). יעקב תבע חולי אמר לפניו רבש"ע אדם מת פתאם בלא חולי אינה עושה תקנה בין בניו אלא מתוך שהוא חולה הוא מרגיש בעצמו ומצוה לבניו אמר לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעת. ומטך אני מתחיל שנא' ויהי אחר הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אניך חולה (שם מ"ח, א'); חזקיה בקש רפואה אמר לפניו רבש"ע אדם חולה ומת אינו עושה תשובה אלא מתוך שהוא מתרפא הוא יודע בעצמו ועושה תשובה. אמר לו הקב"ה ד"ט תבעת ומטך אני מתחיל שנאמר הנני מוסיף (1) על ימך חמש עשרה שנה (ישעיה ל"ח, ה').

[קיו] ג' מתנות (2) ניתנו לישראל ע"י יסורין, תורה וא"ו והע"ב, תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו (תלים צ"ד, י"ב); א"י שנ' וידעת עם לכבך כי כאשר ייסר איש את בנו (דברים ח' ה') וכתוב אחריו כי הו' אלהיך מביאך (שם שם ז'). העה"ב שנאמר כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר (משלי ו', כ"ג).

[קיה] ג' כתות (3) של מלאכי השרת הביא הקב"ה בשעה שבקש לבראות את האדם. הביא כת ראשונה אמר להם אדם אני מבקש לברוא אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו? אמר להם כך וכך. אמרו לו אל תברא. מיד הושיט אצבעו הקטנה ביניהן ושרפן. הביא כת שנייה אמר להם אדם אני מבקש לברוא א"ל מה מעשיו? א"ל כך וכך א"ל אל תברא. מיד הושיט אצבעו הקטנה ביניהן ושרפן. הביא כת שלישית א"ל אדם אני מבקש לברוא א"ל מה מעשיו? אמר להם כו"כ אמרו לפניו רצונך עשה. מיד ברא את האדם. וכיון שברא אותו

נסיים הוי "שלתת האבות" התקינו וכו'. (1) צוקרא יוסף כתיב. וב"ש צ"ר. וזהו"ש ליתא. (2) צדכות ה' ע"ל וספרי פ' ואתחנן ועבילתא פרשת יתרו ובבולס נטה צס רעצ"י ע"ש. (3) וינורא דר"י אור רב צפרק אסד דיני ונוכות דך ל"ח ע"ב צקלת טיכויים

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

וחטא אמרו לפניו רביש"ע לא יפה אמרו לפניך הראשונים אל תברא? אמר להם אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט (ישעיה מ"ו, ד').

[ק"ט] ר' מאיר (1) אומר היו כפולין (2) להלוייה ששכר הלוייה אין לה שיעור שנאמר ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו (3) הראינו את מבוא העיר ועשינו עמך חסד (4) (שופטים א' כ"ד), ומה חסד עשו עמו? (5) וילך האיש (אל) (6) ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוו (7), ובה היו צובעין תכלת לישראל, ולא עוד אלא שנחריב לא החריבה (8) ונבוכדנצר לא ידעה (9) ומלאך המות (10) לא נכנס בה מעולם, וקנים וקנות שבתוכה מה היו עושין להם? (11) כיון שקצרה (12) דעתו של אדם באביו ובאמו מיד מוליכין אותן לעיר (13) אחרת ומיד היו מתים. והלא הדבר ק"ט (14).

[קכ] ג' שהקב"ה (15) אוהבן, מי שאינו מספר בתפלתו

ע"ש וזהו"ש ליתא. (1) קוטה נו"ו ע"כ: תניא רבי מאיר אומר וכו' (וזהו"ש היא צצא די"ט) ונקט לה כחן נשום הסיפא: סנחריב ונבוכדנצר וכו'. (2) עס צגמרח הגירסא כופין ללויה וכן הגירסא צילקוט שופטים רמז ל"ח ע"ש ואפשר ע"כ היו כפולין להלויה. (3) ע"כ "לו" וכן הוא צנקרא. (4) צגמרח עס: וכתיב ויראם וגוי ע"ש. (5) צגמרח עס: "שכל אותו העיר הרגו לפי הרצ ולאותו האיש ונשפחתו שלחו" ע"כ. (6) ליתא צנקרא. (7) צגמו" עס: תניא וכו' והיכן תניא? צברייתא שלפיניו. (8) צגמרח עס "ולא צילצלה. (9) עס "לא החריבה". (10) עס: "ומלאך המות אין לו רשות לעצור צה". (11) עס "אלא זקנים עצה צזון סדעתן קלה וכו'. (12) עיין עס צהו"ש ועס ג"כ גרס שקלה וכן ע"כ. (13) עס "יולאין חוץ לחומה" ע"ש. (14) הוואמר פה קעוב עיין עס צגמרח. (15) עיין וסכת ד"א סוף פ' צן עזאי וברכות 97 י"ב ע"כ.

פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

והזן את חבירו לכף זכות והעושה דבר(1) ונמלך בו.
[קבא] ג' שמות (2) יש לו ליצה"ר, יצר הרע ושמן ומלאך המות.

[קכב] ג' מדות טובות כרא הקב"ה בעולמו יצה"ה קנאה ורחמים, שאלמלא יצה"ר אין כל בריה מתעסק בפריה ורביה, ואלולי הקנאה לא היה אדם מקנא בחבירו על מעשים טובים, ואלולי רחמים אין העולם עומד. [עיין יומא ס"ט ע"ב].

[קכג] ואלולי(8) לא נתנה תורה למדנו ג' דברים גול מנמלה ויראת חשא מיונה(4) ודרך ארץ מתרנגול.

[קכד] ג' דברים(6) שינה הקב"ה בכני אדם, מראה פנים והדעת והקול; מראה פנים והדעת מפני הגזלנים והקול מפני העירוב.

[קכה] (יש'כל6) מי שאין לו אשה, נמנע מג' דברים מן הטובה ומן השמחה ומן הברכה, מן הטובה שנאמר לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב', י"ח): מן השמחה שנאמר ושמחת

(1) ר"ל דבר עברה וחזר צו כ"ל. (2) מיימרא דר"ל
צצצא צצרא ע"ז ע"א הוא שטן הוא יצה"ר הוא ונלחך הנות ויליק
כל אחד מקרא. וצה"ש ליחא. (3) מיימרא דר"ל צעירוצין ק'
ע"ז. (4) עס הגירסא ועריות מיונה וחסנס צזה הסדר: לניעות
וכו' וגזל וכו' ועריות מיונה ד"א מתרנגול, כנלח שמוסיף אחד.
(5) תוספתא פ"ס דסנהדרין צעס רצי מליר: שינה [ה] מקום מראה
פנים דעת וקול מראה פנים ודעת מפני החמסין והגזלנים וכו'
ע"ש. וצירושלמי סנהדרין פ"ד הי"ג (דף כ"ג ע"ב) חכי צעס ר"ז
ג"ד שינה הקב"ה צכני אדם מראה הפנים ודעת וקול, מראה פנים
ודעת מפני הגזלנין וכו' וצבלי עס ל"ה צקול וצמראה עוסם ערוה
וכו'. ועיין אצד"ל הולחט שעכטער נוסחא ח' סוף פ"ד וצכולהו
הגירסא עוסם "ערוה" וצה"ש ליחא. (6) מיימרא דר"ל צעס
ר"ח ציצנות ס"ב ע"ז: שרוי צלל שוחה צלל צרכה צלל עוזה

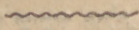
פרקי פרק השלשה רבינו הקדוש

אתה וביתך (דברים י"ה כ"ו). מן הברכה שנאמר להניח ברכה אל ביתך יחזקאל מ"ד ל"א.

[קבו] לעולם 1) יאכל וישתה אדם פחות ממה שיש לו וילבש ויתכסה כמה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שראוי לו שהן תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם.

[קבו] רבי אליעזר 2) אומר ג' משמרות הוי הלילה, משמרה ראשונה חמור נוער משמרה שנייה כלבים צועקים משמרה ג' תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה.

ע"ש וצהו"ס ליחא. וע"ש צבא די"צ סימן ג'. 1) מוצא צפרק כסוי הדס"ד ע"ב. ועיין צ"ו כ"ב ע"א וצ"ר סוף ס' כ'. 2) צרכות ג' ע"א וצהו"ס ליחא.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

פרקי פרק הארבעה רבינו הקדוש

[א] ארבע (1) תכיפות הן, תכף לסמיכה שחיטה תכף לנמילה (2) ברכה תכף לגאולה תפלה תכף לת"ח ברכה נכנסת במעשי ידיו .

[ב] ד' תלמידים³ היו לו לאלהיו, מיכה, יונה, עובדיהו ואלישע .

[ג] ד' קשים (4) לכשפים הנפנה לב"ה ומקנח בחרס וההורג כנים על ממתו⁵ והנוטל ירק מן האגודה כשהיא קשורה והעולה מן הנהר ואינו שוטף את רגליו.

[ד] ד"ד⁶ גנאי לת"ח המחשיך כדרך, והיוצא לשוק כשהוא מבושם והנכנס באחרונה לבית הכנסת והשותה בחבורה שעמי הארץ שותין בה. לעולם ירבה אדם סעודתו עם ת"ח כדי שילמד מהם תורה ואל ירבה סעודתו עם עמי הארץ שהם שונאין ת"ח ומספריין עליהם לה"ר.

[ה] ד' צריכין (7) שימור חולה; התן וכלה וחייה. וי"א אף אבל⁸.

[ו] ד"ד⁹ קשיין זה מזה מכת הלב קשה בנפש, חולי מעיים קשים ממכת הלב ומלאך המות קשה משניהם ואשה רעה קשה מכולם. וי"א חסרון כים קשה מכולן.

- 1) וינורא ונשמיס דרז צרכות מ"צ ע"ח : ב' תכיפות ואציי נוסף תיכף לת"ח צרכה וזהו"ש צחא דארצעה הוא צסי' ה' . (2) כך הגירסא בגמרא וזהו"ש גרס לרחיטת ידיס ומונה גאולה צין סמיכה לנטיי . (3) זהו"ש הוא סינון ח' . (4) זהו"ש צחא דג' סינון קי"ח איתא ג"ד העושה אותם דנוו צראשו האוכל נאגודה של ירך כשהיא נאגדה והסוטה שכי כוסות והנוקח עלנוו צחרס ע"ב. והמאמר שלפנינו ליתא עס. (5) עיין נוסכת ד"ח פ' י"ח. (6) צרכות מ"ג ע"ב ועס מונה עטה דצריס. ועיין זהו"ש צחא דעטה סינון כ"ד. (7) צרכות כ"ד ע"ב, וזהו"ש סי' ז' . (8) זהו"ש נוסף וסף ת"ח צלילה וכל"ל. (9) עיין זהו"ש סינון י' וזהערתיו

פרקי פרק הארבעה רבינו הקדוש

[ז] ד"ד (1) שאם עשה אותם אדם דמו בראשו, המהלך בין אילן לאילן ובין אילן לכותל והמוציא מים ושופכן לרשות הרבים והעובר עליהן. והשותה(2) מים מגולין דמו בראשו.
[ח] ד"ד אמרו (3) חכמים אם יתלבן השק יתלבן (4) הכסיל ואם יעלה חמור בסולם תמצא(5) דעת בכובס ואם יגזו נדי מילת במלה(6) תדור כלה עם חמותה, ואם ימצא עורב כולו לבן תמצא כשרה בנשים. לעולם(7) יהא אדם יודע אצל מי הוא עומד אצל מי הוא משיח אצל מי הוא חותם הישמר. ולכך נאמר לבן השק ואל תלבן את הכסיל(8).

[ט] ד' אויבי(9) אדם ואלו הן נחש גמל עכביש וזכוב.
[י] ד"ד(10) צריך ת"ח ללמוד כתב שחיטה מילה וציצת וי"א אף קשר של תפילין וברכת חתנים וברכת אבלים.
[יא] ד' פרושות(11) אין בהם סימן ברכה, מעות הכותבין

ועם הגירסא נטיצתה. (1) פסחים קי"ח ע"ח צעס ר"ל ועם נטרה צאופן אחר ועיין הו"ט סימן ט"ז. (2) ר"ל נטוס סכנה והו ענין אחר ואינו בכלל הד"ד. ובגמרא טס מונה מים שאוליין ציך הד"ד. (3) צה"ט סימן י"ח ד"ד אמרו סכונים צעולם. (4) טס יתחכם הכסיל. (5) טס "תדור דעת" וכו'. (6) טס ספר זולת צעלה. (7) אין לו הוטרך עם שלמעלה ונונו וצה"ט ליתא. ונראה טכל זה הוא צד צפני עלמנו וכ"ל: לעולם יהא אדם יודע אצל מי הוא עומד אצל מי הוא משיח [אצל מי הוא נייקב] ואצל מי הוא חותם הסטר. ועיין נסכת דרך ארץ זוטא פ"ד ועיין עוד סנהדרין כ"ג ע"א. (8) הדברים שהגדתי שייכים לסימן ח' וסופר טועה כהצן כאן. (9) עפ"י הנאמר כאן מוצן מה ששינו צצ"ר פ' כ': שחא נעלה לך דברים ארוכים כגון יחושין ופרעושין וזבזין ותעלה גזל ועיין טס צו"כ וימה פירט. ועיין צה"ט ס' י"ט. (10) עיין צה"ט סימן כ' ועם נסמן. (11) פסחים כ' ע"ב וצוקוס אשה חושט טס התנא סבר יחונים. ועיין נסכת ד"ח זוטא פ' ח' וצה"ט

פרקי פרק הארבעה רבינו הקדוש

ומעות המתורגמנין ומעות הבאות ממדינת הים והנושא אשה לשם ממון.

[יב] [ד"ד] נאמרו בפת. אין מניחין בשר חי ע"ג הפת ואין מוזגין הכוס ע"ג הפת ואין סומכין קערה בפת ואין מקניח ידיו בפת. וי"א לא ישב על האוכלין [משום] כזיון האוכלין

[יג] [ד"ד] חייב אדם לומר בכל יום, שלא עשני גוי שלא עשני עבד שלא עשני אישה שלא עשני בור, שאין בור ירא חטא, שלא עשני אישה שהנשים פטורות מן המצוות, שלא עבד שהעבדים נחשבים כבהמה שלא עשני גוי שהגוים כאין נגדו (ישעיה מ' י"ז) ברכי נפשי את ה' המבורך בהללו; אלהי גדלת מאד וגוי' (תלים קי"ד א') כל עצמותי תאמרנה וגוי' (שם ל"ה י') מי כמוך⁸ באלים (שמות ט"ו, י"א) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך (תלים כ"ז, י"ד) ואת' חזקו ואל ירפו ידיכם י'דהי ב' ט"ו, ז"י חזקו ויאמץ לבככם (תלים ל"א כ"ה).

סינון ל"ב. 1) צרכות כ' ע"ב: ת"ר ד"ד וכו' אין מניחין וכו' ואין מניחין כוס מלא על הפת ואין זורקין את הפת ואין סומכין וכו' ועיין צה"ט סינון ל"א והגירסא נטובשת. 2) תוספתא סוף צרכות: ר"י אומר שלשה צרכות לריך לצרך בכל יום שלא עשני גוי, צורך ט"א עשני חטה, צורך שלא עשני צור, גוי כל גויס כאין כבוד, חטה אין חטה חייבת צרכות, צור שאין ירא חטא. ועבד ליתא פס. וצונחוח וי"ג ע"ב שנינו: תכילת היה ר"ע אומר חייב אדם לצרך שלש צרכות בכל יום ע"ט וסליק ונאי מוצרך? שלא עשני עבד ומירך היינו חטה? עבד זיל טפי עי"ב ומירש"י ז"ל: ל"א זיל טפי כלומר זיל והוסף וכו' ולצרייתא שלפנינו צונחוח לריך לצרך שתיהן. ורבי אחא בר יעקב הנזכר פס נראה שסמך צזה שלריך לצרך שלא עשני עבד על הצרייתא שלפנינו. וצבא זו ליתא צה"ט. 3) צוקרא "כחובה" כתיב. ואלה הפסוקים שהציא כאן לא נכלאו

פרקי פרק הארבעה רבינו הקדוש

[יד] ד' צריכין (1) להודות יורדי הים והולכי מדברות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שיצא מבית האסורים. יורדי הים שני' יורדי הים באניות (תלים ק"ז ב"ג); והולכי מדברות שני' תעו במדבר וגו' (שם ד'); חולה שנאמר ישלח דברו וירפאם (שם כ'); ומי שיצא מבית האסורים שנאמר יוציאם מחשך וצלמות (שם י"ד) ועל כולן הוא אומר יודו לה' חסדו (שם ח' מ"ו כ"א ל"א). רבי אליעזר (2) אומר לא נאמרו כל ההודאות הללו אלא בגנד גלויות ישראל, תעו במדבר (שם שם ד') זו גלות עולם וחכירותיה שנאמר כל אוכל תתעב נפשם (3) (שם י"ח); חולין אלו שבא"י דומים לחולין; יושבי חשך וצלמות (שם י') אלו יושבי כרכים שהן דומים לאסורים, יורדי הים אלו יושבי רומי שעושיין מלאכה במים רבים.

[טו] ד' נחשבים (4) כמתים סומא ומצורע ומי שאין לו בנים ועניים (5). סומא שנאמר במחשכים הושיבני כמתי עולם (איכה ג' ו'); מצורע שנאמר אל נא תהי כמת (במדבר י"ב י"ב) ומי שאין לו בנים שנאמר הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי (בראשית ל' א') עניים שנאמר כי מתו כל האנשים (שמות ד' י"ט) שירדו מנכסיהם ונחשבו כמתים.

[טז] ד"ד מבטלין (6) את הגזרה. צדקה צעקה שינוי

לא צתוספתא ולא צגמורא ע"ס. (1) צרכות כ"ד ע"ב עינורא צעס רב וצהו"ש קיוון כ"ב וקיים: ורליה וכולם צוזמור תלים. דצרים אלה כתב חיה ונפתיק שהשויע הרלויות והפסוקים צצתלים. (2) הוא ר' אליעזר הגדול חונס הדת טמוצא כאן צעמו לא ונלחתי עוד, גם צהו"ש ליתא. (3) כרחה קסיון גלות עילס על הפסוק הזה לפי צצב"ב כהנו וקצירות אחרות ושוטן צוודינת עילס היא (דניאל ח' ז'). וזוסי כל חוכל תתעב נפשם. ועיין ודרש אצל גור"ק ח' על פסוק וצנלחת. (4) כדריס כ"ד ע"ב וצהו"ש קי' כ"א ועס הגירסא ד' קסיון כונת ע"ש. (5) עס הגירסא עני. (6) ד"ה

פרקי פרק הארבעה רבינו הקדוש

שם שינוי מעשה. צדקה שנאמר וצדקה¹ תציל ממות (משלי י' ז'); צעקה שנאמר ויצעקו אל ה' בצר להם (תלים ק"ו ו'); שנוי שם שנאמר שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה (בראשית י"ז ט"ו), שנוי מעשה שנאמר וירא אלהים את מעשיהם כי שבו ונו' (יונה ג' י').

[יז] די כתות² גדונין הוין לפרגודי כת לצים שנאמר וכמושב לצים לא ישב³ (תלים א' א'); כת חנפים שנאמר כי לא לפניו חנה יבוא (איוב י"ג ט"ז); כת שקרים שנאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני (תלים ק"א ז'); כת מספרי לה"ר שנאמר לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה (שם שם).

[יח] די⁴ נכנסו לפרדם, ואלו הן בן עזאי ובן זומא ואלישע בן אביה ור' עקיבה. בן עזאי הציץ ומת עליו הכתוב אומר יקר בעיני הו' המותה לחסידיו (תלים קמ"ז ט"ו); בן זומא הציץ ונפגע עה"א דבש מצאת אכול דייך (משלי כ"ח ט"ז); אלישע בן אביה קצץ בנטיעות עה"א אל תתן את פיך לחטיא

ט"ז ע"ב וזהו"ש סיוון כ"ג. ובירושלמי תענית פ"ג ה"א וקה"ר פ' ה' ו' חסד ג"ד ע"ט. 1) הראיות ון הכתובים ליחל צהו"ט. 2) וימורל צווסכת סוטה ונ"ב ע"א וזהו"ש סיוון כ"ה צקלת סיכויס ע"ט. 3) הראיות ון הפסוקים ספרות צהו"ט גס כאלו ונמורל עס ונזיל פסיק אחר על זה. 4) תוספתא פ"צ דחגיגה : ד' ככנסו לפרדס וכו' ע"ט והגירסא עס קוה לגירסת. הקפר טלפזינו זולת עהסת חלישע בן חזיה הראשון כחור עס "אחר". ובירושלמי חגיגה פ"צ ה"א : די ככנסו לפרדס וכו' בן עזאי הליץ ונפגע, עליו הכתוב חומר וכו' וכו' אחר וכו' ונני אחר? חלישע בן חזיה וכו' ע"ט. וצצצלי חגיגה י"ד ע"ב ת"ר וכו' וגירסתו קוה לגי' התוספתא חסס טעל אחר ור"ע לא ונזיל רנוז ון הכתובים. וצטיר רצה א' על פסוק הצילני הולך חדריו חיתא חנון תנין וכו' וגירסתו דוונה לגירסת הירושלמי.

פרקי פרק הארבעה רבינו הקדוש

את בשוך (1) (קהלת ה' ה'); ר"ע נכנס בשלום ויצא בשלום
עה"א משכני אחרך נרוצה (שיר א' ד').
[ים] לעולם (2) יהא אדם מענה רך ומשיב חמה דובר
שלום ומדבר שלום עם אביו ועם אמו ועם אשתו ועם בניו
ועם כל אדם ואפילו עם גוי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה
ונחמד מלמטה ומתקבל לעיני כל הבריות למלא את ימיו בטוב
שנאמר מענה רך ומשיב³ חמה (משלי ט"ו א') עושה אלה לא
ימות לעולם (תלים ט"ו ה').

פרק החמשה

[א] ה' (1) דברים קשים להקות הדם ואלו הן הציר
והמורים ודג מליח וחגבים והכצים.
[ב] ה' שהמכול² בא בגללן ואלו הן כת לצים וכת
חומסים וכת מספרי לה"ר והבא על גדה ובוועלה³ שלא כדרכה.
[ג] ה' שאין (4) הדעת סובלתן, דל מתגאה ועשיר
מכחש וזקן מנאף ופרנס מתגאה על הצבור⁵ והמגרש אשתו
שנים או ג'⁶.
[ד] ה' (7) העושה אותן דמו בראשו, המכבה את הנר

(1) עיש צירושלמי. (2) צה"ש ליחא ולא כחור כאן רק
לסיים בדבר טוב. (3) צוקרל וטיצ כתיב וכל"ל.
(1) כדריס כ"ד ע"צ ועיין צה"ש צצא דחונסה סיון ל"ב.
(2) עס ס' ל"ה וצוקוס חוונסיס גרס עס ווסרין. (3) עס גרס
והצא עליה שלא כדרכה. (4) צרייתח פסחים ק"ג ע"צ: ד' אין
וכו' והך דהונגרש את אשתו וכו' כענה עס צעס י"א. ועיין הו"ע
וגירסת הספר שלפנינו יותר קרובה לגירסת הגמרא עס. (5) עס
ווסיק צחוס. (6) עס: ווחזירה. (7) צגורל פסחים ק"ג ע"צ:

פרקי פרק החמשה רבינו הקדוש

בפיו והיושב בצלו של נר והעומד בפני הנר ערום והנכפה ומשמש מטתו בפני הנר הויין לו בנים נכפים.

[ח] ה' דברים¹ נאמרו בשום. משביע משחין מצהיל פנים ומאיר העינים² מרבה את הזרע והורג כנה שבבני מעים. וי"א אף מכנים את האהבה ומוציא³ את השנאה.

[ו] ה"ד⁴ נאמרו כרואה שור בחלומי האוכל מכשרו מתעשר והרוכב עליו עולה לגדולה⁵. בעטו דרך רחוקה לפניו נשכו ייסורין באין עליו נגחו הויין לו בנים שמנגחין בתורה ובהלכה⁶.

[ז] ה"ד⁷ נאמרו בסוס אוכל הרבה ומוציא קמעה אוהב זנות ואוהב מלחמה רוחו גסה ומואס שינה. וי"א אף מתכוין להרוג בעליו במלחמה.

[ח] ה"ד נאמרו⁸ בכלב שוטח פיו פתוח ורירו יורד⁹ ואזניו כפופות¹⁰ וזנבו בין ירכותיו ומהלך לצדדין. וי"א אף גובח ואין קולו נשמע.

ג"ד וכו' ומוכה אל תעמוד צפני הנר ערום ואל"כ קאמר הושוש. צפני הנר הויין לי בנים נכפין וכו' לא. וזהו"ש כונה צאל זאת צאונה צצאל דשלשה (סי' י"ז). 1) צ"ק פ"צ ע"א וזהו"ש (סי' ג') מוסיף ולפניו ליתא. 2) צגמרא שם וזהו"ש ליתא "וואיר העינים" וזריך למחוק ון הכתב דאל"כ תולא ו' דברים, אס לא שמהיל פנים וואיר עינים לחדא וולתא קא חשיב לה. 3) אף מוכינס אהבה וווליא את הקנאה כל"ל. 4) צרכות כ"ו ע"צ וזהו"ש סי' ד' וגירסת הספר עלפניו עוה לגירסת הגמרא שם. 5) זהו"ש מוסיף: שור רוכב עליו ימות. 6) שם מוסיף וי"א הרואה שור עמון וכו' וצגמרא ליתא. 7) פסחים קי"ג ע"צ מונה לה לשעה דברים וכן הגירסת זהו"ש צאל דשעה סימן כ"ו ולפי הגירסת עלפניו כ"ל "אוכל הרצה וווליא קומעה" חדא וולתא הוא. 8) יומא פ"ג ע"צ זהו"ש סימן ט', 9) צגמרא הגירסת נוטף וזהו"ש כדף. 10) שם

פרקי פרק החמשה רבינו הקדוש

- [ט] ה'ד נאמרו (1) באש של שמים לבנה כחמה רבוצה כארי ויש בה מים ואינה מעלה עשן ואוכלת לחים ויבשים.
- [י] ה'ד (2) שיש בכל אחד מהן אחד מששים אש א' מס' בגיהנם, דבש אחד מס' במן שבת א' מס' מהעזיב שינה א' מס' במיתה, חלום א' מס' בנבואה.
- [יא] ה'ד (3) בכל אחד מהן יותר מכשיעור, מצרים ד' מאות פרסה (4) והיא אחד מששים בכוש, כוש מהלך שבע (5) שנים והוא א' מס' בעולם, עולם א' מס' מגן, גן א' מס' בעדן, עדן א' מס' בגיהנם גיהנם אין (6) לה שיעור, נמצא כל העולם כולו כסוי קדרה לגיהנם.
- [יב] ה'ד (7) חסר הבית האחרון מן הראשון, אש שכינה, כרובים וארון, ורוח הקדש ואורים ותומים, ושמן המשחה וכה"א וארצה בו ואכבדה אין כתיב אלא ואכבד אמר ה' (חגי א' ה').
- [יג] ה'ד (8) מעמידין את החכמה האוכל פת שבשלה

הגירסא קרוחות ופירש רש"י ז"ל כפולות. (1) יווא כ"א ע"צ ה"ד נאמרו צאש של זערכה וזהו"ש קי"י הגירסא כמו לפנינו. (2) צרכות כ"ז ע"צ וזהו"ש קיוון י"א צקלת סינויים. (3) פסחים ל"ד ע"א וזהו"ש קיוון כ"ד ווסיק ע"ש. (4) עס על ד' נאות פרסה. (5) כוש מהלך וכו' ליתא עס בגורא. (6) "גיהנם אין לה שיעור" ליתא עס בגורא זולת זה שזה הגירסא דעס לגי' הספר שלפנינו. וצעה"ש רצה ו' ט' ליתא מאור אחד ונוסחתו נוסכה אף ונוסחת הו"ש. (7) צונקת יווא כ"א ע"צ: אלו ה"ד שהיו צין מקדש א' לזקדש צ' וכו' והר"ר שעבזלוס צהערותיו קיוון י"ב כתב: ועס ליתא ז"ד וצמח"כ אשתנויטתיה פירש"י ז"ל עס צונקומו: ארון כפרת וכרובים כולסה חלא וילתא ע"ש. ועיין עוד ירוש' תענית פ"ג ה"א והורו"י פ"ג וגי' ונחמתה עס גירסת הספר שלפנינו. והאש שכינה" הנאמר כאן הוא דצר אחד, ולפיכך כתב אש שכינה צלא וי"ו. (8) הוריות י"ג ע"צ: ה"ד ונסיבס את הליווד וכ"צ: כ"א יפס לתלמיד האוכל

פרקי פרק החמשה רבינו הקדוש

כל צרכה , וביצה צלויה¹ , והשותה מים שנשירי עיסה וטובל
 אצבעותיו א' או ב' במלח וחרגיל בשמן זית.
 [יד' ה' 2] נדמו לאדם הראשון, שמשון בכחו אבשלום
 בשערו, עשהאל³ ברגליו, צדקיהו בעיניו שאול בצוארו וכולן
 לקו בהן.

פרק הששה

[א' ויד'] צוה רבינו חקדוש את בנו² בשעה שהניעח
 עתו להפטר, א"ל אל תדור במושב³ לצים מפני שהן עסוקים
 בליצנות, ואל תשב על מטה ארמית ואל תשב בעיר⁴ שראשה

פת חטין וכו' ע"ש וצהו"ט קי"ג הגירסא כונו לפנינו . 1
 בגמרא שם צ"ל מגולגלת וכן גרס צהו"ט . 2 סוגה י' ע"א
 ת"ר ה' נצרחו מעין דוגמא של מעלה וכו' לקו בהן. וקא חטיב
 שמשון שאול אצלום לזקיה אסא ע"ש וצהו"ט כסנה צצא דשעה
 (ס"י כ"ח) . 3 בגמרא הגירסא אסא וכן גרס צהו"ט שם. ולפ"ד
 הגירסא שלפנינו יוחר ככונה, וכן מלינו שעשהאל כלקה צרגליו, כי
 על מלות: ויכהו אצור באחרי החנית אל החווש (ע"צ צ', כ"ג)
 חרגס יונחן (מוצא שם צרע"י ז"ל) אל החווש צטר ירכיס.
 1 פתחים קי"ג ע"ג ועס אינו מוכה רק ד"ד ועיין צהו"ט
 צא דז' קי"ג א'. 2 בגמרא הגירסא "צניו" ועיין פרק השלשה
 קי"ג א', והנלות בשעה שהגיעה וכו' ליחא שם בגמרא וצהו"ט הגי'
 בשעה שפטר . 3 בגמרא וצהו"ט הגירסא צכנל"ב ויחא שם
 מוקס צצבל. עיין צייטרעבעג להחכם צברליבער כ"י דז ס"ד וצהערוח
 שם, וצאחח לא ידעתי ונה עיין צכנל"ב שהיא עיר צצבל לרבי יהודה
 הנשיא שהיה צא"י? ואפשר שקומר טובה עשה "מוחשב לזים"
 צכנל"ב . 4 על הגליון שלפנינו כתוב: א'... של עיר... ון..

פרקי פרק הששה רבינו הקדוש

ת"ח ואל תעמוד בפני השור בשעה שיצא מן האכוס מפני שהשמן עומד בין קדניו, ואל תכריח מן המכס ואל תצא יחידי בלילי רביעיות ובלילי שנתות מפני שאגרת בת מחלת יוצאה היא ושמונה עשר רבוא מלאכי חבלה עמה. משום ר"ע א"ל כל או"א יש לו רשות לחבל.

[ב] [ויד1] מרבין ימיו של אדם בעה"ז והקין קימת לו לעוה"ב ואלו הן השכמת בית הכנסת ובקור חולים והכנסת אורחים ועיון תפלה והדן את חבריו לכף זכות שלא בפניו והמקדש על היין בערבי שבתות. וי"א אף המגדל בנו לתלמוד תורה :

[ג] [ויד2] מחזירין את התולה לחליו וחליו קשה, ואלו הן האוכל בשר השור ובשר צלי ובשר צפרין וביצה צלויה והחלב והמרחץ. וי"א אף התגלחת והחטה והברד והשחלים והגרגיר.

[ד] [ו' שמות 3] יש לאדיה, ארי שחל ליש בפיר לביא שחץ.

[ה] [ו' שמות 4] יש לשלמה, שלמה, ידיריה, קהלת,

שהוא... ונוכע... ללמוד תורה ונפיו תפני דתקו... ונפני נחיקת הכתב חץ לידע כונתו. 1) שצח קכ"ז ע"ח וניורח צסס ר"י וצהו"ש קיוון ד' יש תוספת דברים. וצחוקס' צרכות דף י"ח ע"צ דה"נו שכצר כחוצ; ואלו דברים שאלס חוכל וכו' שהיא צרייחא, וכ"צ וניורח כל"ל וצחוקת חין להגיה כלום, כי כונתם על הצרייחא שלפנינו. 2) צרכות כ"ז ע"צ ועס וונה י"ד ע"ס. וצחוקס והחנה הגירסא צהו"ש "והחנאה", חונס ריעו [והצדד] יגיד עליו על"ל והחנה. 3) עיין סנהדרין ל"ה ע"ח, עס כנסה צסס ר"י ועיין הצדד"ל הולחט שעכטער כו"ח פ' ל"ט וצהו"ש קיוון ל"ד. 4) עיין צדד"ל עס, ועס וכן צהו"ש (קיוון ל"ה) הגירסא נעזבסת. וצחוקס' ע"ז דף י"ז ע"ח דה"נו לעלוקה כחצו: דצחוקס על שלשה

פרקי פרק הששה רבינו הקדוש

אגור, למואל, איתאל.

[ו] ו' אימות¹ הן, אימת חלש על גבור, אימת יתיש על הפיל, אימת סנונית על הנשר, אימת סמטית על עקרב אימת הלוביא על הארי², אימת מלכות³ על לויתן.

[ז] ו'ד עשה⁴ יחוקיה המלך⁵, על שלשה הודו לו ועל שלשה לא הודו לו. גנו ספר רפואות והודו לו, כיתת נחש הנחשת⁶ והודו לו גירר עצמות אביו על מטה של חבלים והודו לו. ועל גי לא הודו לו, קיצץ דלתות ההיכל⁷, ולא הודו לו סתם מי ביחון העליון⁸, ולא הודו לו עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו.

[ח] ו'ד⁹ נאמרו בפתילה, ג' לחקל וג' להחמיר, אין גודלין אותה לכתחלה ואין מהבהבין אותה באור ואין חותכין אותה לשנים, הללו להחמיר. ואלו לחקל שורה אותן בשמן וממעכה ביד וחותכין אותה באור לשני¹⁰, נרות.

[ט] ו'ד¹¹ משכחין את החכמה העובר בין שני

דברים קחשיב איתאל צממות שלמה, כונתם צדק על המדרש שלפנינו.
1) צגמרא צבת ע"ז ע"ז: ה' אימות וכן נענה צה"ש צצבא דה' (סימן י"ט).
2) עס הגירסא אימת מפגיע על הארי ע"ש ולוציח הוא ויין חמור עיין ערוך ערך לב ד'.
3) עס הגירסא אימת כיצית וכו' וזכרתי ע"ש נפל צכ"י שלפנינו.
4) פסחים כ"ו ע"א ת"ר וכו' ונמלא צמטתה שצמטתות צתוך העשה אונס הרצוצ"ס ז"ל כזר העיר צפירושו עס שאינה נענה כ"א תוספתא וכונתו לתוספ' שלפנינו. ונוצח צה"ש סימן כ"ז, אצל הגירסא עס קלת משוכה ע"ש.
5) צה"ש וייסיף וילך יהודה. 6) עס "שעשה ושה" וצגמרא ליתא. 7) עס עס וסיגרן לולך אשור. 8) כן הוא צגמרא. 9) תוספתא פ"ב דציצה וגמרא עס ל"ב ע"ב וצה"ש סימן ל"ב עס תוספתא דצרים והגירסא שלפנינו שזה לגי' הגמרא. 10) ל"ב צפי שתי נרות. 11) הוריות י"ג ע"ב וצה"ש סימן ע"ו

פרקי פרק הששה רבינו הקדוש

גמלים¹) והעובר בין שתי נשים ואשה עוברת בין שני אנשים והעובר תחת אפסר של גמל זכ"ש תחת הגמל עצמו והאוכל טן הזותמא²) והמסתכל בפני המת והקורא כתב שע"ג הקבר. (י) ו"ד³) משכחין התלמוד, האוכל ממה שאכל ממנה עכבר, ומה שאכל ממנו חתול⁴) והשותה מים שבשירי הרחיצה⁵) והרוחץ רגליו זו ע"ג זו, והמזיע עצמו בבית המרחץ וככ"ה⁶) והאוכל לב של בהמה. שאלו⁷) תלמידים את רבי אלעזר בן יעקב מפני מה הכלב מכיר את קונו והחתול אינו מכיר את קונו? א"ל והלא האוכל ממה שאכל ממנו העכבר משכיח תלמודו האוכל עכבר עאכ"ו שיישכח את קונו. [יא] לעולם⁸) ימכור⁹) את ביתו ויקח בת ת"ה, לא מצא בת ת"ה יקח בת ירא שמים¹⁰) לא מצא בת י"ש יקח בת גדול הדור לא מצא בת ג"ה¹¹) יקח בת מלמד תינוקות, לא מצא בת מ"ת ישחרר שפחה ויקחנה ואל יקח בת ע"ה לפי שעם

צקלת טינויים ע"ש. 1) ובגליון נמלח כחוצ: פ' ואם מילע נה תקנחה? יפתח צלל ויסיים צלל, לא הביט און ציעקצ ולא רחש וגוי הפסוק עד ומרובת מלך צו אל מוליחס מולרים כתועפות רחש לו (צמדצר כ"ג, כ"ח וכ"צ). א"כ יפתח צלל ויסיים צלל, אל מוליחס מולרים כתועפות רחש לו כי לא נחש ציעקצ וגו' מה פעבל אל (עס כ"צ וכ"ג). ועיין פסחים ק"ח ע"א. 2) צגמורא עס: והאוכל צער מזהמא לייסורון. 3) צמסכת הוריות עס: ה"ד ומשכחין את הלימוד ע"ש וצהו"ש נשכה צצצא דעסה ע"ש סימן י"ט. 4) צהו"ש מוסיף או כלב. 5) צהו"ש נכתב צטענס: שצטירי עיסה וז"ל כמו שהוא לפנינו וכן הגירסא צגמורא. 6) זה ליחא עס. 7) עס צמסכת הוריות י"ג סוף ע"א. 8) פסחים מ"ט ע"צ ת"ר וכו' וצהו"ש ליחא. 9) עס אדם כל מה שיש לו וישא וכו'. 10) צת ירא שמים ליחא עס. 11) ישא צת ראשי כנסיות לא מלח צת ר"ב ישא צת גצאי לדקה ל"ו וכו' יקח צת מ"ת כן

פרקי פרק הששה רבינו הקדוש

הארץ הוא שקצים¹) ועל בנותיו הכתוב אומר ארור שוכב עם כל בהמה (דברים כ"ז' כ"א). הרי שהביא לה²) כשר מן השוק ונטלתו חולדה או עכבר מה תעשה? תביא בשר נכלה ותאכילנו. ר' יהודה³) אומר ע"ה הרי הוא כנוי בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך (שם ז' ג'). ר' מאיר⁴) אומר כל הנותן בתו לע"ה כאלו כפתה ונתנה לפני הארי, מה ארי דורס ואוכל ואינו מכיר את קונו⁵) כך ע"ה מכה את אשתו ובועלה ואין לו בשת פנים. ר' אליעזר⁶) אומר ע"ה מותר לנחרו ביום הכפורים שחל להיות בשבת. אמרו לו אמור כבהמה בשחיטה⁷) א"ל שחיטה טעונה ברכה⁸). ר' שמעון⁹) ב"י אומר ע"ה אפילו חסיד אפי' קדוש אפי' ישר ארור הוא להי' אלהי ישראל.

פרק השבעה

[א] שבעה¹) דברים נבראו קידם בריאת העולם, כסא הכבוד ובית המקדש ותורה וגן עדן ותשיבה וגינהם ושמו ישר משיח (וכסא).
[ב] ז"ד²) נאמרו בגסי הרוח, כל מי שיש בו גסות

הגירסא עס. 1) ל"ל שקץ ובגמרא עס ופני שקץ וקטותיהן שקץ ועל צמותיהן הוא וכו'. 2) זה ליחא - עס. 3) גם זה ליחא עס. 4) עס תניא ה"ל ר"נ אומר וכו'. 5) עס ואין לו צוה פנים. 6) עס וכחצ צטעות רבי אלעזר צנוקים אליעזר. 7) אומר לקוטנו. 8) עס זה אין טעון צרבה. 9) ליחא עס ולפנינו כחלל עוד "ודוקא רודף אסר הזכור" אך נעלם ונוני כונת הדברים. 1) נדרים ל"ט ע"ב: תניא ז"ד וכו' ונוונה להו צוה הסדר: תורה, טעונה ג"ע, גינהם כסא הכבוד, ובחז"ק וטונו של משיח. וכן נסנו צה"ס טיוון י"א. ועיין צ"ר ע"א. 2) עיין צה"ס טיוון צ'.

פרקי פרק השבעה רבינו הקדוש

הרוח כאלו עע"ז¹). ותורתו משתכחת וייסורין באין עליו וסופו נכשל באשת² איש ותקלות באות על ידו ומלאך המות שולט בו³ ונמסר לידי ב"ו. וי"א כל המספר⁴ להיר על חבירו סופו אינו בא לידי חיי העה"ב.

[ג] ז' 5 יורדין לגיהנם ואינן עולין המינין והמשושיין והמוסריין⁶ והבא על אשת איש והמתכבד בקלון חבירו והמלכין פני חבירו ברכים⁷.

[ד] ז' מצוות⁸ נצטוו בני נח על הדינין ועל ע"ז ועל גילוי עריות ועל שפיכת דמים ועל ברכת השם ועל הגזל ועל אבר מן החי.

[ה] ז' שמות⁹ יש לגיהנם שאול ובאר שחת ושימ הין וצלמות ודומה ואבדן, עלמיה.

[ו] ז' שמות¹⁰ יש לו ליצר הרע ואלו הן, רע, ערל, טמא, שונא, אבן, מכשול, צבוגי.

1) מיינרש דר"י צ"ס רעצ"י קוטה דף ד' ע"ב . 2) ע"ס צ"ס ר"א . 3) ע"ס דף ה' ע"א . 4) צה"ש הגירסא משונה . 5) עיין צה"ש סיון ד' וצוקוס ואין עולין כתוב ע"ס לעולם . 6) ע"ס והוסקורות . 7) צ"ס ח"ינס כי א"ס ע"ס, לכן לריך להוסיף ״והחכמה ע"ס לחבירו״ וכן הוא צה"ש . 8) סגזרין כ"ו ע"א והו"ש ס' כי וע"ס הגירסא משוּבשת וגם חשיב ע"ס יחוד ה' . ועיין מדרש השכס שהולאחי לאור צעזר האל דף ג' ע"א הערה I . 9) עירוצין י"ט ע"א ו יונרש דריצ"ל ז"ס וכ"ו ט"אול ואצדקן וצ"ר שחת וצור ט"און וגיט הין ולמנות וארץ תחתית. ומלת ״עלמיה״ דחשיב כאן ליתא ע"ס וגם פירושו קטה. וצחוספת ע"ס דה"ו והאיכא כתבו וניהו קטה דפסיקתא וכ"ו כיונו להשאור צפרק השעה סיון ה' והא ר"איה שכתבו ע"ס וגם צ"ג"ד וד"ד הכתובים צ"אוחו קפר וכ"ו הרי ע"ב הונדרש טלפמינו כיונו, וצה"ש חסר הסיון הזה . 10) קובה כ"ב ע"א והו"ש סיון י"ד וגי"ס פ"ל ע"ס, כי צוקוס לטעונו ל"ל לטו"י .

פרקי פרק השבעה רבינו הקדוש

[ז] ז' שמות¹, יש לו ליתרו, יתרו, יתרו, חובב חבר רעואל, פוטיאל קיני.

[ח] ז' רועים², דויד באמצע, אדם שת מתושלח, [מ] מימינו אברהם יעקב ומשה [בשמאלו]... יצחק להיכן הלך? אלא שהוא יושב על פתח ניהנם להציל את בניו מדינה של ניהנם³.

[ט] ז' כרותי ברית אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ופינחס ודויד.

[י] ז' שישכב⁴, בכבוד עולם ולא שלטה בהם רמה ותולעה ואלו הן אברהם יצחק ויעקב עמרם ומשה ואהרן ופינחס. וי"א אף דוד שני אף בשרי ישכון לכמה (תלים מ"ז מ'). [יא] ז' ד⁵ מכוסים מבני אדם, יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואינו יודע מה בלבו של חבירו ואין אדם יודע מה שכר משתכר⁷ ומלכות בית דוד ומלכות החייבת⁸.

[יב] ז' פתחים פטורין מן המזוזה, בית התבן, בית הבקר, בית העצים, בית האוצרות, בית המרחץ, ופתח שאינו נבנה י' פתחים, ופתח הטבוי¹⁰.

1) מכלתא פ' יתרו והו"ש סינון י"ז. 2) סיבה כ"ב ע"ב והו"ש סינון י"ט. 3) נאמר זה נוצח עם זרעו דה"נ ז' רועים בזה"ל דלמריקן בעלמא וילחק וכו' וכן נציאו הילקוט מייכה רנז תקב"ב וילחק להיכן אזל? וכו' ע"ש. 4) נוספת כלה הולכת מזה"ר כחנן כחן קורוביל דף ע' ע"א וזהו"ש ליתא. 5) עם דף ע' ע"ב צקלת סיניוס. וזהו"ש ליתא. ועיין נוספת ד"א זוטא סוף פ"א, 6) פתחים כ"ד ע"ב וזהו"ש סינון ו' ויפה הגיה ע"ל מוכסין ועיין קה"ר י"א, ה'. 7) עם הגירסא צנה משתכר וכו"ל. 8) כן הגירסא גם זהו"ש וע"ש בהערותיו. 9) יומא י"א ע"ב וזהו"ש סינון ז' וע"ש בהערותיו. 10) גירסא זו לא נלמדה עוד, וזהו"ש

פרקי פרק השבעה רבינו הקדוש

[יג] ז' רקיעין (1) הן, שמים, ושמי השמים, שחקים, זבול ומבון ומעון, ערבות.
[יד] [רבי2, יומי ברי חנן3] אומר פעם אחת הייתי מהלך

הבירסא ודינה ויש עס עוד חוספח דצרים. (1) חגיגה י"ג ע"ג
וינורא דר"ל ושם הבירסא: וילון, רקיע וכו' ע"ש והרנוצ"ס ז"ל
פ"ג ונהלכות יקודי התורה ה"א כתב: הגבלים הם הנקראים שמים
ורקיע וכו'. ואפשר שוילון ורקיע הם שמים ושמי השמים ועיין
ערוך ערך שמים וזה שהציא צטס הילמדנו, ואגז אעורר פה על
דבר אחד הנכבד וואד צעיינו, כזר הוכחתי (קשר הלוקטים ח"א
דף ו' ע"ג ולהלכה ועוד עס צוצוא לר ל"ח הערה ד') שהואמר
צריש צ"ר הוואחיל ר"ת פתח כי גדול אתה כוצע ומהילמדנו, ולפי
הערוך הנזכר נוכחתי גם לדעת כי"ד היה סגנון הוואמר צהילמדנו,
ואחשבו שלא לומר יהיה להליגו הנה. וזה תוארו: ר"ת פתח כי
גדול אתה ועושה נפלאות א' ר"ת הנוד הזה אס יהיה צו נקצ
כחוד של וחת כל רוחו יולאה וננו, והאדם עשוי ונחילים ונחילים
נקצים נקצים ואין רוחו יולאה וננו ווי יעשה כן? אתה אלהים
לצדך. אינתי נצראו ונלחבים? רצי יוחן אור צצ' נצראו ונלחבים,
[ציוס ראשון לא צרא אלא שני השמים שנאמר אתה הוא הי לצדך
אתה עשית את השמים ושמי השמים, אינו אומר כן אלא "שמי
השמים", הן הן שמי השמים הן הן שמים, והיכן זכו ליקרות שמי
השמים? ונצראו הרקיע הזה, בשני] ה"ד הוקרה צמים עליותיו
וגו' [אינתי רכס הקצ"ה עליותיו צמים? ציוס השני] וכתיב עושה
ונלחבו רוחות וגו' כן היתה הבירסא צהילמדנו על פי עדות רצינו
הערוך ז"ל צצ' וקוואות והאצורהס ז"ל, אולם וסדר הצ"ר השנוי
את הדצרים שהסגרתו, כי כן דרך הולקטים צרואתס ונחריס
וצלואתס ונחריבים ונוסיפוס על הוקור שוואנו שואציס, וזה צרור.
וצהו"ס ליתא צצא זאת. (2) כפי הנראה ספר כאן וואמר אחד
ועיין צהו"ס סיון ט"ו. (3) צהו"ס: אומר רצי "יוסי" קתס ועוד

פרקי פרק השבעה רבינו הקדוש

בדרך ראיתי אדם אחד משופע ביותר ולובש לבוש אצטילתי שהיתה מטאתים ואיבעים ושמונה מנה נודעזעתי ונרתעתי ונרעדתי ונפלתי לאחורי ואמרתי שמא מלאך המות⁽¹⁾ הוא ; לאחר שעה עמדתי ורצתי אחריו ואמרתי לו ר' מה שמך ? אמ"ל יצחק בן הונא⁽²⁾ שמי אמרתי לו כלום משנה [או] אגדה יש בידך? אמר לי לא. א"ל מה מלאכתך ? א"ל אדם בטל אני, א"ל כלום ברא הקב"ה אדם בטל בעולמו, אמר מלמד תינוקות אני. מיד בקשתי עליו רחמים ונכנס יתוש לתוך חוטמו ומת ונפלו עצמותיו לפני כגל. באותה שעה אמר ר' יוסי ברוך המקום שכחתי בחכמים ובתלמידיהם שאומרין על מלמדי תינוקות לבן עליהן כמלך ודעתם כדעת התינוקות. והנותן שלום למ"ת כעובד ע"ז והמכבדן יורש גיהנם לעצמו, והשואל בשלומן כזורק אבן למרקולים והאומר בשעת פטירתן ברוך דיין האמת אין לו חלק לעולם הבא, ולא עוד אלא שאמר עליו הכתוב לא יאבה ה' סלוח⁽³⁾ לו (דברים כ"ט י"ט).

[מזן ז' 4] כמנודין לשמים, מי שאין לו אשה ומי שיש לו אשה ואין לו בנים ומי שיש לו בנים ואינו מלמדן תורה ומי שאין לו תפילין בראשו וציצית בכגדיו ומוזוה בפתחו ומנעל ברגליו וי"א אף מי שאינו מיסב בחבורת מצוה.
[מזן ז' 5] פרושים הן פרוש שכמי, פרוש נקפי, פרוש קזוי, פרוש מדוכאי, פרוש מה חובתי⁽⁶⁾ ואעשנה, פרוש מיראה

סס חזו סיניוס . 1) וילת המות ליתא סס . 2) סס : וי"ח יסוע צן לקויא . 3) סס יש עוד תוספת דברים . ועל וילת ונלמדי תינוקות כחזו בגליון שלפנינו ; והנ"ל צרוק שאין לו אשה ונלמד תינוקות ע"כ . 4) נענה צה"ש צנצא דשמונה סימן ג' צהוספת דברים , 5) סוטה כ"ג ע"ג וירושלמי צרכות פ"ט ה"ז (דף י"ל ע"ג) ואלד"כ (הולאת שעכטר) כו"ח פ' ל"ז וגו' הירושלמי סוה לגירסת הספר שלפנינו . וצה"ש ליתא . 6) צאלד"כ : סס :

פרקי פרק השבעה רבינו הקדוש

פ' מאהבה. אפ' פרוש שבמי 1) זה העושה מעשה שכס שטלו וסכנו בעצמן לא מפני מצוה אלא כדי להראות לעקב² אבינו. פרוש נקפי זה המנקה רגליו³ באבנים ובא ואומר הלכתי היום למקום רחוק לעשות מצוה ומראה רגליו והוא לא הלך. פרוש קזוי⁴ זה המקיז דם בכותל בשעת הלכותו ונדחק בצד הכותל כדי שלא יגע בו אדם שטא והוא הטמא בעצמו כענין שנאמר אל תגע בי כי קדשתך (ישעיה ס"ה. ה'). פרוש מדוכיא זה השוחה⁵ בשעת הלכותו עד שנמצא גבו כגב בעלי חמוטרת ומתעטף במליתו ומשפעה לכאן ולכאן כגון מכתש שהוא מלמטה רחב ומלמעלה קצר כדי שיראה בפני הכריות שהוא עניו ושהוא אינו חפץ להסתכל באדם בעולם. פ' מה חובתי ואעשנה זה האומר לא נשארה לי חובת מצוה שלא עשיתי אותה. פ' אהבה⁶ שהעוסק בתורה בשביל שיאהבוהו בני אדם ובשביל שיקראו לו רבי. פ' מיראה⁷ זה העוסק בתורה מפני יראתו מן הפורענות כדי שתגין עליו ולא מאהבה עסק בה. אכאי⁸ ורכא⁹ דאמרי תרוייהו פרוש מיראה ופרוש מאהבה ליתגון

„פרוש ונחופתו עשאכי“ ל"ל מה חובתי ואעשנו. 1) בן איתא עס צגמרח וצירושלנוי עס ופרש צלופן אחר. ולפ"ד כל זה הוא הוספה „אחזרת לכן הסברתי אותה צפנים. 2) תיבות „טמלו עד ליעקב אבינו“ ליתא צגמרח. 3) צגמרח עס: זה המנקה את רגליו ותו ליתא. 4) עס פ' קיזא אור רב כחונן צר יחסק זה המקיז דם לכותלים ותו ליתא. 5) זה כאמר עס צעס רבה צר טמול: „דמשפיע כי מדוכיא“ ותו ליתא. 6) ליתא עס. 7) גם זה ליתא עס. 8) כך כחוצ לפנינו אכאי צאלף אחר הצ'. 9) עס: א"ל אכאי ורצא לחנא לא היתני פי ואלהצה פ' מיראה ותו ליתא. וצולח „תנא“ הכונה, זה עסונה צרייתות או עשיות, וכך כל „תני תנא קנייה“ הכוונא צע"ס, כי תנא צזון אכאי ורצא לא היה. אך כל זה אינו מלשון הצרייתא, כי בצרייתא לא כאמר רק

פרקי פרק השבעה רבינו הקדוש

מכלי עולם דסופן ממו לעבוד מיראה כדאמר ר' אלעזר (1) בן עזריה לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. אמר רב נחמן בר יצחק דמטמרא מטמרא ודמגליא מגליא כי דינא רבא יתפרע מהני דחפי בוגדי (2) האומר אל תגע בי כי קדשתך (3) (ישעיה שם) ואמר לה ינאי מלכא לברתיה (4) אל תתיראו מן הפרושים ולא ממי שאינם פרושים אלא מן הצבועין הדומין לפרושים ואינם פרושין שמעשיהם כזמרי ומבקשין שכר כפנחס.

פרק השמנה

[א] שמונה (1) נסיכי אדם ואלו הן ישי, ושואל ושמואל, ועמוס, צפניה, חזקיה, אליהו ומשיח.

[ב] ח' שמות (2) יש לו למשיח פלא יועץ אל גבור אבי עד ישר שלום.

[ג] בח' (3) דברים נבחר מות מחיים, ימות אדם ואל תישתכח תורתו; ימות אדם ואל ימותו בניו בחייו; ימות אדם ואל יגלה ממקומו, ימות אדם ואל יצטרך לבריות; ימות אדם ואל יעני; ימות אדם ואל יהרג; ימות אדם ואל יבא על ידו

ז' פרושין וכו' עד פרוש ויראה וכו' לח. (1) עס צגנורא הגיר' ק, יהודה חנוך רב. (2) כ"ז: "פ' הווחתקים צגגדים שחוריס" זעין עס פירש"י ז"ל. (3) הפסוק ליחא עס צגנורא וכן חסר עס לעיל וזה. לפ"ל עד כאן היא הוספה מליזה וועתיק. (4) צגנורא עס לדציטי' וכל"ל.

(1) סוכה כ"ז ע"ב ועין כו"ש סימן חי. (2) סנהדרין ז"ד ע"ח, חולם עס הגירסא יש לו לחזקיה וכן גרס צה"ט; אזל עס יש חוספת דצרים. (3) צה"ט ליחא ועין וועסה חורה (כלבו

פרקי פרק השמנה רבינו הקדוש

תקלות; ימות אדם ואל ילבין פני חבירו ברבים; ימות אדם ואל יפול ביד בשר ודם¹, מוטב שיפול אדם לתוך כבשן האש ואל יפול ביד בשר ודם שנאמר נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו (ש"ב כ"ד, י"ד). סליק פרקא!

פרק התשעה

[א] תשעה¹ שירדו לגן עדן בחייהן ואלו הן בנימין בן יעקב, וכלאב בן דויד, ושרח בת אשר, ובתיה בת פרעה, אליעזר עבד אברהם, ועבד מלך הכושי, ומשיח, ואליהו יעבץ בן בנו של ר' יהודה הנשיא. וי"א אף ר' יהושע בן לוי.

פרק העשרות

[א] י¹ שלא טעמו טעם מיתה ואלו הן בתיה בת פרעה שרח בת אשר ושלשה בני קרח, הנזך ומתושלח ואליהו ומשיח ור' יהושע בן לוי.

סינון קיי"ח) טס : טצעה דצרים וכו' . 1) הנואמר קסה להבין , כי פתח צחי' ונוסייס צט'. ואפשר טל"ל : וי"א ימות אדם ואל יפול ביד בשר ודם. ועיין רצ פעלים דף נ"ד ע"ב .

1) נוטכת כלה הולאת קורוביל דף טי, ע"ב נוונה טצעה וצהו"ט הגירסא נוונה וע"ט צהערותיו. ועיין ילקוט יחזקאל רמז טס"ז , טס הנואמר צקלת סיכויס ונלוין עליו אצות דר"ב וטס ליתא כונו שהעיר החכם טעכטער צוצואו לנטכת זאת.

1) צהו"ט ליתא ועיין ילקוט טס : י"ג טלח טעונו טעס ויתח וכו' ונלוין עליו "וודרש אחר" ואפשר שבכותו על הוודרש

פרקי פרק העשרות רבינו הקדוש

[ב] י"ד נאמרו (1) בכוס של ברכה, הדחה, ושטיפה. עיטור, ועיטוף, חי, ומלא, ואוחזו בשתי ידיו ונותן עיניו בו, ואינו מניחו וע"ג קרקע, ונותנו כמתנה לאשתו. מלא יין שנאמר ומלא (2) ברכת ה' (דברים ל"ג, כ"ג); ומזוג שנא' ממלח טהור (שמות ל' ל"ה) תרג' מערב לכו; ואוחזו בימינו שנאמר שותי ה' לנגדי תמיד כי מימיני כל אמוט (תלים מ"ז, ח'); ומשלחו לאנשי ביתו שנאמר דודי שלח ידו מן החור (שיר ה', ד'); ושותהו בשתי פעמים שנאמר מחציתו חמישים וזמאתים (שמות ל', כ"ג); ומדיחו שנ' שבע הצון ומלא ברכת ה' (דברים שם); מחזיק רביעית שנאמר ונסכו רביעית חהין (במדבר כ"ח ז'); מה אלהים ברביעית אף אנשים. מעוטף שנאמר ועמרת זהב וגדולה ותכריך בוץ וארגמן (אסתר ח', ט"ז) הסמיד עטוף לעטור. (מעוטף שנאמר (3) כי תעמרו ברכות טוב); מכושם שנ' קמורת לפני ה' (במדבר י"ז, ה') ומלא ברכת ה' (דברים שם).

[ג] י' (4) כמזורים ואינן מזורים, בני נדה, בני גדוי, בני איבה, בני אנוסה, בני שינה, בני שנואה, בני מפותה, בני גרושת הלב, בני תמורה בני שכרות. וי"א אף"ל בני חצופה ובוועל ארוסתו בכית המיו. וי"א אף מטהרת מספק.

שלפנינו, רק שהוסיף עליו אליעזר ע"ל ועבד ונלך הכושי [שהוליא את ירוניהו וכן הצור] וחירם ונלך לור. (1) צרכות כ"ל ע"ל והו"ס סינון ח' צקלת סינויים. (2) כל זה ליחא עס צבונח וגם לא צה"ש. ועיין ירושלמי צרכות סוף פ"ז. (3) פסוק זה ליחא צוקרא וגם הדקט ויותר כי עיטור וועוטק נפקו וחד קרל, כמו שדרש "הסמיך עטוף לביטור". ונראה שזה הוסיף לזה סופר טובע. (4) הו"ס סינון צ' צקלת סינויים עס צהערותיו. (5) צה"ש: וי"א אף צני חרופה שצבלה צצח חנווי וצני טהרת ספק וצני טיבה וצני ילופה, ונלח "וי"א" צחח ליחא עס "וצני טיבה" ליחא לפנינו.

פרקי פרק העשרות רבינו הקדוש

- [ד] " דברים¹ נכראו בין השמשות, המן, והבאר², והקשת, והכתב, והמכתב, והלוחות, ופתיחת פי הארץ, ופתיחת פי האתון, ומקלו של משה³, ומקלו של אהרן, וי"א אף עמוד אש ועמוד ענן והמזיקין וקבורתו של משה.
- [ה] " שמות⁴ נכתבין ואינן נמחקין, אל, אלהים, יי יה, אדני, שדי, צבאות, אלוה, אלהינו, אלהיכם.
- [ו] עשרה⁵ קבין חנופה ירדו לעולם. תשעה נטלו בכל ואחד כל העולם.
- [ז] " קבין⁶ כשפים ירדו לעולם, ט' נטלו מצרים וא' כל העולם.
- [ח] " קבין⁷ גול⁷ ירדו לעולם ט' נטלו ישמעאלים וא' כל העולם.
- [ט] " קבין⁸ זנות⁸ ירדו לעולם ט' נטלו עבדים ואחד כל העולם.
- [י] " קבין⁹ גשות⁹ ירדו לעולם ט' נטלו עילם ואחד כל העולם.
- [יא] " קבים¹⁰ עושר ירדו לעולם ט' נטלו פרס ואחד כל העולם.

1) עיין ספרים כ"ד ע"א ועם הגירסא ונסוכה ועיין עוד הו"ע
 2) קימון וי. 2) כ"ז : פ' סגבלת להגר" ולח ידעתי ונחין לו זה.
 צנחזור זיערי נפרש : ופי הצאר שהיו ישראל אוננים עליו עליו
 צאר עליו צאר והיה וכו' ע"ש. 3) עיין חזקוני כו"ז פי ל"ז ספר
 "ונוטה" של ושה ונקלו של אהרן. 4) זהו"ע ליתא ועיין חזקוני
 כו"א פ' ל"ד, עם גרס' ש' שנות של טבח וכו' ע"ש. 5) כן הגי' עם
 זהו"ע קימון כו"ז ועיין חזקוני כו"ז פי ו"ח. 6) קידושין ו"ע
 ע"ז, הו"ע קימון י"ז וחזקוני עם. 7) ליתא עם. 8) בגמרא
 עם הגירסא נטלו צרביא וחזקוני אלכסנדריא וזהו"ע ישמעאלים.
 9) כך גרס עם בגמרא וזהו"ע פי כ"ח : י"ק גסות הרוח. 10)

פרקי פרק השבעה רבינו הקדוש

[יב] " קבים גבורה 1) ירדו לעולם מ' נטלו פרס וא' כל העולם.

[יג] " קבין חכמה 2) ירדו לעולם מ' נטלו ישראל ואחד כל העולם.

[יד] " נקודות 3) בתורה ואלו הן ישפוט יי בני ובינך (בראשית מ"ז. ה') נקוד על יוד של בינך מלמד שלא אמרה אלא על הגר. וי"א על המטילין מריבה ביני ובינך. ב) ויאמרו אליו איה שרה אשתך (שם י"ח. ט') נקוד על אי"ו מאליו שהיו יודעין בה ומנקדין 4) אחריה. ג) ולא ידע בשכבה ובקומה (שם י"ט. ל"ג) [ובקומה] של בכירה [נקוד] מלמד שבקומה ידע. ד) וישקוהו (שם ל"ג. ד') מלמד שלא נשקו בכל לבו אלא נשכו ולא הועיל. ה) לרעות את צאן אביהם (שם ל"ו. י"ב) מלמד שלא הלכו אלא לרעות את עצמן באכילה ושתיה ולא הכו לרעות 5) הצאן. ו) כל פקודי הלויים אשר פקד משה ואהרן (במדבר ג' ל"ט) מלמד שלא היה אהרן מן המניין. ז) או 6) בדרך רחוקה (שם ט'. י'). שלא היתה רחוקה אלא מאסקופת העזרה ולחזין. ח) ונשים עד נפש 7) אשר (שם כ"א. ל') מלמד שלא החריבו את כל המדינות 8) אלא את כל האומות. ט) עשרון

צבורא שם י"ק עשירות וכו' טי' נטלו רוויים קדוויים וכו' וזהו"ש קיוון כ"צ י"ק עושר ירדו צעולם ט' נטלה רוויי וכו' ולפנינו ככתב צטעות פרס ול"ל רוויי. 1) כן גרס גם צבורא שם וזהו"ש הגירסא י"ק כח. וצדרי"ג גרס: " חלקים וכו' ט' ציהודה וכו'. 2) צבורא שם, אך שם וזהו"ש קיוון כ' הגירסא "ארץ ישראל", וצדרי"ג עשרה חלקים של חכמה... ט' צירושלים וכו' ועיין אסתר רבה על פסוק צעכת שלש. 3) עיין צדרי"ג כו"ח פרק ל"ד וזהו"ש ליתא. 4) צדרי"ג שם גרס "וונצקרין". 5) שם: אלף לחבול ולסתוח ולהסתחות. 6) ל"ל: נקוד על ה' שצדוקים ונלמד וכו'. 7) ל"ל נקוד על רי"ש "שצדוקים" ונלמד וכו'. ועיין ספרי צהעלוהך (ט"ו י') ולקח טוב שם. 8) צדרי"ג

פרקי פרק העשרות רבינו הקדוש

עשרון לכבש האחד (שם כ"ט, ט"ו) שכנגד מלמד שלא היה
 אלא אחד (1). (י) הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו
 עד עולם (דברים כ"ט, כ"ה) מלמד שאמר עזרא אם יבא אליהו
 ויאמר לי מפני מה כתבת את אלו? אני אומר לו כבר נקדתי
 עליהן. ואם יאמר יפה כתבת אסלק את נקודותיהן. סליק פרקא.

פרק האחד עשרות

[א] היא (1) הכתובה בתורה י"א ואלו הן ומלך בלע
 היא צוער (בראשית י"ד, ב'). והיא גם הוא אמרה אחי הוא
 (שם כ' ה'). הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה (שם ל"ח,
 כ"ה). וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה (ויקרא י"א,
 ל"ט). (בנגע צרעת) והיא הפכה (שם י"ג, י'). (בשחין) והיא
 כהה (שם שם כ"א). שבת שבתון (2) היא לכם (שם ט"ז, ל"א).
 (בעריות) והיא תראה את ערותו (שם כ', י"ז) את אביה היא
 מחללת (שם כ"א ט'). (בקנאות) והיא נטמאה (במדבר ה',
 י"ג). והיא לא נטמאה (שם שם י"ד).

[ב] י"א נמשחו (8) חמשה מלכים וששה כהנים, ה' מלכים
 דוד, שאול (4), שלמה ויואש ויהואחז (6), וששה כהנים אהרן

טס: ונלמד טסחריצו האוונות ולא החריצו העדינות. (1) טס יט
 צזה ריצוי דצרים. (2) ל"ל נקוד על לנו ולצנינו וכו' וכן גרס
 צלדר"כ טס. וטס וטסיס "אלל כך חונר עזרל" וכו'. (1) טס
 צלדר"כ: טחת עטרה יול כתיב ציו"ד צחורה ע"ט וצהו"ט ליטא.
 ועיין ירושלמי תענית פ"ד (דף ס"ח ע"ב): צלחד ונלחו כחצו ט'
 היא וצטניס כחצו י"ח היא. (2) כן גרס גם צלדר"כ כו"צ פ'
 ל"ח ועיין וי"ט החכס טעבעער טס צנו"ח פ' ל"ד הערה ל"ח. (3)
 צהו"ט הגירסא חד עטר אכטיס כונסחו וכו'. (4) צהו"ט טוכה
 טול קודס דוד ובל"ל. (5) עיין ירושלמי הוריות פ"ג (דף וי"ז)

פרקי פרק האחד עשרות רבינו הקדוש

וד' בניו וצדוק הכהן .

[ג] לעולם (1) תהא (2) נאה בצאתך ובכואך ותהא עלוב לאנשי ביתך ותהא ממעט בעסק ותעסוק בתורה ותהא שפל רוח בפני כל אדם⁸. מעשה ברבי שמעון בן אלעזר שבא ממגדל נדור (4) מכית רבו והיה רוכב על החמור ומטייל (עליו) ודעתו גסה עליו שלמד תורה הרבה ומצא אדם אחד שהיה מכוער ביותר אמר לו ריקא כמה מכוער אתה וכמה מכוערין בני אדם שכמותך. אמר לו לך ואמור לאומן שעשאני. מיד ידע ר' שמעון בן אלעזר (6) ונפל מעל החמור וגשתמח לפניו א"ל ר' נעניתי לך, מחול לי. א"ל אין אני מחול לך עד שתלך ותאמר לאומן שעשאני למה מכוער זה הכלי שעשית. הלכו הלך אחריו כחצי מיל⁶. שמעו אנשי עירו יצאו לקראתו אמרו לו שלום עליך רבי. אמר להם למי אתם קורין רבי? אמרו לו לזה שדוא מטייל אחריו, א"ל אם זה ר' אל ירבו בישראל

ע"ג) וצבלי סס. (1) י"ח דברים מונה כאן, ואלו הן : כלה צלחתך, וצבולך, עלוב לאנשי ביתך, ותהא מועט בעסק, ותעסוק בתורה, ותהא שפל רוח בפני כל אדם, — הוי רך בקנה, ואל תהי קשה כארז, החלומיד כוסך חת רצו לימינו, ובזמן שהם שלשה, הגדול לימינו והקטן לשנאנו, הא לך י"ח דברים. אך חסר "תהא שפל רוח וכו' מפסיק בזעשה שהיה לפי שסס נאמר: "ודעתו גסה עליו". (2) עיין מוסכת כלה (הולאת קורוביל) דף י"ג ע"א, מוסכת תענית דף כ' סוף ע"א ובאדר"כ הולאת טעכטער נו"ח פו"ח. והגירסא שלפנינו קרובה לגירסת מוסכת כלה. וזהו"ש ליחא. (3) ותהא שפל רוח וכו' ליחא סס. ועיין חזית פרק ד'. (4) כך הגירסא בגמרא סס ובמוסכת כלה "גדר", ועל הגליון שלפנינו כתוב: כ"א מוגדל עדר וכן הגירסא בדרך ארץ רצה ובאדר"כ. (5) ז"ל "שחטא" וכן ברק צומכת כלה. (6) צומכת כלה ובאדר"כ הגירסא שלשה מילין ובד"א רצח חזי מיל.

פרקי פרק האחד עשרות רבינו הקדוש

כמותו. א"ל ח"ו. אמרו לו ומה עשה לך? א"ל כך וכך עשה לי
 א"ל אעפ"כ מחול לו. אמר להם (1) הריני מחול לו על תנאי
 שלא יהיה מלומד לעשות כן. אותו היום ישב ר' שמעון ודרש
 בבית המדרש הגדול שלו לעולם הוי רך כקנה ואל תהי קשה
 כארוי מה קנה זה אם יצאו ד' רוחות העולם קנה הולך ובא עמהן
 עמדו ד' רוחות העולם עמד קנה במקומו מה סופו של קנה זה?
 זכה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ס"ת, אבל ארו זה אינו כן
 הוא עומד (כשגיא) ומתגאה יצאה רוח צפונית ומניעתו,
 דרומית מצד אחר ומניעתו, מזרחית מצד אחר ומניעתו, הסער
 מסטר אותו עוקרו והופכו על פניו נמצא ארו מוטל על שרשו:
 מה סופו של ארו זה? באין עליו וכורתין אותו ומסתתין אותו
 ומסככין⁽²⁾ בו בתים ובית הכסא ומשימין ממנו למקום פנאי
 והנשאר שורפין באש וצולין ומבשלין בו נבלות ומרפות, לכך
 אמרו חכמים לעולם הוי רך כקנה ואל תהי קשה כארו.
 כיצד אדם מכבד את רבו? בזמן ששניהם מהלכין בדרך
 גתנו לימינו היו שלשה וחכם ביניהם, חכם באמצע הגדול
 לימינו והקטן לשמאלו.

פרק הי"ב

[א] י"ב) דברים בבני אדם, פה מחתך, ולשון גומר י

(1) ונמלח חזק להם עד ונלח הוי רך וכו' חסר צונקת
 בלה ולריך לתקן. (2) שם הגיר' ונמככין זו צתים והשאר וסיקין
 אותו צאור. כילד וכו'. (1) צה"ש קימון ל"ח הגירסא נשונה.
 וצנמרח צרכות ק"ח ע"ח ת"ר כליות יועלות וכו' גרס לטון נחתך
 פה גומר ע"ש ובכלל הס י"ב דברים וצו"ר פ' ד' מונה "עברה"
 הנושעין את הגוף וכן צקה"ר על פסוק החכמה תעוז לחכם ע"ע.

פרקי פרק הי"ב רבינו הקדוש

וקנה מוציא את הקול, הושט בולע, הלב מבין, הכליות יעצות,
כרס 1) מקבלת כל מיני מאכל, כבד רותחת, והמרה זורקת,
המחול שוחקת 2), קרקבן טוחן, קיבה ישנה, קרקבן נוער; קרקבן
ישן קיבה נוערת. ובזמן ששניהם ישנים 3) אינך יודע מה בעולם.
[ב] י"ג 4) נאמר בגשם, משקה מרוה ומשביע ומוליד
ומצמיח—השאר חסר.

1) צמקוס כרס כסנה צמרח ריאה שואצת כל זייני נוסקין וכן
הגירסא צה"ש. 2) עיין להצ"ה על צרכות פס צוקומו. 3)
צמרח פס: תכל אס פניהם יפכים או פניהם כעורים זיד נות.
4) מנלת מלמיה וליכך חסר צכ"י טלפניכו וחצל על להצדין.
ועיין כחצות דף י' ע"ג "ונטר נסקה מרה מוצל נעדין ונמשך"
ועיין עוד תענית ח' ע"ג, וצה"ש ליתא צכא זאת.

הוספות

להספרים שהוצאתי בעזר האל לאור עולם ולהחלקים
הראשונים מספר הנוכחי.

בספר מעין גנים לאיוב הוצאת החכם בובער נ"י פ' ג',
פסוק ב' מובא: ואמרו רז"ל מפני מה שלשת ספרים אלו, כלומר
איוב, תלים ומשלי הם שוים בניגונם? מפני ששלשתם ירדו
מנדולתן וחזרו ע"כ. והעיר החכם המו"ל נ"י: אין זה לשון חז"ל
ולא מצאתי המאמר הזה וכו' ע"ש. הנה המאמר הזה נמצא
במדרש שיר השירים שהוצאתי לאור בשנת תרנ"ה דף ט' ע"א
בזה"ל: ולמה המעם של שלשת ספרים הללו, איוב משלי
ותהלים שוים? אלא על שהיו יסודיהם שוים והחזירם למלכותם

הוספות

ע"כ. והחכם בוכער נ"י כתב דבריו הנ"ל במרם שיצא המדרש שה"ש לאור עולם.

בתשובות מהר"ם בר ברוך ז"ל הוצאת הגאון מהרמ"א בלאך נ"י בדרכי תשובה דף קס"א ע"א כתב: א"ר הונא ראה כמה קשין עונות עד שלא יחטא אדם אימתו מזמלת על הכריות שנאמר ויראו ממך אפי' רוחות אפי' שדים, וכשחטא אימת אחרים עליו ע"כ. המאמר הזה נמצא במדרש שה"ש דף כ"ט ע"א בלי תוספת ומגרעת: א"ר חונא בוא וראה כמה קשים העונות עד שלא יחטא האדם אימתו נופלת על כל הכריות ואפילו על החיות וכו' דכתיב וראו כל עמי הארץ וגו' ויראו ממך תני רשב"י כל אפי' רוחות ואפי' שדים וכשהוא חטא אימת אחרים נופלת עליו וכו'.

החכם חולזון במ"ע ציימשריפט פיר וויססענשאפפליכע מהעאלאגיע לשנת 1895 צד שע"א אמר להביא ראיה שכזמן קדום צלו את פסחיהם משחשכה. ועיין מ"ש נגדו כאותו מ"ע בעצמו לשנת 1898 צד רצ"ח. והנה יש להוסיף על דברי שם שמקרא מכא כתיב (דה"י ב' ל"ה, י"ג—י"ד): ויבשלו הפסח כאש כמשפט וגו' ואחר הכינו להם ולכהנים כי הכהנים בני אהרן בהעלות העולה והחלבים עד לילה וגו' נמצא כי צליית הפסח היה קודם הלילה. ועוד יוצא מפורש משם שזמן בין הערבים הוא כרעת חכ"ל מאחר שהיה שהות ביום לשחיטת הפסחים והחגיגה וצליית הפסחים. וזה ג"כ דלא כחולזון שם. ועוד דבר ידוע הוא שזמן בין השמשות בירושלם הוא עשרה דקים ולא יותר. מדרש השכם דף י' ע"ב: כנגד ישראל שנקראו אבן ישראל וכו' וא"ה נמשלו לחרס דכתיב ושברה כשבר נבל יוצרים המשל אומר נפל כיפא וכו' יש להוסיף: עיין במדרש אבא גוריון פ' ג' סוף צד 23 וראש עמוד 24 ובמ"ש שם החכם בוכער נ"י בהערותיו.

הוספות

עוד שם דף כ"ד ע"א וע"ב. המאמר שבספר והזהיר נובע מהילמדנו והעד על זה הוא רבינו נתן בעל הערוך שכתב בערך פרפירא: בילמדנו בסוף ואלה המשפטים [וכן נמצא כל המאמר בקצת שינויים בתנחומא הנדפס]... אדרת שנער פורפירא בכליקון שהיה מלך בכל לובש ושולט ביריחו ע"כ. מעתה חסר בילקוט ירמיה רמז רע"א מלת ילמדנו.

ספר הלכות ח"ב צד 18 יש להוסיף עיין פסדרי"כ פ' בחדש השלישי דף ק"ט ע"א. והנה הפסיקתא הוא מדרש פשוט ומצינו שם: ר' פנחס הכהן בר' חמא, אמר ר' יהודה הלוי בר שלום ע"ש.

עוד שם דף י"ט ע"א: לא ישכב עד יאכל טרף שאומר וכו' עיין ברכות דף י"ב ע"ב בקשו לקבוע פ' בלק בק"ש וכמה שכתב שם המרש"א ז"ל.

עוד שם ע"ב: חסידיו ישמור, מקבץ; ידן, אוהב צדקה ומשפט; ורשעים בחשך, מכניע; קשת גבורים, מכמח לצדיקים. על זה יסד הקליר במוסף ליום א' של ר"ה בפיוט המתחיל אומין אדירי: קוראי כגרון וקול שופר [תקע בשופר]; קשין כנאה וכו' ונשפט בלא ידע ואשם [אוהב צדקה ומשפט]; לעת תמוט רגל זרים וכו' ישפטו במכניע זדים [ולמלשינים], לעת יבוקרו וכו' יסכר פי דוברי שקר זוהי מכמח לצדיקים.

ספר הלכות ח"ג צד ל"ג. עיין אגדת התנאים להחכם באכער ח"ב צד תס"ח.

שם צד ל"ט. עיין שם שם צד קס"ב.

שם ולא עוד וכו' עיין סדר ר' עטרם גאון צד 14 שגרם ג"כ ולא עוד אלא בשעה וכו' ועיין עוד מ"ש במבוא. לפ"ז לא כיון הרוקח ז"ל על הברייתא הזאת.

שם צד מ"ג סי' ל"ב. עיין סנהדרין ק"ח ע"א ותוספתא שבת ס"ט ט"ז.

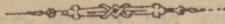
הוספות

שם צד ע' סי' ז' עיין תנחומא הוצאת החכם בובער נ"י
סי' ו' ופסדר"כ פרשת זכור דף כ"ד ע"ב ובכולהו הגירסא ו"ד .
לכן נראה שט"ס נפל כאן.

שם צד ע"א סי' י"ב עיין ערוך ערך כנד א' : מאי דכתיב
וארצה בו ואכבד וקרינן ואכבדה וכו' אלו ה"ד שמחוסר מקדש
שני ממקדש ראשון ואלו הן , ארון כפרת וכרוב אחד , שכינה
שני, רוח הקדש שהיא נבואה שלישי , אורים ותומים רביעי ,
אש מן השמים חמישי .

שם צד ע"ט עיין אגדת התנאים שם צד ס"ה.

שם צד פ"ה עיין שם שם צד תכ"ד.

הוספות

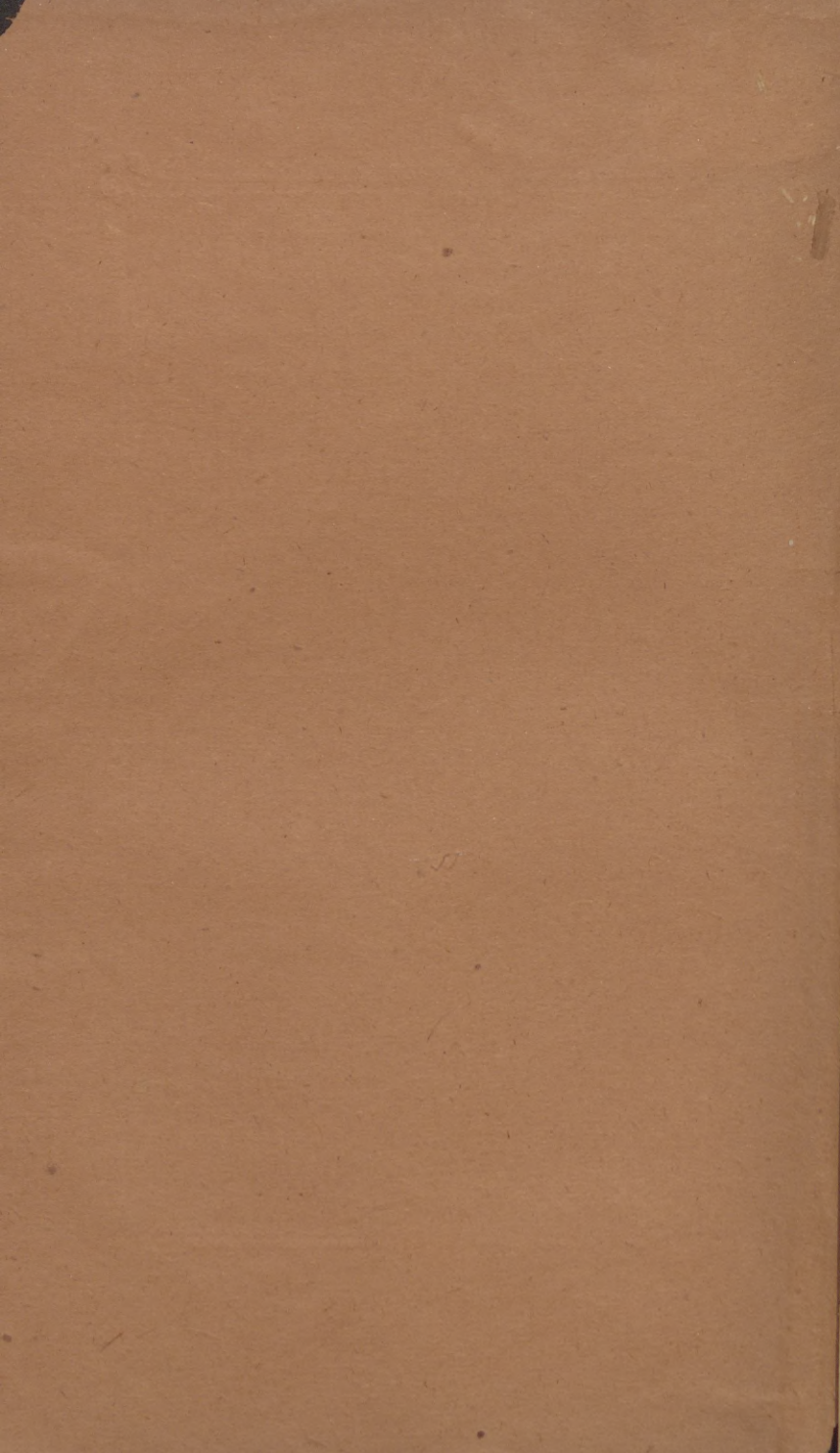
כדי שלא להוציא הנייר חלק אצינה פה שני מאמרים
בודדים הנמצאים בכ"י ב' שתחת ידי:
במדרש. כל האומר סדר 1) היום בכל יום ניצול מדינה
של גיהנם שנאמר צלמות ולא סדרים (איוב י' כ"ב) מאי
צלמות? צל-מות, צאו למות אתם שאין אתם אומרים סדרים.
במדרש. כשהיו הלויים אומרים במקדש על הקרבנות ביום
2) ראשון לדוד מזמור ליי הארץ וכו' (תלים כ"ד א') מאי מעמא?
הוא קנה והוא יקנה והוא ידון את העולם⁸). בשני היו אומרים
גדול ה' ומהלל מאד (שם מ"ח ב'). מ"ט? שחלק את מעשיו
כאומר יהי⁴) רקיע 'בראשית א' ו') ונתעלה ונעשה מלך על
כל בריותיו. בנ' היו אומרים אלהים נצב בעדת אל (תהלים
פ"ב א') מ"ט? שכרא את הים ואת היבשה ונתגלית הארץ
ונעשה מקום א"י לעדות לבריות שהוא חפץ בהם שהרי
עומד על הקרבנות ועל הדינים. כד' היו אומרים אל נקמות ה'
(שם צ"ד א') מ"ט? שכרא את החמה ואת הלבנה ואת הכוכבים
והוא עתיד ליפרע מעובדיהן. בה' היו אומרים הרנינו לאלהים
עוזנו (שם פ"א ב') מ"ט? שכרא את הדגים ואת העופות ואת
התנינים שמשבחים לשמו ועתידין לשבח לשמו. בששי היו
אומרים ה' מלך גאות לבש (שם צ"ג א') מ"ט? שנמר את מעשיו
ונתעלה וישב במרומו של עולם. בז' היו אומרים מזמור שיר
ליום השבת (שם צ"ב א') ליום שכולו שבת ומנוחה⁵) לחיי
העולמים ב"ה וברוך שמו.

1) ר"ל הסדרים שנוצחו צמנוך. ולפי הנראה לקח המעתיק
את הצי ונחמרים ונודע אחד הנאצר ונחמנו. 2) עיין ר"ה ד'
ל"א ע"א. 3) עיין חזקוני הולאת שבעטער כו"א פ"ח. 4)
הנקרא ליתא עס צגנרל ולא צאצרי"כ. 5) עיין סוף וס' תמיד.

מעות לתקון

צ"ל	במקום	שורה	צד
חלום	חלר	ז'	ט'
ספר	ספסו	ט'	•
פרנסת	מפרנסת	י"ח	מ"א
הגי'	הגי	כ'	"
דר"י	דר'י	כ"ד	נ'
ס"ד	נ"ד	כ"ז	ס"ז
חמה	חמח	ג'	ס"ט
שלום	שלום	ד'	•
שהגיעה	שהגיעה	ו'	ע"ב
אליו	אליו	ח'	פ"ו

B
386.
III.

SEFER AH-LIKKUTIM

Sammlung

älterer Midraschim und wissenschaftlicher

Abhandlungen.

Dritter Theil

enthält :

a) Midrasch Eser golioth ; b) Einiges über die Zeit Schimeon des Gerechten; c) Pirke Rabenu ha-kadosch. Nach Handschriften und ältern Druckwerken edirt, mit Einleitung und Quellenachweis nebst Anmerkungen von J. S. Halberstam

Herausgegeben
von

DR. L. CRÜNHUT

in

JERUSALEM.

Zubeziehen durch Herrn J. Kauffmann
Frankfurt a. M.

Preis frcs. 2. 50.

Nachdruck verboten.